IVSTI LIPSI
DE CRVCE
LIBRI TRES

Ad sacram profanámque historiam vtiles.

Vnà cum NOTIS.

ANTVERPIAE,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Viduam, & Ioannem Moretum.
M. D. XCIIII.

Cum Priuilegijs Cæsareo & Regio.

AD
TRES ORDINES
BRABANTIAE.

ANTISTITES
NOBILES
MAGISTRATVS.

LIBELLOS de CRVCE quos ſcripſi, meritiſſimò ad vos defero, patriæ noſtræ primores viri. Primùm, quia in ſolo veſtro concepti natíque ſunt, in hac Louanienſi vrbe: tum quia aura fauoris veſtri elicuit, qui me benignè huc arceſſendum putaſtis, bono rei litterariæ & iuuentutis. Laudo hunc animum, atque etiam miror. qui in tot circumſtantibus turbis, & cùm vndique inſonuit

bellorum tuba; tibias tamē & fiſtulas, vt ſic dicam, Muſarum cogitatis, & pacis artes neglectum non itis inter media arma. Quod rectè & vtiliter à vobis fieri, prudentes magis ſentiunt quàm vulgus. Nam reuera, inclyti Ordines, hæc non ornamenta ſolùm reip. ſunt, ſed auxilia & fulcra. Tollite; quid niſi ſquallor & tenebræ occupant, & ferox quædam, aut vt veriùs dicam, ferina vita? Ab omni æuo (Annales ſacros & profanos cōſulite) Deus exſtare artes iſtas voluit, velut pharos & lucentes quoſdam ignes in tempeſtuoſo mari. Iſtæ pacem dirigunt, bellum dirimunt: iſtæ vitia virtutéſque premunt aut excitant, teſtes temporum, arbitræ meritorum. Reges, & magna illa nomina, obliuionem

nem æternam Iamnunc cogitent, nisi pennatus iste currus euehat, & ostendat per æuum & per gentes. Quid argumenta colligo? vno verbo rem dixi, Deus exstare artes istas voluit: & hoc quoque ab eo, quod vos iuuatis. Eat in sæcula, fuisse in vnâ prouinciâ per quinque ampliùs lustra bellum, idque ciuile, imò intestinum; collapsa tractu, aut deiecta impetu omnia; publicam priuatámque inopiam: vos animo stetisse dites & vberes, & de rebus salutaribus iudicasse magis quàm computasse. Enimuerò facite ita Ordines, manum labenti patriæ supponite, nec præsentia solùm in oculis habete, sed futura. Potens ille Deus viuit, & magnus noster Rex: vterque auxilia-

llabitur, ille & iste in suâ caussâ. Interea CRVCEM accipite, atque etiam ferte. Vt columna, quæ recta stat, imposito magis pondere firmatur: sic altas rectásque mentes oportet, non cedere oneri, sed obniti. Vos per vos facietis. ita vterque ille faueat & auxilietur, quem dixi. Louanij, pridie Nonas Nouemb. ∞. IↃ. XCII.

AD LECTOREM.

HABES *Lector quæ de Cruce scripsimus, sed germana. Anteà atque alibi quæ edita (credes hoc nobis) non sunt nostra. Quid ergo? non illa dictauimus? Fortasse. sed ô imperitiam! quasi edendi illo fine. Reuerentior posteritatis sum: & aliud scio esse Schedia, aliud Opera; nec subitaria hæc nostra dedicanda in Memoriæ templo. Quid, quod alij grauiùs etiam peccant? qui excipiunt aut intercipiunt dicta aut oratiunculas nostras, & in contumeliam mei diuulgant. Aliter non accipio. Aeuum hoc vt multis delictis fibulam, ita petulantiæ & licentiæ laxat: & quod auet procacissimus quisque, id etiam audet. Ego semel & seriò testor, audite qui in Europâ.* NIHIL MEVM EST, AVT ERIT, QVOD NON DE AVTOGRAPHO MEO, ET ME VOLENTE, SIT EXPRESSVM. *Quicunque aliter, mihi iniuriam facit, vobis fucum. Deus bone, hæc monenda publicè esse? Ecce in bona opésque externas ius est non viuo mihi solùm sed mortuo, & solatium fati est voluntas vltra fatum: in istis animi & ingenij verè bonis non idem erit? Reprimite Principes qui potestis, & vos lectores quâ potestis: illi punien-*

puniendo, vos ſpernendo. Ego præter teſtari nihil habeo. & hoc etiam addo, Siquid vſquam præter religionem moréſque veterum, non agnoſco: & tibi adhæreo Statu felix Eccleſia, cui totam doctrinam Apoſtoli Petrus & Paulus cum ſanguine ſuo profuderunt. *Hæc ex animo ſcripta, vt in animum demittas, te, per ſpes tuas & per quidquid carum eſt, Lector rogo.*

Hoc de Romanâ Tertull. præſcript. adu. hæret. cap. XXXVI.

I N

IN IVSTI LIPSI V. CL. DE CRVCE LIBRVM, ad Principes Christianos Elegia IOANNIS BOCHII S. P. Q. Antuerpiensi à Secretis.

SIQVA salutiferi tangit vos gloria signi,
Si qua fides, si quis relligionis amor;
Si meritum Crucis, & studiũ vos excitat vllum,
Et memores vestri nominis esse iuuat;
Christiadûm o proceres, positis aduertite mentes
Rebus, & hoc vno figite corda libro.
Hic decus, & factis seges hic vberrima vestris,
Laurus & hic vero Principe digna viret.
Qua genus humanum deuicta morte triumphat
Arbore, cui nostræ stemma salutis inest.
Ipsa Dei pietas ramorum amplexibus hæret,
Et riguus Christi sanguine vernat apex.
De trunco fidei pendent mysteria nostræ,
Maiestate Deus, corpore verus homo.
Radicem cruor innocui purissimus agni,
Qui lauat humanæ vulnera sortis, alit.
O crux, o columen, spes vnica, planta salutis,
O lignum ætherij fertile depositi.
Noxia prima fuit miseris mortalibus arbor,
Damna sed hæc medica nostra resarcit ope.
Protulit illa necem, vitam hæc, erat illa doloris
Mater, at hæc plausus, lætitiæque fuit.
Perque nefas, vitiumque suo de semine, cælum
Clauserat illa fores hac reserante patent.
Illam Tænario fallax è gurgite serpens
Occupat, impietas, & furor, ira, dolus.

Hanc natus genitore Deo, qui fœderis obses,
Lethæo veteres carcere traxit auos.
Nec voluit seros Erebo parere nepotes,
Colla sed excusso libera ferre iugo.
Victricis vexilla Crucis, credentibus omen
Extulit, imperij signa futura sui.
Vmbrarum hæc oculis haud aspicit arbiter æquis,
Sæuit, & auxiliis expedit arma nouis.
In Crucis excidium Latias aptare secures
Apparat, & dominæ concitat vrbis opem.
Primaque Cæsareus tentauit verbera lictor
Incassum, & rabie proficiente nihil.
Nam lignum Crucis ad quosvis obduruit ictus,
Statque magis, quanto cæditur illa magis.
Christiadùmque fides numerum cruciatibus auget,
Et Crucis imperium crescere pœna facit.
Crux vicit crucis artifices, tormenta propago,
Vnus & innumeros Christus in orbe Deos.
Non tamen antiquus furiarum in sede quiescit
Hostis, at indicto prælia Marte ciet.
Omnia conquirit pœnarum inuenta, tyrannos,
Monstra, faces, laqueos, flagra, metalla, feras.
Donec Romuleos Christi victoria fasces
Subdidit, & victo Cæsare iura dedit.
Hinc aquilæ cessère Cruci, vastùmque per orbem
Crux fuit augustis gloria prima viris.
Vt quoties fera barbaries, aut nominis hostis
Christiadùm, sacræ mouerit arma Cruci;
Arsacides, vel mollis Arabs, Macedùmque phalanges,
Pontus, & Ismarij Luna superba ducis;
Aut Scytha, vel Garamas, mediis vel Syrtibus Ammon,
Errorum aut furiis gens agitata nouis;
Protinus intrepidis animis, armisque paratis,
Sancta salutifera pro Cruce turba stetit.

Nunc

Nunc idem, & rabiē nunc imminet hostis eâdem,
O proceres, eadem caussa tuenda Crucis.
Iungite communes fata in communia dextras,
Ne pereant omnes, dum sibi quisque cauet.
Crux acies volet in medias, hoc vincite signo,
Cui didicit famulas mors dare victa manus.
Quod stygij tremuere lacus, quod mundus, & hostis
Quo viso, trepida perdidit arma fuga.
Hæc monet antiqui scrutator Lipsius æui,
Et stimulos scriptis subdit ad arma suis.
Vile crucis quondam leti genus eruit vmbris,
Pœnaque supplicij quanta, quibusque fuit.
Exemploque docet, tantum si dedecus insons
Mortis, ob humani criminis acta tulit;
Si Deus esse reus voluit, culpamque piauit,
Deleuitque necem morte, cruore nefas;
Hortari benefacta Crucis vos stringere ferrum
Pro Cruce, coniunctas sumere tela manus.
Hoc vos sancta fides (nam defensoribus istis
Tempus eget) pietas, officiumque rogant.
Arma dabunt superi victricia, tessera Christus,
Crux signum, noster buccina Iustus erit.

DE IVSTI LIPSI LIBRIS DE CRVCE,

MICHAELIS VANDER-HAGEN ANTVERPIENSIS

Ad Lectorem Epigramma.

SI te prisca iuuant: hoc, docti, DE CRVCE, LIPSI,
Ingentis plenum, volue, laboris opus.
Supplicium Crucis ille vetus describit ad vnguem,
Quale fuit, nostram SALVIFICAMQVE CRVCEM:
In qua hominum lapsus, scelerumque Piator, atrocem
Mortem, insons, multo sanguine passus erat.
Vnde noua extinctis lux extitit, vnde sepultis
Vita oriens, rutilam sustulit alta facem.
Vnde redemptio & alma reconciliatio manant:
Vnde perennantis flumina pacis eunt.
Ista vetustatis reserat penetralia, Lector,
Vtere eo; & quantus, disce, vir ille siet.

IN CLAR. VIRI

IVSTI LIPSI

DE CRVCE LIBROS.

LIpsi, *Palladiæ decus coronæ,*
Lipsi, *delicium nouem Sororum,*
Quo nec est melior benigniórque:
Iam loquax nimium, nec æqua lingua,
Quæ, vah, artibus abrogare sanctam
Virtutem solet ac politiori
Doctrinæ, reprimetur illa, nam tu,
Qui doctissimus vnus es virorum,
Vnus es simul optimus virorum.
Est curæ pietas, & ipsa virtus,
Hac doctrina velut politur auro.
Testes DE CRVCE *sunto tres Libelli*
Docti, Iupiter! & pij libelli.
Coniunctam, bone lector, hîc videre
Virtutem licet eruditioni.

Balthasar Moretus I. F.

INDEX CAPITVM LIBRI PRIMI.

LI-

LIBRI SECVNDI.

LIBRI TERTII.

De No-

IVSTI

IVSTI LIPSI DE CRVCE LIBER I.

CAP. 1.

Precatiuncula. Materies & ordo operis.

AGGREDIOR de CRVCE ſcribere, ſed tuam priùs opem auxiliumq́ue inuocans qui eam conſecraſti, & infame illud lignum inſtrumentum feciſti publicæ ſalutis. Tu Deus à Deo genite, homo ex homine genite, hominibus genite, da mihi vera, da recta ſcribere, tibi in honorem, Cruci in ſplendorem, nobis in fructum. Materies & ordo mei operis iſte. *Quid* Crux, & *Cuiuſmodi* fuerit: *Vbi*, *Quare*, *Quomodo*, & *Quatenus* vſurpata. Hæc omnia non diſtinctè ſolùm, ſed diffuſè dicam: nec diſplicebit accuratio illi, cui ſalutare hoc ſignum placebit.

bellorum tuba; tibias tamẽ & fiſtu-
las, vt ſic dicam, Muſarum cogitatis,
& pacis artes neglectum non itis in-
ter media arma. Quod rectè & vti-
liter à vobis fieri, prudentes magis
ſentiunt quàm vulgus. Nam reue-
ra, inclyti Ordines, hæc non orna-
menta ſolùm reip. ſunt, ſed auxilia
& fulcra. Tollite; quid niſi ſqual-
lor & tenebræ occupant, & ferox
quædam, aut vt veriùs dicam, feri-
na vita? Ab omni æuo (Annales ſa-
cros & profanos cõſulite) Deus ex-
ſtare artes iſtas voluit, velut pharos
& lucentes quoſdam ignes in tem-
peſtuoſo mari. Iſtæ pacem dirigunt,
bellum dirimunt: iſtæ vitia virtutéſ-
que premunt aut excitant, teſtes
temporum, arbitræ meritorum. Re-
ges, & magna illa nomina, oblíuio-
nem

nem æternam Iamnunc cogitent, nisi pennatus iste currus euehat, & ostendat per æuum & per gentes. Quid argumenta colligo? vno verbo rem dixi, Deus exstare artes istas voluit: & hoc quoque ab eo, quod vos iuuatis. Eat in sæcula, fuisse in vnâ prouinciâ per quinque ampliùs lustra bellum, ídque ciuile, imò intestinum; collapsa tractu, aut deiecta impetu omnia; publicam priuatámque inopiam: vos animo stetisse dites & vberes, & de rebus salutaribus iudicasse magis quàm computasse. Enimuerò facite ita Ordines, manum labenti patriæ supponite, nec præsentia solùm in oculis habete, sed futura. Potens ille Deus viuit, & magnus noster Rex: vterque auxi-

liabitur, ille & iſte in ſuâ cauſſâ. Interea CRVCEM accipite, atque etiam ferte. Vt columna, quæ recta ſtat, impoſito magis pondere firmatur: ſic altas rectáſque mentes oportet, non cedere oneri, ſed obniti. Vos per vos facietis.ita vterque ille faueat & auxilietur, quem dixi. Louanij, pridie Nonas Nouemb. ∞. IϽ. XCII.

AD LECTOREM.

HABES *Lector quæ de Cruce scripsimus, sed germana. Antè atque alibi quæ edita (credes hoc nobis) non sunt nostra. Quid ergo? non illa dictauimus? Fortassè. sed ô imperitiam! quasi edendi illo fine. Reuerentior posteritatis sum: & aliud scio esse Schedia, aliud Opera; nec subitaria hæc nostra dedicanda in Memoriæ templo. Quid, quod alij grauiùs etiam peccant? qui excipiunt aut intercipiunt dicta aut oratiunculas nostras, & in contumeliam mei diuulgant. Aliter non accipio. Aeuum hoc vt multis delictis fibulam, ita petulantiæ & licentiæ laxat: & quod auet procacissimus quisque, id etiam audet. Ego semel & seriò testor, audite qui in Europâ.* NIHIL MEVM EST, AVT ERIT, QVOD NON DE AVTOGRAPHO MEO, ET ME VOLENTE, SIT EXPRESSVM. *Quicunque aliter, mihi iniuriam facit, vobis fucum. Deus bone, hæc monenda publicè esse? Ecce in bona opésque externas ius est non viuo mihi solùm sed mortuo, & solatium fati est voluntas vltra fatum: in istis animi & ingenij verè bonis non idem erit? Reprimite Principes qui potestis, & vos lectores quâ potestis: illi punien-*

puniendo, vos spernendo. Ego præter testari nihil habeo. & hoc etiam addo, Siquid vsquam præter religionem moréſque veterum, non agnoſco: & tibi adhæreo Statu felix Eccleſia, cui totam doctrinam Apoſtoli Petrus & Paulus cum ſanguine ſuo profuderunt. *Hæc ex animo ſcripta, vt in animum demittas, te, per ſpes tuas & per quidquid carum eſt, Lector rogo.*

Hoc de Romanâ Tertull. præſcript. adu. hæret. cap. XXXVI.

I N

IN IVSTI LIPSI V. CL. DE CRVCE LIBRVM,

ad Principes Christianos Elegia IOANNIS BOCHII S. P. Q. Antuerpiensi à Secretis.

SIQVA salutiferi tangit vos gloria signi,
Si qua fides, si quis relligionis amor;
Si meritum Crucis, & studiũ vos excitat vllum,
Et memores vestri nominis esse iuuat;
Christiadûm o proceres, positis aduertite mentes
Rebus, & hoc vno figite corda libro.
Hic decus, & factis seges hic vberrima vestris,
Laurus & hic vero Principe digna viret.
Quagenus humanum deuicta morte triumphat
Arbore, cui nostræ stemma salutis inest.
Ipsa Dei pietas ramorum amplexibus hæret,
Et riguus Christi sanguine vernat apex.
De trunco fidei pendent mysteria nostræ,
Maiestate Deus, corpore verus homo.
Radicem cruor innocui purissimus agni,
Qui lauat humanæ vulnera sortis, alit.
O crux, o columen, spes vnica, planta salutis,
O lignum ætherij fertile depositi.
Noxia prima fuit miseris mortalibus arbor,
Damna sed hæc medica nostra resarcit ope.
Protulit illa necem, vitam hæc, erat illa doloris
Mater, at hæc plausus, lætitiæque fuit.
Perque nefas, vitiumque suo de semine, cælum
Clauserat illa fores hac reserante patent.
Illam Tænario fallax è gurgite serpens
Occupat, impietas, & furor, ira, dolus.

Hanc natus genitore Deo, qui fœderis obses,
Lethæo veteres carcere traxit auos.
Nec voluit seros Erebo parere nepotes,
Colla sed excusso libera ferre iugo.
Victricis vexilla Crucis, credentibus omen
Extulit, imperij signa futura sui.
Vmbrarum hæc oculis haud aspicit arbiter æquis,
Sæuit, & auxiliis expedit arma nouis.
In Crucis excidium Latias aptare secures
Apparat, & dominæ concitat vrbis opem.
Primaque Cæsareus tentauit verbera lictor
Incassum, & rabie proficiente nihil.
Nam lignum Crucis ad quosvis obduruit ictus,
Statque magis, quanto cæditur illa magis.
Christiadûmque fides numerum cruciatibus auget,
Et Crucis imperium crescere pœna facit.
Crux vicit crucis artifices, tormenta propago,
Unus & innumeros Christus in orbe Deos.
Non tamen antiquus furiarum in sede quiescit
Hostis, at indicto prælia Marte ciet.
Omnia conquirit pœnarum inuenta, tyrannos,
Monstra, faces, laqueos, flagra, metalla, feras.
Donec Romuleos Christi victoria fasces
Subdidit, & victo Cæsare iura dedit.
Hinc aquilæ cessêre Cruci, vastumque per orbem
Crux fuit augustis gloria prima viris.
Ut quoties fera barbaries, aut nominis hostis
Christiadûm, sacræ mouerit arma Cruci;
Arsacides, vel mollis Arabs, Macedûmque phalanges,
Pontus, & Ismarij Luna superba ducis;
Aut Scytha, vel Garamas, mediis vel Syrtibus Ammon,
Errorum aut furiis gens agitata nouis;
Protinus intrepidis animis, armisque paratis,
Sancta salutifera pro Cruce turba stetit.

Nunc

Nunc idem, & rabiẽ nunc imminet hostis eadem,
O proceres, eadem caussa tuenda Crucis.
Iungite communes fata in communia dextras,
Ne pereant omnes, dum sibi quisque cauet.
Crux acies volet in medias, hoc vincite signo,
Cui didicit famulas mors dare victa manus.
Quod stygij tremuere lacus, quod mundus, & hostis
Quo viso, trepida perdidit arma fuga.
Hæc monet antiqui scrutator Lipsius æui,
Et stimulos scriptis subdit ad arma suis.
Vile crucis quondam leti genus eruit vmbris,
Pœnaque supplicij quanta, quibusque fuit.
Exemploque docet, tantum si dedecus insons
Mortis, ob humani criminis acta tulit;
Si Deus esse reus voluit, culpamque piauit,
Deleuitque necem morte, cruore nefas;
Hortari benefacta Crucis vos stringere ferrum
Pro Cruce, coniunctas sumere tela manus.
Hoc vos sancta fides (nam defensoribus istis
Tempus eget) pietas, officiumque rogant.
Arma dabunt superi victricia, tessera Christus,
Crux signum, noster buccina Iustus erit.

DE IVSTI LIPSI LIBRIS DE CRVCE, MICHAELIS VANDER-HAGEN ANTVERPIENSIS

Ad Lectorem Epigramma.

SI te prisca iuuant: hoc, docti, DE CRVCE, LIPSI,
Ingentis plenum, volue, laboris opus.
Supplicium Crucis ille vetus describit ad vnguem,
Quale fuit, nostram SALVIFICAMQVE CRVCEM:
In qua hominum lapsus, scelerumque Piator, atrocem
Mortem, insons, multo sanguine passus erat.
Vnde noua extinctis lux extitit, vnde sepultis
Vita oriens, rutilam sustulit alta facem.
Vnde redemptio & alma reconciliatio manant:
Vnde perennantis flumina pacis eunt.
Ista vetustatis reserat penetralia, Lector,
Vtere eo; & quantus, disce, vir ille siet.

IN CLAR. VIRI
IVSTI LIPSI
DE CRVCE LIBROS.

LIPSI, *Palladiæ decus coronæ,*
LIPSI, *delicium nouem Sororum,*
Quo nec est melior benigniórque:
Iam loquax nimium, nec æqua lingua,
Quæ, vah, artibus abrogare sanctam
Virtutem solet ac politiori
Doctrinæ, reprimetur illa, nam tu,
Qui doctissimus vnus es virorum,
Vnus es simul optimus virorum.
Est curæ pietas, & ipsa virtus,
Hac doctrina velut politur auro.
Testes DE CRVCE *sunto tres Libelli*
Docti, Jupiter! & pij libelli.
Coniunctam, bone lector, hic videre
Virtutem licet eruditioni.

Balthasar Moretus I. F.

INDEX CAPITVM LIBRI PRIMI.

LI-

LIBRI SECVNDI.

LIBRI TERTII.

De No-

IVSTI LIPSI
DE CRVCE
LIBER I.

CAP. I.

Precatiuncula. Materies & ordo operis.

AGGREDIOR de CRVCE ſcribere, ſed tuam priùs opem auxiliumque inuocans qui eam conſecraſti, & infame illud lignum inſtrumentum feciſti publicæ ſalutis. Tu Deus à Deo genite, homo ex homine genite, hominibus genite, da mihi vera, da recta ſcribere, tibi in honorem, Cruci in ſplendorem, nobis in fructum. Materies & ordo mei operis iſte. *Quid* Crux, & *Cuiuſmodi* fuerit: *Vbi*, *Quare*, *Quomodo*, & *Quatenus* vſurpata. Hæc omnia non diſtinctè ſolùm, ſed diffuſè dicam: nec diſplicebit accuratio illi, cui ſalutare hoc ſignum placebit.

CAP. II.

Crucis nomen polysemon. Hæc nostra Gabalus etiam dicta, item Infelix lignum, & Infame. Sed & Crux non in ligno.

Crux quidquid cruciat.

CRVX significatione duplici, Laxâ & Adstrictâ. Illa est, cùm pro omni angore, tormento, atque etiam interitu sumunt. vt Comici passim, qui *Abire* iubent *in malam Crucem*: vt Gracchus, qui dixit (alio etiam genere) *Malo Cruce perire*: vt Plautus de homine merso aquis, *Abstractum in maximam malam Crucem*. Sed & Terentius à cruciando, Meretrices dixit *Cruces*: nec dissimiliter Plautus, *Aliqua mala Crux semper est, quæ aliquid petat*. Paullo diuersius illud eiusdem: *Quæ te mala Crux agitat*? quod adfine istis, Quæ laruæ, aut quæ intemperiæ? At Adstricta significatio est hæc mea, & vulgo receptissima, cùm peculiariter cruciatum & interitum notamus in ligno. Quid ita? credo, quia eximius ille, mors tarda & planè cum sensu. Dixerunt & alio nomine *Gabalum*. Nonius ex Varrone citat: *Nos barbari quòd nocentes in gabalum suffigimus homines, vos non barbari noxios absoluitis*. Quæ vox etiam in priscis Glossis, sed vocali mediâ mutante: *Gabulum*, βάσανος. explicatque laxè, vt vides, & pro quocunque tormento. Dixerunt aliter, *Infelicem arborem, lignum, stipitem*. In carmine horrendo apud Liuium: *Caput obnubito, arbori infelici suspen-*

Menæch. Prolog.

Aulular.

Ibidem.

Mors in ligno.

Gabalus.

In Gabalum.

Infelix arbor.

Lib. 1.

suspendito. De Cruce accipi res docet, & Cicero, qui in eâ pro Rabirio palàm sic interpretatur. & Seneca: *Inuenitur qui velit adactus ad infelix illud lignum trahere animam tot tormenta tracturam.* Minutius Felix: *Deus ligneus, rogi fortasse vel infelicis stipitis portio*: id est, crucis. Dixit & *Infamem* Poëta incertus

Noxius infami districtus stipite membra,
Sperat & à fixâ posse redire Cruce.

Natæ appellationes à iudicio & sensu vulgi, quibus hoc supplicium in horrore pariter & vilitate. Itaque Apuleius (in meo quidem & prisco libro) *Damnatam Crucem* dixit. **Damnata*, inquit, *iam Crucis candidatus*: bene, & pro hoc sensu. Etsi autem Crux propriè in ligno: tamen adnoto, similitudine etiam ita dictam suspensionem aut fixionem in aliâ paraturâ. puta in monte aut petrâ. Sic Tertulliano sunt *Cruces Caucasorum*, alludenti ad Promethea illic affixum: quem ipsum Lucianus describit & appellat σταυρωθέντα. Sic & Manilius de Andromeda, quæ in scopulo vincta & ceto exposita: *Et cruce virgineâ moritura puella pependit.*

Epist. c1. In Octauio. In Catalect. Virg. Lib. 1. de Asin. Lib. 1. aduersus Marc. ca. 1. Lib. v.

Infelix lignum. Infelix stipes. Infamis stipes. *Vulgò destinata. Cruces in petrâ.

CAP. III.

Nomina phrasésue ad hoc supplicium: Figere, Configere, Cruciare. item Cruciarius, pro appendendo.

CRVCIS hæc nomina: supplicij quod per eam, ista. *Cruci suffigere.* vt Velleius de piratis, quos Cæsar, inquit, *Cruci suffixit. In cruce suf-*

figere. vt Hirtius. *Iuba Numidas eos, qui loco amisso fugâ se receperant, in cruce omnes suffixit.* Item *Cruci affigere*, & *Cruci figere*, crebra in libris. Illud minùs, *Figere* ἀπλῶς & sine additione. Tertullianus sic vtitur: *Taceo quòd figitur* (Christus:) *in hoc enim venerat.* Quod idem *Configere* Paulinus Nolanus Episcopus dixit:

De bello Africo.

Figere.

De patientia, cap. III.

Configere.

Natali IX. Felic.

Agnoscant trepidi, quem confixere rebelles.

de Christo ad iudicium venturo. Etsi Tertullianus paullo aliter, *veterem hominem confixum esse Christo* dicit: quod vulgò, *vnà crucifixum*. Suo etiam & proprio verbo appellarunt *Cruciare*. Ausonius: ——*Cruciauerat illic*

De Resur. carn. cap. XLVII.

Cruciare.

In Cupidine crucif.

Spreta olim, memorē Veneris, Proserpina Adonim.

Hegesippus: *Capiebantur innumeri* (Iudæi,) *quingenti fermè ad diem cruciabantur.* quod est in crucem agebantur: atque Iosephus in istâ ipsâ re dixerat, ἀνεσταυροῦντο. Paulinus:

Lib. V. ca. XVIII. Lib. VI. Excid. cap. XII.

Natal. IX. Fel.

——*Cruciatâ in carne coruscum*
Agnoscant trepidi.

Glossæ veteres: *Cruciat*,* *crucificat*, σταυροῖ. Ita & *Cruciarius* dictus, is qui in cruce, vel qui eâ dignus. In ipsâ, vt Petronius: *Cruciarij vnius parentes vt viderunt noctu laxatam custodiam, detraxêre pendentem.* Et in Declamationibus Calpurnij Flacci inscriptio: *Pædagogus cruciarius*, &: *Peregrinus cruciarius.* de his qui appensi iam in cruce. At qui eâ digni, per conuicium aut minas quoque sic nominati. Isidorus: *Cruciarius, eo quòd sit cruce dignus.*

*Ita eadem: Crucifixatus, ἐσταυρωμένος.

Cruciarius, ὁ σταυρωθείς.

In Satyr.

Declamat. XVII. & XXIII.

Cruciarius, ὁ σταυρώσιμος.

gnus. Apuleius: *Nec tantillum cruciarius ille deterritus.* Ammianus: *Longum est, quæ cruciarius ille conflauit.*

Lib. xxix.

CAP. IIII.

Græcorum verba ad Crucem & crucifixionem. Hesychius & Ouidius emendati, iste etiam explicatus.

ISTA Latinis: Græcis duo ferè Crucis nomina, Σταυρὸς & Σκόλοψ. Illud frequentius: quod tamen propriè non nisi stipitem signat singularem & erectum. Latinè dixeris *Palum* siue *Vallum*. Eustathius: Σταυροὶ, ὄρθα καὶ ἀπωξυμμένα ξύλα· τὰ καὶ σταύαρα παρὰ τοῖς μὴ λαλοῦσιν εὐγλώσσως· γέγονε δὲ παρὰ τὴν εἰς ἀέρα στάσιν, ἢ παρὰ τὸ εἰς οὖρος ἵστασθαι. οἱ δὲ αὐτοὶ Σκόλοπες λέγονται: *Stauri sunt ligna recta & præacuta: quæ & Stauara dicuntur ab iis qui minùs ingenuè loquuntur. facta vox, vel quòd ad aërem stent, vel quòd in latum. Hi ipsi & Scolopes dicuntur.* Quod ait, εἰς οὖρος vel *in latum*, de pluribus iunctis verum est, vt solet in castrorum vallo. Neque immuto; etsi ex Hesychio paullo aliter deriuante, possim. Ille sic: Σταυροὶ, οἱ καταπεπηγότες σκόλοπες, χάρακες, καὶ πάντα τὰ ἑστῶτα ξύλα. ἀπὸ τοῦ ἑστάναι σαυροὶ, ἢ ἐκ τοῦ εἰς τὴν αὔραν ἵστασθαι: *Stauri, defixi stipites sunt, valli, & omnia ligna recta stantia: ab eo quòd stent Stauri, vel quòd ad auram consistant.* Allusisse ad postremum hoc etymon Prudentius videatur. ——*Crux istum tollat in auras*

Viuentesq́ oculos offerat alitibus.

Σταυρὸς quid?

In Odyss. ξ. initio.

Vnde vox facta?

Περὶ στεφ. Hymn. XI.

Hæc Grammatici. ſed Lucianus ingenioſè & pro argumento, in Iudicio vocalium, deriuat à Tau litterâ, quæ figurâ crucem refert. Ait ἀπὸ τούτου (τοῦ Ταῦ) καὶ τῷ τεχνήματι τῷ πονηρῷ τὴν πονηρὰν ἐπωνυμίαν συνελθεῖν: *ab iſtâ etiam, inſtrumento peſſimo* (cruci) *peſſimum nomen veniſſe*. Atque hoc in fine etiam dialogi iterat. Iam Σκόλοψ propriè, vallum, ſudemque ſignificat acutam. Heſychius: Σκόλοπες, ὀξέα ξύλα ὀρθά: *Scolopes, acuta ligna, recta*. Homerus:

Luciani iocoſa deriuatio.

Σκόλοψ quid?

——Σκόλοπες γὰρ ἐν αὐτῇ [τάφρῳ]
Ὀξέες ἑστᾶσιν.

Iliad. μ verſ. 63.

Ibi Euſtathius: Σκόλοπες, ὀρθὰ ξύλα καὶ ὀξέα, ἃ καὶ σταυροὺς ἐκάλουν· ἐφ' οὓς τῶν κρεμασθέντες ἀνεσταυρῶσθαι καὶ ἀνεσκολοπίσθαι ἐλέγοντο: *Scolopes recta ligna & acuta, quæ & Stauros vocabant: in quibus appenſi, cruci aut vallo figi dicebantur*. Et bene, quòd duo illa verba ſuggerit, quibus ipſam crucifixionem ſignabant, Ἀνασταυροῦν & Ἀνασκολοπίζειν. Ita enim plerumque compoſitè, ad elationem ſcilicet fixionemque in alto notandam: etſi aliàs etiam ſimpliciter, Σταυροῦν & Σκολοπίζειν. Sunt & alia duo verba, quibus vulgò valdè vſi, Προσηλοῦν & Κρεμᾶν ſiue Ἀνακρεμᾶν. quorum illud clauationem ipſam in ligno propriè notat, hoc ſuſpenſionem. In illo, ſcriptoris aliquis error videtur apud Heſychium: Προσήλωται, ἀνέσρωται. atque ego reſcribam, ἀνεσταύρωται. In iſto, ſæpe interpretum, qui ad ſuſpenſionem vulgariam & in laqueo aptant. Ita quod

Heſychius correctus.

Lib. VI. quod Arrianus narrat de Musicano: τοῦτον κρεμάσαι Ἀλέξανδρος κελεύει ἐν τῇ αὐτοῦ γῇ: aliter versum legi, cùm sic debuerit: *Hunc Alexander crucifigi in suapte regione iubet*. Curtius satis præit, qui scribit *in crucem sublatum*. Ita quod Diodorus Siculus

Lib. XVII. in eiusdem Alexandri rebus, de Tyro captâ: τοὺς δὲ νέους πάντας, ὄντας οὐκ ἐλάττους τῶν δισχιλίων, ἐκρέμασεν: idem Curtius rectè: *Duo millia crucibus affixa, per ingens litoris spatium pependerunt*. Et exempla pluscula. Tale apud Latinos ipsum *Suspendere*, quod ad Crucem referendum moneo iuuentutem. Vt in Silio:

Lib. I. *Hunc postquam diro suspensum robore vidit.*

Epist. VII. In Senecâ: *Latrocinium fecit aliquis. quid ergo meruit? vt suspendatur.* in Ouidio:

In Ibin. *More vel intereas capti suspensus Achæi,*
Qui miser aurifera teste pependit aquâ.

Lib. VIII. Quibus versibus vera historia & sensus è Polybio reddatur iste. Antiochus rex per fraudẽ Achæum ex arce Sardium deduxit, & per insidias cepit. Καὶ ἔδοξε, addit, πρῶτον μὲν ἀκρωτηριάζειν τὸν ταλαίπωρον, μετὰ δὲ ταῦτα τὴν κεφαλὴν ἀποτεμόντας αὐτοῦ, καὶ καταῤῥίψαντας ἐς ὄνειον ἀσκὸν, ἀνασταυρῶσαι τὸ σῶμα: *Et visum est, primò admutilare illum miserum & extremas partes succidere, deinde capite eius resecto & in asininum culleum coniecto, reliquum corpus crucifigere*. Hæc res: sperne aliorum inanes logos. Sed & mecum lege, *teste pependit aquâ*: non *triste* aut *reste*, quod vulgatur. Vult enim, eum non in ipsâ

Ouidius explicatus.

Leuiter emendatus.

ipsâ auriferâ aquâ, id est Pactolo, suspensum: quî potuit? sed iuxta eam, atque illâ quasi arbitrâ & inspectante. Pactolus autem haud longè Sardes, vbi hæc gesta.

Cap. V.

Diuisio prima Crucium: & de specie vetustissimâ dictum, Affixione. Tertullianus per occasionem correctus, atq; Isis eadem cum Cerere existimata.

VERBA non vltrà me tenent: rem ordiamur. cui illustrandæ duplex genus Crucium statuo, *Simplex* & *Compactum*. Illud voco, *cùm in vno simplicíq; ligno fit affixio, aut infixio*. Quæ crux, meo iudicio, prima fuit, & in aliam speciem à rudi hac ventum. Sed ea quoque duplex, vt tetigi: altera ad *Affixionem*, altera ad *Infixionem*. Nam aliàs ad arborem siue stipitem alligabant figebántue hominem. vt in *Cupidine crucifixo* Ausonij, quem sic describit:

Crux simplex.

Eius discrimen.

Eligitur mæsto myrtus notissima luco,
Inuidiosa Deûm pœnis. Cruciauerat illic
Spreta olim, memorem Veneris, Proserpina Adonim.
Huius in excelso suspensum stipite Amorem,
Deuinctum post terga manus, substrictáq; plantis
Vincula mærentem, nullo moderamine pœnæ
Adfigunt.

Verba omnia nota: videbis & in arboris stipite appensum, nec manibus expansis, sed à tergo deuinctis,

uinctis, denique nec clauis sed funibus substrictum. Simile in Tertulliano, de Tiberio: qui Saturni *sacerdotes*, vt inquit, *in eisdem arboribus templi sui, obumbratricibus scelerum, votiuis Crucibus exposuit*. In Martyrologio, de Paphnutio: *Ipse palmæ arbori affigitur, ceteri autem ferro necantur*. Nec ambigimus arbores plerumque huic rei seruisse, præsertim in grandi numero cruciandorum, siue recisas leuiter & ad Crucem aptatas, siue etiam comantes. Sed & in stipite simplici idē fuit.

Apolog. cap. VIII.

In arboribus Appensio.

XXIIII. Septembr.

Siue in rudi stipite.

Apolog. cap XVI.

Ex Tertulliano: *Quanto distinguitur à Crucis stipite Pallas Attica, vel Ceres Farrea, quæ sine effigie, rudi palo & informi ligno prostant?* Nam rudem ecce palum componit & assimilat cum Cruce. Sed in eius verbis menda de Cerere Farreâ. Cur enim sic appellet? an quia far inuenerit? esto. atqui non omnis Ceres sic effictа, sed certa aliqua, & in loco quem voluit expressum: sicut de Pallade, quæ Athenis. Legendum arbitror, *Faria* siue

Tertullianus emendatus.

B *Pha-*

Ceres Pharia, siue Aegyptia.

Pharia: quasi dixerit Cererẽ, quæ in Ægypto. Et intellegi credam Isidem: quę nomine diuertit à Cerere, numine communicat. Ita Herodotus: Δημήτηρ δὲ, Ἶσις. In Apuleio, ipsa de se Isis: *Me primigenij Phryges Pessinuntiam matrem nominant, me Eleusinij vetustam deam Cererem.* Eusebius de Præparatione: Φασὶ τοίνυν Αἰγύπτιοι τὸν μὲν Ὄσιριν εἶναι τὸν Διόνυσον, τὴν δὲ Ἶσιν τὴν δήμητραν: *Aiunt Ægyptij Osirim esse Bacchum, Isidem verò Cererem.*

Lib. xi. de Asin.

Lib. ii. cap. i.

Cap. VI.

Altera Simplicis Crucis species, Infixio. Seneca, Hesychius, Plato, Plinius, illustrati.

Infixio, quæ vulgò Impalatio.

ATQVE hæc fuit in Simplici Cruce Affixio: est & in eâdem Infixio. qualis? *cùm nudum hominem erecto acutoq; stipiti infigebant*, eâ formâ & facie quam exempla hæc docebunt. Seneca: *Video istic Cruces nec vnius generis, sed aliter ab alijs fabricatas. Alij capite conuerso in terram suspendêre,*

Consolat. ad Marc. cap. 20.

pendere, alij per obscœna stipitem egerunt. Duo in ijs verbis obserues, & Cruces varias fuisse, quod nunc diducimus: & inter eas, Infixionem. Quam magis etiam aperit idem Seneca: *Cogita hoc loco carcerem & Cruces, & adactum per medium hominem, qui per os emergat, stipitem.* Viden' clarè medium hominem scissum & transfossum? Atque id imagine etiam illustrat Hesychius: Σκόλοψιν, ὡς ὄπλησιν· τὸ γὰρ παλαιὸν τοὺς κακούργους ἀνεσκολόπιζον, ὀξύνοντες ξύλον διὰ ῥάχεως καὶ τοῦ νώτου, καθάπερ τοὺς ὀπτωμένους ἰχθῦς ἐπὶ ὀβελίσκων: *Sudifixionem* dixeris, *quasi Assationem. Nam antiquitus maleficos sudi infigebant, acuto ligno penetrantes spinam & dorsum, sicuti assos in verubus pisces.* Vbi amplius disco, propriè hoc esse Σκόλοψιν; & Σκολοπίζειν vbi legitur, plerumque referendum ad hanc formam. Ista Crux nescio an Mæcenati etiam descripta: cuius versus apud Senecam iam olim sic legimus:

Epist. XIIII. — *Σκόλοψις, ea dicta.* — *Mæcenatis Crux.* — *Epist. CI.*

> *Hanc mihi, vel acutâ*
> *Si sedeam Cruce, sustine.*
> *Vita dum superest, bene est.*

Vult miser & adsuspirat viuere, etiam inter tormenta, & in istâ maximè cruciante Cruce, quam signanter dixit *Acutam*. Sed aijt etiam *Sedere*: benè. Nam ille profectò habitus hominis ab infero in superum sic transfixi. Hoc ipsum genus Ανασκινδυλεύεσθαι dictum Græcis, quasi diffindere & dissecare. Hesychius: Ανασκινδυλεύεσθαι, ἀνασκολοπισθῆναι. Plato eo verbo vsus: Μαστιγώσεται, στρεβλώσεται, τε-

II. De Repub. — *Et Platoni.*

λουτῶν δὲ πάντα κακὰ παθὼν ἀνασχινδυλευθήσεται): *Flagellabitur, diſtorquebitur, denique omnia mala paſſus Cruce diffindetur.*

Et Plinio.

Plinij etiam verba huc referã narrantis, Polybium cum Scipione in Africâ leones homicidas *crucifixos vidiſſe, quia ceteri metu pœnæ ſimilis abſterrerentur eâdem noxâ*. Quis enim credat operoſam & cõpoſitam crucifixionem illam fuiſſe? non ego: & accipiam de hac promptâ & fortuitâ in ſtipite infixione, ſiue etiam affixione.

Lib. VIII. cap. XVI.

CAP. VII.

In genere de Cruce Compactâ: tum de primâ eius ſpecie, Decuſſatâ. & an hæc ſit Andræana?

AT *Compacta* Crux eſt, quæ *manu facta, idq́; è duplici ligno*. Ita ſeptuaginta Interpretes Ptolomæani, libro Ioſuæ quà vulgò eſt, *lignum*, & Chaldæo paraphraſte, *Crux*, ipſi verterunt * ξύλον δίδυμον; bene ſanè, ad hanc formam. Hæc eſt

* *Lignum geminum.*

est plena & vera Crux, in quâ brachia etiam explicantur, atque ideo *Patibulum* non semel dicta. Huius species triplex, vt distinctè imò curiosè edisseram, & semel tollam dubitationes aut lites. Est *Decussata*, est *Commissa*, est *Immissa*. Illa prima mihi dicitur, *in quâ duo ligna directa & aquabilia, inter se obliquantur*. Decussare hoc enim Romani dixerunt. Hieronymus: *Decussare, est per medium secare, veluti si duæ regulæ concurrant ad speciem litteræ X, quæ figura est Crucis*. Nec minùs clarè Isidorus: *X littera, & in figurâ Crucem, & in numero decem demonstrat*. Obscuriùs paullo alij Patres & Doctores nostri. vt Iustinus Martyr: qui illud Platonis in Timæo, Ἐχίαζεν αὐτὸν ἐν τῷ παντί: *Decussauit eum in vniuerso*: adseueranter ad Christum & Crucem nostram retulit, quo nisi hoc aspectu? Iam cùm transuersis obliquatisque manibus benedictionem Iacobi eôdem aptant: quid nisi hæc forma in oculis? Damascenus: Ἰακὼβ προσκυνήσας τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου, ἐναλλαγμέναις ταῖς χερσὶ τοὺς υἱοὺς Ἰωσὴφ εὐλογήσας, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διαγράφει σαφέστατα: *Iacob adorans extremum virgæ, alternantibus manibus liberos Ioseph benedicens, etiam signum hoc Crucis describit manifestissimè*. Quid χεῖρες istæ ἐναλλαγμέναι etsi non ambiguum, tamen audiamus Cedrenum commodè explicantem. Ἰσραὴλ (idem cum Iacobo) τὰς χεῖρας ἀμείβων, τὴν μὲν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ νεωτέρου, τὴν ἀριστερὰν δὲ ἐπὶ τοῦ πρεσβυτέρου τὴν κεφαλὴν τιθείς: *Israël manus* per-

Patibulum quid propriè.

Crux Decussata.

In Hierem. cap. XXXI.

Li. I. Orig. cap. III.

Aduers. Tryph.

Iustinus explicatus.

Lib. IIII. de Orth. cap XII.

Et Damascenus.

permutans, dextram quidem in iunioris, sinistram verò in senioris caput imponens. Et Tertullianum in istâ ipsâ re: *Impositis & intermutatis manibus benedixit, & quidem ita transuersim obliquatis inter se, vt Christum deformantes, iam tunc portenderent benedictionem in Christum futuram.* Quomodo *Christum deformarunt* illæ manus? imò *Crucem*: & sic mihi libido aliquando legere: sed refræno, & accipio Christum crucifixum. Hæc illa

De Baptis. cap. VIII.

Crux Andreana.

est quã Andræanam hodie dicimus, validâ & satis veteri famâ diuum istum in eâ cruciatum. Anne verâ? facit me vt ambigam Martyrologium Romanum: in quo hoc saltem *legas, *in Cruce suspensum*. & magis Hippolytus, qui scribit *Crucifixum Patris in Achaiâ, ad arborem oliuæ rectum*. Quid magis cõtra famam? Atque hæc fixio ad Simplicem nostram potiùs abeat, longè à Decussatâ.

* Vti & in Abdiæ lib. III.

In Comment. Græco.

CAP.

CAP. VIII.

Commiſſa Crux quid nobis ſit? exemplis teſtibusq́, aſſerta, tum etiam veſtigio noſtræ linguæ.

IAM *Commiſſam* Crucem appello, *cùm ligno erecto breuius alterum ſupernè, & in ipſo capite committitur, ſic vt nihil exſtet.* ea forma examuſſim eſt in T litterâ, quam vno ore omnes cum Cruce componunt. Lucianus vbi Tau accuſatur: τῷ γὰρ τούτου σώματί φασι τοὺς τυράννους ἀκολουθήσαντας καὶ μιμησαμένους αὐτοῦ τὸ πλάσμα, ἔπειτα σχήματι τοιούτῳ ξύλα τεκτήναντας, ἀνθρώπους ἀνασκολοπίζειν ἐπ᾽ αὐτά: *Huius enim corporis filum tyrannos aiunt ſecutos, eiuſq́, ſpeciem imitatos, ſimili deinde figurâ ligna fabricaſſe, & homines in ijs fixiſſe.* Palàm eſt Crucem intelligi. Tertullianus: *Ipſa enim littera Græcorum Tau, noſtra autem T, ſpecies Crucis.* Iſidorus: *Tau littera ſpeciem Crucis demonſtrat.* Hieronymus: *Antiquis Hebræorum litteris, quibus vſque hodie Samaritæ vtuntur, extrema Tau Crucis habet ſimilitudinem.* Paulinus Nolanus: *Chriſtus non multitudine nec virtute legionum, ſed iam tunc in ſacramento Crucis, cuius figura per litteram Græcam Tau numero trecentorum exprimitur, aduerſarios Principes debellauit.* Adſtruunt etiam picturæ, & noſtra lingua. In illis quidem, paſſim hodie videas D. Antonij vetuſtiſſimi monachi penulæ & manui aſſui aut imponi hanc crucem. An quia Ægyptius ille vir, quibus iam olim no-

Commiſſa crux.

3. aduer. Marcion.

De vocat. gent.

In Ezech. cap. 12.

Antoniana Crux.

tum, & inter sacra hoc signum? Certè in obeliscis, qui inde Romam vecti, sculptum sic vidimus ☥: cum anulo tamen vel ansulâ supernè, nec satis solidè scio ad quam rem aut vsum. Sed de præcipuâ ipsâ notâ, dignum aliquid notâ Ecclesiasticę nostræ historiæ prodiderunt. Ruffinus: *Signum hoc dominicæ Crucis, inter illas quas dicunt* ἱερατικὰς *id est Sacerdotales litteras habere Ægyptij dicuntur, velut vnum ex ijs quæ apud illos sunt litterarum elementis. Cuius litteræ seu vocabuli hanc asserunt esse interpretationem,* VITA VENTVRA. Sozomenus: Φασὶ δὲ τοῦ ναοῦ καθαιρουμένου τούτου (τοῦ Σαράπιδος) τινὰς τῶν καλουμένων ἱερογλυφικῶν χαρακτήρων σταυροῦ σημείῳ ἐμφερεῖς ἐγκεχαραγμένους τοῖς λίθοις ἀναφανῆναι. παρ' ἐπιστημόνων δὲ τὰ τοιάδε ἑρμηνευθεῖσαν σημαίνειν ταύτην τὴν γραφὴν, ζωὴν ἐπερχομένην. *Aiunt templo isto* (Sarapidis) *diruto & disiecto, quasdam ex ijs, quas vocant Hieroglyphicas notas, similes signo Crucis inscriptas lapidibus apparuisse. Ab ijs autem, qui docti hæc talia, explicatam eam notam, significare Vitam venturam.* In Suidâ etiam historiola hæc breuiter. Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου βασιλέως καθαιρουμένων τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν, εὑρέθησαν ἐν τῷ Σαράπιδος νεῷ ἱερογλυφικὰ γράμματα σταυροῦ ἔχοντα τύπους. ἅπερ θεασάμενοι οἱ ἐξ Ἑλλήνων χριστιανίσαντες, ἔφασαν σημαίνειν τὸν σταυρὸν παρὰ τοῖς ἱερογλυφικὰ γινώσκουσι γράμματα ζωὴν ἐπερχομένην. *Theodosio magno regnante, cùm fana gentilium diruerentur, inuentæ sunt in Sarapidis templo Hiero-*

Ægyptijs inter notas.

Significatio eius.

Lib. II. cap. XXIX.

Lib. VII. Eccl. Hist. cap. XV.

Hieroglyphica littera habentes Crucis formas. quas videntes ij qui gentilium Christo iam addicti erant, aiebant significare Crucem apud peritos Hieroglyphicarum notarũ Vitam venturam. Atqui & à linguâ argumentum petij, sed nostrâ. Nos inquam Belgæ hodie, bacillos in hanc formam, quos ægrorum brachijs sustentaculum subijcimus, vocamus ipsâ Latinâ voce *Cruckas.*

CAP. IX.

Affirmata Crux Immissa è scriptis maximè Patrum: ipsi alij per alios, & imaginibus per nos etiam, explicati.

DENIQVE *Immissa* crux est, *cùm ligno erecto transuersum alterum iniungitur atque immittitur, sed sic vt ipsum secet.* Ita eminentia hîc semper aliqua & capitellum, aliter quàm in Commissâ. Etiã anguli hîc siue fines quaterni, illic terni. Quis de istâ ambiget? Ingerunt eam oculis Picturæ pariter & Scripturæ priscę. Sed illas omitto aut differo: hæ variæ & obuiæ sunt, atque ex ijs eligam, non colligã, nostro more.

Immissa quid?

Iuſtinus ſignanter in primis deformat aduerſus Tryphonem. Explicat vetus illud vaticinium de Vnicorni, & ad Crucem ſic aptat. Μονοκέρωτος γὰρ κέρατα οὐδενὸς ἄλλου πράγματος, ἢ σχήματος ἔχοι ἄν τις εἰπεῖν καὶ ἀποδεῖξαι εἰ μὴ τοῦ τύπου ὃς τὸν Σταυρὸν δείκνυσιν. ὄρθιον γὰρ ἓν ἐστι τὸ ξύλον, ἀφ' οὗ ἐστι τὸ ἀνώτατον μέρος εἰς κέρας ἐπηρμένον, ὅταν τὸ ἄλλο ξύλον προσαρμοσθῇ, καὶ ἑκατέρωθεν ὡς κέρατα τῷ ἑνὶ κέρατι παρεζευγμένα τὰ ἄκρα φαίνηται. καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι: *Vnicornis enim cornua alteri rei aut figuræ haud quiſpiam ſimilia dixerit aut oſtenderit, quàm illi quæ Crucem refert. Rectum enim vnum eſt lignum à quo eſt ſuprema pars in cornu ſublata, cùm alterum lignum aptatum eſt: & vtrimque tanquam cornua illi vni cornu coniuncta, extrema apparent: & illud in medio defixum, & ipſum tanquam cornu eminet, in quo requieſcunt & innituntur crucifixi.* Obſcuriuſcula alibi verba, ſed hac parte liquidiſſima, quòd eminens vnum cornu facit à vertice crucis. Iam alij Patrum, variâ imagine, non ſine laſciuiâ quadam ingeniorum & ſtili eam deſcribunt & notificant. Vt Hieronymus: *Ipſa ſpecies Crucis, quid eſt niſi forma quadrata mundi? Aues quando volant ad æthera, formam Crucis aſſumunt. Homo natans per aquas, vel orans, formâ Crucis viſitur.* Vt Tertullianus: *Victorias adoratis, cùm in Tropæis Cruces inteſtina ſint tropæorum. Omnes illi imaginum ſuggeſtus in ſignis, monilia crucium ſunt. Sypara illa vexillorum & cantabrorum ſtolæ crucium*

A Iuſtino deſcripta.

Ab Hieronymo.

In Marc. cap. XI.

Tertulliano.

Apolog. cap. XVI.

cium ſunt. Laudo diligẽtiam, noluiſtis incultas Cruces conſecrare. Vt Minutius Felix: *Cruces nec colimus, nec optamus. Vos planè, qui ligneos deos conſecratis, cruces ligneas, vt deorum veſtrorum partes, forſitan adoratis. nam & ſigna ipſa, & cantabra, & vexilla caſtrorum quid aliud quàm inaurate Cruces ſunt & ornatæ? Trophæa veſtra victricia non tantùm ſimplicis Crucis faciem, verùm & affixi hominis imitantur. Signum ſanè Crucis naturaliter viſimus in naui, cùm velis tumentibus vehitur, cùm expanſis palmulis labitur: & cùm erigitur iugum, Crucis ſignum eſt: & cùm homo porrectis manibus Deum purâ mente veneratur. Ita ſigno Crucis aut ratio naturalis innititur, aut veſtra religio formatur.* Vt Maximus Taurinenſis: *Grande eſt Crucis ſacramentum, &, ſi intellegamus, per hoc ſignum mundus ipſe ſaluatur. Nam cùm à nautis ſcinditur mare, priùs arbor erigitur, velum diſtenditur, vt Cruce Domini factâ aquarum fluenta rumpantur. Sed & bonus agricola, cùm parat terræ ſolum vertere, non niſi per ſignum Crucis id facere conatur. Dum enim aratro dentale ſubijcit, afficit* (lege, *affigit*) *aures, ſtiuam inſerit, figuram Crucis imitatur. Cælum quoque ipſum huius ſigni figurâ diſpoſitum eſt. Nam cùm quatuor partibus diſtinguitur, Oriente, Occidente, Meridiano, ac Septemtrione, quatuor quaſi Crucis angulis continetur. Ipſius etiam inceſſus hominis, cùm manus leuauerit, Crucem pingit. atque ideò eleuatis manibus*

In Dialogo Octauio.

Minutius.

De Cruce Rom. Homil. 11.

Maximus.

orare præcipimur, vt ipso quoque membrorum gestu passionem Domini fateamur. Et diffusissimè omnium Iustinus: Κατανοήσατε πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, εἰ ἄνευ τοῦ σχήματος τούτου (Σταυροῦ) διοικεῖται, ἢ κοινωνίαν ἔχειν δύναται. Θάλασσα μὲν γὰρ οὐ τέμνεται, ἢν μὴ τοῦτο τὸ τρόπαιον ὃ καλεῖται ἱστίον ἐν τῇ νηῒ σῶον μείνῃ. γῆ δὲ οὐκ ἀροῦται ἄνευ αὐτοῦ. σκαπανεῖς δὲ ἐργασίαν οὐ ποιοῦνται, οὐδὲ βαναυσουργοὶ ὁμοίως, εἰ μὴ διὰ τῶν τὸ σχῆμα τοῦτο ἐχόντων ἐργαλείων. τὸ δὲ ἀνθρώπειον σχῆμα οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ἀλόγων ζώων διαφέρει, ἢ τῷ ὀρθόν τε εἶναι, καὶ ἔκτασιν χειρῶν ἔχειν, καὶ ἐν τῷ προσώπῳ ἀπὸ τοῦ μετωπίου τεταμένον τὸν λεγόμενον μυξωτῆρα φέρειν, δι' οὗ ἥ τε ἀναπνοή ἐστι τῷ ζώῳ, καὶ οὐδὲν ἄλλο δείκνυσιν ἢ τὸ σχῆμα τοῦ Σταυροῦ· καὶ τὰ παρ' ὑμῖν δὲ σύμβολα τὴν τοῦ σχήματος τούτου δύναμιν δηλοῖ. * * λῶμεν καὶ τῶν τροπαίων δι' ὧν αἵ τε πρόοδοι ὑμῶν πανταχοῦ γίνονται, τῆς ἀρχῆς καὶ δυνάμεως τὰ σημεῖα ἐν τούτοις δεικνύντες, εἰ καὶ μὴ νοοῦντες τοῦτο πράττετε. καὶ τῶν παρ' ὑμῖν ἀποθνησκόντων αὐτοκρατόρων τὰς εἰκόνας ἐπὶ τούτῳ τῷ σχήματι ἀνατίθετε, καὶ θεοὺς διὰ γραμμάτων ἐπονομάζετε. *Considerate omnia quæ in mundo sunt, an sine signo hoc Crucis gubernentur, aut poßint præbere sui vsum. Mare enim non scinditur, nisi tropæum istud, quod malus appellatur, saluum in naui maneat. Terra non aratur sine eo. Fossores verò opus non absoluunt, neque alij item operarij Mechanici, nisi per instrumenta quæ formam hanc referant. At humana figura non aliâ re belluis differt, quàm quòd, & recta sit, & manuum extensionem habeat & in facie à fronte proten-*

Iterum Iustino.

Apolog. II.

tensum nasum per quem & respiratio animalibus est, neq; aliud demonstrat quàm signum hoc Crucis. Sed & apud vos notæ huius signi potentiam declarant: Vide Not. ** cùm alia quædam, tum tropæa, ob quæ progressus & expeditiones vbique vobis fiunt imperij & potentiæ signa in istis præferentes, etsi ignorantes hoc facitis. Et Imperatorum qui apud vos mortui sunt imagines in hac figurâ ponitis, & Deos per litteras appellatis.* Quæ pluscula posui, quia me quoq; inter exscribēdum delectarunt inuentiunculæ istæ Patrum. Spero & te, si plenè intelleges: atque adminiculum, figuras istas, habe.

CAP. X.

In quâ Crucium formâ Christus mortem tulerit? videri in vltimâ, argumento è Patribus & picturis. Ruffini non bona fides notata in verbis Pauli citandis siue explicandis.

HABES omnes Crucium species. In quâ earum ille mortuus, qui morte suâ nobis vita? Ne quærendum quidē censeam, nisi dubitasse & disputasse viderem viros graues & sacrorum peritos. ego arbitror & pronuncio, in hac postremâ. in illâ inquam, quæ quatuor finibus vniuersum orbem complexa est, non sine mysterio, quod toti orbi mortuus, Saluator noster pependit. Tangit hoc & docet Sedulius:

Crux quadrangula, quo mysterio?

Lib. III.

Neue quis ignoret speciem Crucis esse colendam,
*Quæ Dominum portauit ouans, ratione *potenti,*
Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.
Splendidus auctoris de vertice fulget Eous,
Occiduo sacræ lambuntur sidere plantæ,
Arcton dextra tenet, medium læua erigit axem.

**Siue, patenti.*

D. Paulus explicatus.

Ad Ephes. cap. III.

Et auctoritas etiam firma à D. Paulo. eius hæc verba, *Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, & sublimitas & profundum*, plerique Doctorum veterum referunt ad Crucem. Augustinus: *Erat latitudo, in quâ porrectæ sunt manus; longitudo à terrâ surgens, in quâ erat corpus infixum; altitudo, ab illo innexo ligno sursum quod eminet; profundum, vbi fixa erat Crux,*

In Psalmo CIII. & alibi.

De Orth. lib. IIII. cap. XII. *Crux, & ibi omnis ſpes vitæ noſtræ.* Damaſcenus: Ὥσπερ τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ σταυροῦ διὰ τοῦ μέσου κέντρου κρατοῦνται καὶ συσφίγγονται, οὕτω διὰ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως τό, τε ὕψος καὶ τὸ βάθος, μῆκος καὶ πλάτος, ἤτοι πᾶσα ὁρατή τε καὶ ἀόρατος κτίσις συνέχεται. *Sicut quatuor extrema Crucis per medium centrum vinciuntur & iunguntur: ſic per diuinam potentiam Sublimitas & Profunditas, Longitudo & Latitudo, ſiue omnis conſpicua & inconſpicua creatura continetur.* Palàm & ipſe quatuor fines nominat, & verba Pauli huc adaptat. Ruffinus cur diſſentit? qui tres modò agnoſcit, & ipſa Apoſtoli verba (nefas!) admutilat & detruncat. *Ruffini ſingularis ſententia.* *Docet*, inquit, *Apoſtolus Paulus illuminatos eſſe debere oculos cordis ad intellegendum quæ ſit altitudo, latitudo & profundum. Deſcriptio Crucis eſt. cuius eam partem quæ in terram defixa eſt, profundum appellauit: altitudinem verò illam, quæ in aërem porrecta ſublimis erigitur: latitudinem quoque illam quæ diſtenta in dextram lauámque protenditur.* In Symbol. Mirum, & in verbis Pauli, & in eorum ſenſu *longitudinem* vbique improuidè omiſit. An de induſtriâ eiecit? Culpa, ſi illud: crimen, ſi iſtud. Sed ad rem: Poëtæ quoque & Pictores ſunt à formâ iſtâ. Nonnus diſertè ſcribit, Chriſtum ſublatum. Εἰς δόρυ τετράπλευρον: *in lignum quadrilaterum.* Et in priſcis ſculpturis (illis meritò fides) quadrata conſpicitur hæc forma. *Crux in lapidibus.* Conſtantinus Imp. in Labaro ſuo expreſſit: & Deus ipſe in aëre ei deformarat. In columnis

eiuſdem

eiuſdem Principis, quæ nunc in cognomine vrbe (heu, quò ea recidit?) Crux eiuſmodi ✠ inſculpta viſitur, & vtrimque ab alatis Genijs ſuſtentatur. Quid, quod in Numis plurifariàm ſic appâret? quorum alibi damus typos. Nec meo ſenſu, ambigi profectò poteſt, in tam veteri Chriſtianorum ſenſu. Tamen ſunt qui de Commiſſâ ſiue de Tau formâ contendunt. nec damno, etſi diſſideo: quia & illi ſi Titulum ſupernè addis, efficere atq; imaginari poſſis quaternos iſtos fines.

Crux in Lapidibus.

CAP. XI.

Apud pleraſque gentium Cruces ferè vſitatas. Apud Syros, Judæos, Ægyptios, Perſas, Afros, Græcos, maximè Romanos. Quando apud eos cœperit? An & apud Germanos?

CRVCES ſatis vidimus: vbi gentium eæ in vſu fuerint, addam. Etſi vno verbo pænè dixerim, vbique gentium receptas. Oriens quidem pleruſque vſurpauit, idque iam olim. De Syris in Eſthêre ſcriptum: *Suſpenſus eſt Aman in patibulo, quod parauerat Mardochæo.* De Iudæis, in Ioſuâ: *qui regem eius (Hai) ſuſpendit in patibulo vſque ad veſperam.* Item in Numeris: *Tolle cunctos Principes populi, & ſuſpende eos contra Solem in patibulis.* Atque in ſacris libris ſæpius. Ægyptios etiam vſos reperio. vt Thucydides de rege Inaro: προδοσίᾳ ληφθεὶς ἀνεσταυρώθη: *proditione captus,*

Crux Syris in vſu. Cap. VII. *Iudæis.* Cap. VIII. Cap. XXV. *Ægyptijs.* Lib. I.

Lib. XXI. *ptus, in crucem est actus*. Et Iustinus, in eâdem Ægypto: *Agathocles occiditur, & mulieres in vltionem Eurydices patibulis suffiguntur*. Et Persas Persi. In Thaliâ. crebrò. Herodotus de Polycrate: Ἀποκτείνας δέ μιν οὐκ ἀξίως ἀπηγήσιος Ὀροίτης ἀνεσταύρωσε: *Interficiens eum (quod indignum relatu sit) Orœtes in Cruce suffixit*. Ammianus de suo æuo: *Ælianus Comes* Lib. XIX. *& Tribuni patibulis scelestè suffixi*: capti nempe à Persis. Sed Afros vel omnium creberrimè: qui Afri. non in viles modò, sed illustrissimas personas adhibebant. Atq; à Senatu Carthaginensium etiam Lib. II. cap. VII. *Duces, bella prauo consilio gerentes, etsi prospera fortuna subsecuta esset, Cruci suffigebantur*: Video & Plutarch. in Alexan. Græcos vsitasse. Certè Alexander Macedo Glaucum medicum, & Tyrios, & plures crucifixit. Græci. Etiam Xanthippus Atheniensis Artäyctam Persam, de quo apud Herodotum in Calliope extremâ leges. Iam Romanis *vetus veterrimumq;* (verba Victoris vsurpabo) *supplicium patibulorum*. Si Romanis, & quando. In Côstantino. Liuio fides, statim sub primis regibus vsurparunt: & exemplum in Horatio, cui id sub Tullo Lib. I. parabatur. Etsi Cicero dissentire videtur, & horridum illud Carmen ad Tarquinium Superbum Orat. pro Rabir. auctorem referre. *I lictor*, inquit, *colliga manus. qua non modò huius libertatis mansuetudinisq; non sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numæ, sed Tarquinij, superbissimi ac crudelissimi regis ista sunt cruciatus carmina, Caput obnubito, arbori infelici suspendito*. Quæ tamen aut populariter & ad caus-

Cicero explicatus. ſam Cicero dixerit; aut hoc ſentiens, non ab auctore illa Tarquinio fuiſſe, ſed illo maximè digna, & apud eum crebra. Vtrum horum eſt, video etiam liberâ rep. ſtatim in vſu cruces. Dionyſius *Lib. 5. Antiq.* de ſeruis coniuratis: Καὶ αὐτίκα οἱ μὲν ἐξ οἰκιῶν συλληφθέντες, οἱ δ᾽ ἐκ τῶν ἀγορῶν ἀχθέντες ἀνεσκολοπίσθησαν ἅπαντες. *Et ilicò alij quidem è domibus extracti, alij è foris abducti, omnes in Crucem acti ſunt.* & deinceps *ψαμμακόσιοι, vt cum Græcis dicam, teſtes. Quid Germani? nunquid & illi vſi? diſtrahor. Tacitus videtur dicere: *Proditores & tranſfugas arboribus ſuſpendunt.* ſed fortaſſis ad laqueum & ſuffocationem hoc aliquis trahat. Tamen idem *Patibula* etiam attribuit: *Quot patibula captiuis, quæ ſcrobes*: quo niſi ſuo & Romano, ſenſu?

**Infiniti, & vt arena.*

An Germani crucifixerint? *De mor. German.*

Videri. *Annal. 1.*

CAP. XII.

Apud Romanos vile fuiſſe hoc ſupplicium, & plurimùm ſeruorum. Quas ob cauſſas ij affecti.

PLVRIFARIAM igitur receptæ Cruces, ſed vix tamen niſi in homines viliores, Romano quidem ritu. Atque apud eos ſeruorum ferè hoc ſupplicium, aut plebeiorum qui iuxta ſeruos. De ſeruis mulier apud Iuuenalem:

Serui plerumque in Cruce.

Pone Crucem ſeruo. *Sat. VI.*

Et alia apud Petronium: *Nec Dij ſinant, vt amplexus meos in Crucem mittam.* Ita enim venuſtè ſeruum cruciarium appellat, qua facie ſermonis

In Satyrico.

nis Scelus pro ſceleſto. Seruus ipſe apud Plautum comiter fatetur.

In Milite.

Noli minitari, ſcio crucem futuram mihi ſepulcrum,
Ibi maiores mei ſiti ſunt, pater, auus, proauus, abauus.

Atque adeò peculiare hoc ſeruis, vt nomine *Seruilis ſupplicij* Crux veniat capienda. In Tacito: *Aſiaticus (enim is libertus) malam potentiam ſeruili ſupplicio expiauit.* Iterum: *Sumptum de eo ſupplicium in ſeruilem modum.* In Vulcatio explicatiùs: *Centuriones rapi iuſſit & in crucem tolli, ſeruilíque ſupplicio affici.* In Capitolino: *Nam & in crucem milites tulit, & ſeruilibus ſupplicijs ſemper affecit.* Ergo Liuium ſic euolues: *De captiuis, vt quiſque liber, aut ſeruus, ſuæ fortunæ à quoque ſumptum ſupplicium eſt.* Suæ fortunæ: nempe Crux ſeruo repoſita, gladius aut ſecuris libero. Ipſum hoc ita in Hirtio legas: *Prehenſi ſerui tres, & vnus è legione vernaculâ. Serui ſunt in crucem ſublati, militi ceruices abſciſæ.* Seruile igitur hoc ſupplicium, ſed non ob leuem aut cottidianam noxam. Horatius indicat:

Seruile ſupplicium, quid?

IIII. Hiſt.

II. Hiſtor.

In Auidio Caſſio.

In Macrino.

Lib. XII.

Liuius illuſtratus.

De bello Hiſpan.

Cauſſæ grauiores ad Crucem.

Lib. I. Serm. III.

Si quis eum ſeruum, patinam qui tollere iuſſus
Semeſos piſces, tepidúmque ligurrierit ius,
In cruce ſuffigat; Labeone inſanior inter
Sanos dicatur.

Indicat, inquam, graues fuiſſe & in extremo ſupplicio extremas cauſſas. Sed quas illas? ægrè vniuerſas

Vt Delatio. uersas dixerim: quasdam adnumerabo. Delatura domini. Pertinax apud Capitolinum, *eos qui calumniis appetiti per seruos fuerant, damnatis seruis delatoribus, liberauit, in Crucem sublatis talibus seruis.* Sic Macrino iam Principe, συκοφάνται τε ἢ δοῦλοι, ὅσοι δεσπότας κατήγγελον, ἀνεσκολοπίσθησαν: *Sycophantæ, aut serui, quicunque dominos detulerant, in crucem sunt acti.* Et in genere, omnis machina contra dominicam salutem. Paulus: *Si serui de domini salute consuluerint (Mathematicos, intellige:) summo supplicio, id est Cruce, afficiuntur.* Item Fuga, sed (vt opinor) diuturna, aut repetita. Cicero tangit: *Quæ Crux huic fugitiuo potest satis supplicij adferre?* Et Valerius: *Cruce dignissimi fugitiui.* Quin Scipio, apud eundem, trãsfugas Romanos, *tanquam patriæ fugitiuos, Crucibus affixit.* Simile sub Augusto, in Sexti milite puniendo, qui ferè è fugitiuis: Τὸ μὲν δεδουλευκὸς, ait Dio, τοῖς δεσπόταις πρὸς τιμωρίαν ἀπεδόθη· εἰ δέ του μηδεὶς κύριος εὑρίσκετο, ἀνεσκολοπίζετο: *Seruitia dominis reddita ad pœnam, quorum domini non exstarent, Cruci sunt fixa.* Quanquam hîc & alia caussa suberat, Hostilitas in rem Romanam. Hæc & plura in seruis: quos mitiores durioresve domini, grauiùs, mitiùs, pro arbitrio sunt puniti.

In Pertin.

Herodian. lib. v.

Machinatio.

Lib. v. Sent. Tit. xxi.

Fuga.

Pro Deiotaro.

Lib. II. cap. VII.

Ibidem.

Dio. lib. LIIII.

CAP.

CAP. XIII.

Etiam liberi quidam in Crucem dati, sed viliores aut nocentiores: vt Latrones, Sicarij, Falsarij, atque alibi & Fures.

QVID autem in liberis? Rara crux, vt prædixi. Quin remouere prorsus ab hoc genere Lactantius videatur, vbi de Christo: *Cur si Deus fuit, & mori voluit, non saltem aliquo honesto genere mortis affectus est? cur potißimum Cruce? cur infami genere supplicij? quod etiam homine libero, quamuis nocente, videatur indignum.* Sed frænanda ea assertio est: & ciue quidem indigna Crux, nec credo vsurpatam in eos nisi præter leges, & per sæuitiam: viliores liberi, & prouinciales, non ab eâ profectò immunes. Atque hæc crimina in ijs cruciaria: primùm, Latrocinium. Seneca: *Latrocinium fecit aliquis. quid ergo meruit? vt suspendatur.* Caue de alio suspendio interpretêre. Petronius: *Imperator prouinciæ iußit latrones Crucibus affigi.* Apuleius: *Latronem istum, miserorum pignorum meorum peremptorem, Cruci affigatis.* Callistratus Ic'tus: *Famosos latrones, in his locis vbi grassati sunt, furcâ figendos compluribus placuit.* Scripserat ille, *Cruce*, vt pôst docemus. Cum ipso Seruatore vtrimque secus latrones duo fixi: quos duo Euangelistæ disertè λῃστὰς appellant, Lucas paullò communiùs κακούργους. Deinde Sicariatus, Paulus: *In honestiores* (sicarios) *pœna ca-*

Lib. IIII. Inst. cap. XXVI.

Crux indigna liberis,

Præsertim ciuibus.

Epist. VII.

Latrones sic puniti.

In Satyr.

Lib. III. de Asin.

L. XXVIII. De pœnis.

Lib. V. Sent. tit. XXIII.

Et Sicarij,

na capitis vindicari placuit, humiliores verò in Crucem tolluntur, aut bestiis subijciuntur. Tertio, crimen Falsi. Firmicus: *Facient in crimine falsi comprehensos in Crucem tolli.* Anne & furtum? ita, sed non Romæ. Lampridius: *Cùm quæreretur à regibus, quid apud eos fures paterentur? illi responderunt, Crucem.* Et mirum ni è Gallis Germanísue isti reges, quorum moribus etiam nunc Fures ad furcam. Alia etiam crimina in hanc pœnam, ne ambigas: sed ego sileo, quæ testibus aut tabulis non consigno.

Et Falsarij

Alibi & Fures.

Lib. vi. Math. cap. xxvi.

In Alexan.

CAP. XIIII.

Quæ caussa falsò assignata in Cruce Christi? videri Innouationem & Seditionem esse.

CVM hæc vidimus, piè non curiosè quæro, in Seruatore nostro quis prætextus (nam caussa nunquam fuit) ad Crucem? Blasphemiam aliquis dixerit, ex vocibus aut iudicijs Iudæorum. Atque ipsi sanè ita apud Pontificem accusant, & huic noxæ testes quæruntur, & ipse denique Pontifex eius damnat. Attamen, si legem spectes, hi tales lapidibus, non cruce puniti. An non veriùs ac simpliciùs, totum illud iudicium, etsi iudicij dissimile, Romanis moribus legibusque directum? Mihi videatur. & respondeam damnatum innoxium nostrũ agnum, quasi Seditionis nomine & Regni affectati. Certè Romanâ lege, *auctores seditionis aut tumultus, pro quali-*

Christus non ob blasphemiam fixus.

Potius ob regni cupidinem.

Lib. v. Paulus, Tit. xxii.

qualitatis dignitate, aut in Crucem tolluntur, aut bestijs obijciuntur. Quod autem sic etiam apud Pilatum accusatus, Lucas clarè: *Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, & dicentem se Christum regem esse.* Credidit, nec credidit Pilatus: & Titulum tamen caussamq; mortis inscripsit, *Rex Judæorum.* Ex Iudæorum quidem libris si rem decidimus, intricamur. nec vsquam traditum clarè quæ noxa ad crucem, nisi quod Philo prodidit de Homicidis. *contra quos* ait *Legislatorem mille mortis genera, si potuisset, delecturum fuisse: cùm non potuit, τιμωρίαν ἄλλην προσδιατάττει, κελεύων τοὺς ἀνελόντας ἀνασκολοπίζεσθαι: pœnam aliam adiunxit, iubens homicidas & sicarios crucifigi.* Sed tuâ pace Philo, vbi hoc Legislator? nusquam expreßè. hoc tantùm vniuersè: *Quando peccauerit homo, quod morte plectendum est, & adiudicatus morti appensus fuerit in patibulo.* Peccatum non designat: & frustrà credo fore, si quis nunc quærat. Tamen Theologi vidento. ego * ἐν ἀλλοτρίῳ χορῷ πόδα οὐ τίθημι.

Cap. xxiii.

Apud Iudæos noxa cruciatus hodie incerta.

Libello de speciali lege.

Deuteron. cap. xxi.

* In alieno choro pedem non pono.

CAP. XV.

Crux interdum liberè & laxè vagata: in hostes, in seditiosos, in Christianos, in fœminas denique.

IN hos ergo tales ex ordine & more Crux vsurpata. Interdum regnum ei largius, & præsertim apud reges. nam hi ex libidine sæpe ita sæuierunt in ho-

in hostes aut rebelles, & vno tempore multos.

Hostes sic puniti.

Alexander Magnus vt suprà tetigi, *duo millia Tyriorum*, capta eorum vrbe, *crucifixit*. Alius minutus Alexander in Iudæa, ἑστιώμενος ἐν ἀπόπτῳ μετὰ τῶν παλλακίδων, ἀνασταυρῶσαι προσέταξεν Ἰουδαίων ὡς ω: *Conuiuans in publico & conspicuo loco vnà cùm pellicibus, iussit in Crucem dari Judæorum ad octingentos.* Quinctilius etiam Varus, ex eâdem gente, ob nescio quem motum, ἀνεσταύρωσε περὶ δισχιλίους: *crucifixit circiter bis mille.* At Titus in obsidione illâ exitiali, *quingenos, & plures, in singulos dies Crucibus affixit*: καὶ διὰ τὸ πλῆθος χώρα τε ἐνελείπετο τοῖς σταυροῖς, καὶ σταυροὶ τοῖς σώμασι: *& ob multitudinem terra Crucibus, & Cruces corporibus deerant.* Nota, nota. historicâ hæc fide, non attollendi caussâ dicuntur, & ab eo qui vidit, Iosepho. Nec ego miseror. abi pessima natio, hæc præmia Crucis illius, quam impiè posuisti nostro & tuo (voluisses modò) Seruatori. Iam & Augustus confecto bello Siculo, * *sex millia seruorum, quorum domini non exstabant, in Crucem egit.* Et in Christianos Tyranni crebrò adhibuerunt, atque eos numerosos. Lego vno tempore, vno loco, *ad millia decem sic interfecta.* Atqui nec à fæmineo sexu abstinuerunt hoc supplicium. & Tiberius, ob adulteratam in templo Isidis Paulinam, τούς τε ἱερέας ἀνεσταύρωσε, καὶ τὴν Ἴδην ὀλέθρου γενομένην αἰτίαν: *& Sacerdotes crucifixit, & Idam* (ancillæ nomen) *quæ corruptelæ caussa fuerat.* E Christianis etiam

Aut turbidi. — Ioseph. lib. XIII. Antiq. cap. XXII.

Ioseph. lib. II. Excid. cap. III.

Grandi numero sæpe. — Idem lib. V. Excid. ca. XXVIII.

*Est idem quod ex Dione suprà cap. XII. — Orosius lib. VI. cap. XVIII.

Martyrol. XXII. Iunij

Interdum & fæminæ.

Ioseph. XVIII. Antiq. cap. VI.

Beata

Martyrol. XII. Febr. Beata Eulalia, *vngulas flammásque perpessa, demum cruci affixa martyrij coronam accepit*. Sed Idem XXII Maij. & in Corsicâ, *sancta Iulia virgo crucis supplicio coronata est*. Plura in Martyrum historijs exempla reperies, &, si voles, addes.

I. LIPSI DE CRVCE LIBER II.

CAP. I.

Transitio ad Modum figendi præmissum de atrocitate huius supplicij, quod Summum & Extremum dictum.

DIXI satis *Quid* Crux & *Cuiusmodi* fuerit, *Vbi* & *Quare* vsurpata: pergo longiùs, & vniuersum hoc pœnale ædificium exstruo, per singula etiam membra. Dicam enim *Quomodo* vsurpata: & non animis solùm, sed pænè oculis subijciam sæuitiam & fœditatem eius supplicij: quæ sanè magna. Nec temerè Cicero *crudelißimum teterrimúmque* appellauit: & poëta Nonnus

Crudele hoc supplicium.

v. In Verr. In cap. XIX. Ioan.

— ἐλέγχιστον ἴντα πότμον: *damnatißimum quoddam*

dam fatum. Quin etiam Iuriſconſulti, nomine *Summi ſupplicij*, velut ob eminentiam, deſignant iſtud. Paulus: *Summo ſupplicio, id eſt Cruce, afficiuntur*. Ab eâdem mente *Supremum* Vlpianus dixit: *Si liberi ſint, ad beſtias dari; ſi ſerui, ſupremo ſupplicio affici*. cùm enim aliud non exprimat, & de ſeruis reſponſum ſit, iure capio Crucem. Cur non ignem? inquies: cùm Tertullianus etiam dixerit & cenſuerit, *Summam ignium pœnam?* Quia ex Iuriſconſultorum mente, Crux etiam ſupra ignem. Certè Paulus hoc ordine *Summi ſupplicij tria genera* recenſet: *Crucem, Cremationem, Decollationem*. Præit, vt vides, Crux: & cum cauſsâ, ſi infamiam, magnitudinem, & pręſertim diuturnitatem pœnarum in eâ attendis. Dicta hæc ipſa *Extrema pœna*. vt in Apuleio de ſeruo cruciando: *Certum extremæ pœnæ, quæ more maiorum in eum competit*. An & ſic Arnobius? *Crucem mereatur extremam, quiſquis vobis dominis ſupplicarit*. Quod tamen etiam laxè, & de peſte aut pernicie capit interpretari.

Summum dictum, Supremum, Et Extremum.

Lib. v. Sēt. tit. xxi. — L. viii. Ad leg. Cor. Falſ. — Ad Marty. cap. iiii. — Li. v. Sent. tit. xvii. — Lib. x. — Li. i. Adu. Gent.

CAP. II.

Duplex figendi Modus, Vulgaris & Rarus. In illo Flagellatio ex more ſemper anteiuit.

SED ſæui fœdique quid in hoc ſupplicio fuerit, Modus ipſe dixerit: quem graphicè imus repræſentatum. Vt magis poſſit; partimur, & duplicē eum facimus: *Vulgarem*, & *Rarum*. Illum, qui

Diuiſio dicendorum.

qui receptißimus & quo vulgò vtebantur. Alterum, *qui magis ſepoſitus, nec in tam aßiduo vſu.* De illo priùs: & quidem ordine hæc tria, *Quæ ante fixionem, Quæ in ipsâ, Quæ poſt ipſam.* Ante Fixionem duo adhibita: *Flagellatio & Deductio.* Flagellatio quidem ſollennis anteceſſor, & raro in crucem dati niſi ſic purpurati. Apud Liuium, de ſeruis coniuratis: *Multi occiſi, multi capti, alij verberati crucibus affixi.* Verberatos ecce prædixit. Alexander apud Curtium, moris huius retinens, eos qui Petram obſtinatè defenderant, *omnes verberibus affectos, ſub ipſis radicibus Petræ crucibus iußit affigi.* Iudæi, apud Ioſephum, μαστιγούμενοι καὶ προβασανιζόμενοι τοῦ θανάτου πᾶσαν αἰκίαν, ἀνεσταυροῦντο: *flagellati & præcruciati ante mortem omne genus verberibus, crucifigebantur.* Philo item narrans Iudæos Alexandriæ in crucem actos à Flacco, hoc addit: μετὰ τὸ αἰκίσασθαι ἐν τῷ θεάτρῳ: *poſtquam flagellati fuiſſent in theatro.* Sollennis ergo mos, imò lex: & horrendum Carmen diſertè canebat: *Verbera intra aut extra pomœrium*: & tum denique ſuccinebat, *Arbori infelici ſuſpendito.*

Flagellati ante crucem.

Li. xxxiii.

Lib. viii.

Lib. v. Excid cap. xxiix.

Contra Flaccum.

Apud Liu. lib. i.

CAP. III.

Flagellorum & Virgarum diſcrimen. Jlla magis vilia, & magis acerba eſſe. ſolere & talis aſperari.

VERBERATI igitur: ſed vtrum virgis an flagellis? Illas interdum reperio: ſed magis crebrò iſta. Diſcrimen enim eſſe ſcimus: & quia Vir-

Flagra cruciarijs propria.

gæ honeſtiores, inhoneſtiſſimo huic ſupplicio adtributa Flagra. Cicero illudens & cauillans in Labienum: *Porcia lex virgas ab omnium ciuium corpore amouit; hic miſericors flagella retulit.* Quomodo retulit? vnà cum Cruce, cui hæc adiuncta. Dixi inhoneſtiora fuiſſe. Ita, & propriè ſeruorum. Sic apud Terentium

Cicero explicatus. *Orat. pro Rabir. perd.*

—— ad necem operiere loris. SAN. *loris liber?*

Terentius, Adelph.

Exclamat & indignatur, vt in re inſolenti, quòd libero intentata lora. Et ab hac notâ ſeruilem conditionem Menæ Horatius opprobrat:

Epod. Od. IIII.

Sectus flagellis hic triumuiralibus
Præconis ad faſtidium.

Horatius,

Significat à Triumuiris (Imperium ijs & animaduerſio in ſeruos) cæſum flagris publicè, idque ſub præconis voce. Itaque & Macer Ic.tus ſcripſit, *Ex quibus cauſsis liber fuſtibus, ex his ſeruum flagellis cædi.* Et Impp. reſcripſerunt, mulierem habere iuſtas diuortij cauſſas, *ſi ſe verberibus, quæ ingenuo aliena ſunt, afficientem maritum probauerit.* Flagra hæc ipſa intelligunt: quæ cùm ab ingenuis, tum à fæminis remota maximè. Atque vt nouum & ſeuerum in Licinio Pontifice narrat Valerius: quòd ei virgo Veſtalis, *quia parum diligens ignis æterni cuſtos fuiſſet, digna viſa eſt, quæ flagro admoneretur.* Flagella autem hæc aſpera. adeò vt Vlpianus ſcripſerit, *miniſtrorum immanitate, multos ſub eiuſmodi flagellis interijſſe.* Et Horribile etiam id Horatio viſum agnominare:

Vide Fabr. in Semeſtr. *Macer,* L. x. De pœnis. L. VIII. C. 1. de repud. *Valerius.* Lib. I. cap. I. L. VIII. De pœnis. Lib. I. Serm. III.

Nec scuticâ dignum, horribili sectere flagello.

Quod magis fuit, cum ea insitis talis aut ossiculis exasperabant. Factum Romæ, atque alibi. Eustathius dici notat ἀστραγαλωτὰς μάστιγας, τὰς ἐξ ἀστραγάλων ἐνειρμένων κατακεκροτημένας: *Flagra talaria, quæ talis insertis inuolutísque confecta sunt*. Apud Athenęum quispiam recenset, in Parthis optimates quoque & Satrapas, vbi visum Regi, ῥάβδοις καὶ ἱμᾶσιν ἀστραγαλωτοῖς μαστιγοῦσθαι: *virgis & loris taxillatis cædi*. Apuleius agnoscit, & *Flagrum pecuinis ossibus cathenatum*, scitè appellat. Ille idem Gallis Matrisdeûm adscribit. *Arrepto flagro*, inquit, *quod semiuiris illis proprium gestamen est, contortis tæniis lanosi velleris prolixè fimbriatum, & multiiugis talis ouium tessellatum, indidem sese multimodis commulcant ictibus*. Et Plutarchus appositè ad eius lucem: Οὐδὲ μάστιγος ἐλευθέρας δεόμενος, ἀλλὰ τῆς ἀστραγαλωτῆς ἐκείνης, ᾗ τοὺς Γάλλους πλημμελοῦντας ἐν τοῖς μητρῴοις κολάζουσι: *Nec qui liberæ verberationis egeat, sed flagri illius taxillati, quo Gallos aliquid offendentes in sacris Magnæ matris coërcent*. An tale aliquod flagri genus, quo Christus etiam noster cæsus? imaginantur, aut pingunt per pietatem nonnulli. Haud ego assero: sed illud Euangelistæ, cæsum esse & quidem flagro. Sic enim Matthæus, corruptâ ipsâ Latinâ voce: Τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγελλώσας παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ. *Iesum cùm flagellasset, tradidit vt crucifigeretur.* Ἱμάσθλην, id est, lorum, flagellū appellat Nonnus.

Flagella taxillata.

Lib. IIII.

Lib. VIII.

Galli vsitata.

Contra Coloss.

Christus flagris cæsus.

Ριγεδανῇ Χριστοῖο δέμας φοίνιξεν ἱμάσθλῃ.
Horribili Christi corpus rubefecit habenâ.

Cap. IIII.

Solitos ad Columnam verberari; atque aliàs per viam. De ipsâ columnâ cui sacrum corpus annexum.

SED obserua. Flagellatio hæc non vno semper loco, aut tempore. Aut enim ante Deductionem vtebantur, idque domi: quod in Seruatore factum. Aut in ipsâ Deductione, per viam: quod moris fuit magis prisci. Si domi, ligabant ferè ad columnam. Firmamenta huic ritui. non tam multa reperio, reperio tamen. Artemidorus vbi somnium narrat serui, qui visus sibi ab hero δέρεσθαι, *deglubi & turpiter tangi*: addit, προσδεθεὶς κίονι πολλὰς ἔλαβε πληγάς: *columnæ alligatus, multas accepit plagas*. Phileas etiam apud Eusebium, sæuitiam in Martyres, qui Alexandriæ, referens: Ἄλλοι δὲ πρὸς τοῖς κίοσιν ἀντιπρόσωποι ἐδοῦντο: *Alij autem ad columnas vultibus inter se aduersis, astringebantur*: & de flagellatione sentit. An & Plautum sic accipimus?

Plurifariam flagellatio.

Ad columnam domi.

Lib. VIII. Eccl. Hist. cap. X.

Plauto lux.

Bacchid.

—*Abducite hunc*
Intrò, atque adstringite ad columnam fortiter.

Ego quidem: etsi ad custodiam modò id factum aliquis pertendat. Sed de Seruatore nostro non ambiguum, pijs quidem & in religione antiquis. Etsi enim Euangelia non exprimunt: tamen secuti

Id Christo factum.

cuti Patres. Prudentius clarè, & cum ritus quoque prisci attestatione: —— *atque columna Annexus, tergum dedit, vt seruile, flagellis.*

Nouo Testam.

Hieronymus & suo æuo exstitisse commemorat: *Ostendebatur illi* (Paulæ) *Columna, Ecclesiæ porticum sustinens infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur & flagellatus.* Indicat fulcri vsum habuisse in ædificio tẽpli: quod ipsum Prudentius. *Perstat adhuc, templumq́; gerit veneranda columna.* Etsi Bedæ tempore in medio Ecclesiæ fuisse, ipse testatur. Meminit huius quoque, & miraculorum per eam, Gregorius Turonensis. Hæc domi flagellatio, & ad columnam: quid per viam? sub furcâ id factum, de quâ in * loco dicam.

Epist. ad Eustoch.

Ibidem.

De Glor. Mart. cap. XI.

Lib. III. cap III.

CAP. V.

Crucem suam tulisse, aut totam, aut eius partem.

AD Deductionem venio, in quâ duo obseruo, *Ludibrium* & *Tormentum.* Ludibrium, quòd ipsi coacti crucem suam ferre, aut certè eius partem: vt verè esset illud quod dicitur, *Suo sibi iumento malum.* Artemidorus: βαστάζειν τινὰ τῶν δαιμόνων χθονίων κακούργῳ μὲν ἰδόντι Σταυρὸν αὐτῷ σημαίνει. ἔοικε γὰρ καὶ ὁ Σταυρὸς θανάτῳ, καὶ ὁ μέλλων προσηλοῦσθαι πρότερον αὐτὸν βαστάζει: *ferre aliquem Deorum inferorum, malefico quidem id videnti Crucem prodicit. Similis enim & Crux morti; & qui in eâ figendus, priùs eam portat.* Plutarchus etiam comparatione quadam vtili: Καὶ τῷ μὲν σώματι τῶν κολαζο-

Crucem humeris ferebant.

Lib. II. cap. LXI.

De tarda Dei vindictâ.

λαζομένων ἕκαστος τῶν κακούργων ἐκφέρει τὸν αὐτοῦ Σταυρὸν, ἡ δὲ κακία τῶν κολαστηρίων ἐφ᾽ ἑαυτὴν ἕκαστον ἐξ αὐτῆς τεκταίνει): *Et corpore quidem quiſque maleficorum ſuam effert Crucem : malitia autem cruciatuum quemque in ſe, ex ſe, gignit & fabricatur.* Benè hoc & ſalubriter Plutarchus: *& Dij deæq;* (ait quiſpiam) *quàm malè eſt extra legem viuentibus? quidquid meruerunt, ſemper exſpectant.* Sed repono me in gradum. Ferebant Crucem. Atque ita Iohannes de Chriſto: βαστάζων τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ ἐξῆλθεν εἰς τὸν λεγόμενον κρανίου τόπον: *baiulans ſuam Crucem, exiuit in locum Caluariæ dictum.* Quâ ſolâ cauſsâ vetera quædam vaticinia aut imagines Doctores noſtri ad Chriſtum trahunt. Vt Tertullianus hoc de Iſaaco. *Cùm*, inquit, *Iſaac à patre hoſtia duceretur, & lignum ipſe ſibi portaret, Chriſti exitum iam tunc denotabat, in victimam conceſſi à Patre, lignum paſsionis ſuæ baiulantis.* Idem in Iſaiæ verbis iſtis: *Cuius imperium factum eſt ſuper humerum ipſius. Solus*, ait, *nouus rex Chriſtus nouæ gloriæ poteſtatem & ſublimitatem in humero extulit, id eſt Crucem.* Et Chriſtus ſanè totam plenamque Crucem tulit. Ni feciſſet, quid opus erat auxiliatore & ſubſequâ, qui adleuaſſet? Alij non ſemper totam: atque ideò cautè prædixi, *eius partem*. Nam qui ritu veteri ſub furcâ cæſi ducebantur,* ferebant non niſi iſtam. Imò interdum nec iſtam. Pone in arbore aliquâ crucifixum, & ſubitò: profectò, præter ſe, nihil tulit.

[Margin: Petron. Satyr.]
[Margin: Fecit Chriſtus.]
[Margin: Cap. XIX.]
[Margin: Vates teſtati ſunt.]
[Margin: Aduerſus Iudæos cap. X.]
[Margin: Eod. libr.]
[Margin: * Vide lib. III.]

CAP.

CAP. VI.

Deductos cum vexatione, Stimulis etiam actos.

TORMENTVM etiam in Deductione: quia trahere, diuexare, & stimulis agere per viam solent. Dionysius de tractione: δι᾽ ἀγορᾶς αὐτὸν μαστιγούμενον ἐκέλευσεν ἕλκειν: *per forum flagellatum ipsum, trahere eos iussit.* Nec dubium est quin impulerint, deiecerint, erexerint, per sæuitiam aut per lusum. De Stimulis etiam non temerè addo. & apertè auctor adfirmandi Plautus, apud quem conseruo seruus:

Tracti per viam.

Lib. VII. Antiq.

Et stimulis fossi.

Mostellar.

O carnificinum cribrum! quod credo fore,
Ita te forabunt patibulatum per vias
Stimulis, si noster huc reuenerit senex.

Plautus illustratus.

Habes *Stimulos*, idque in *Patibulato* (ad furcam astricto) & *per vias.* Iungit iterum cum Cruce Plautus: *Stimulos, Laminas, Crucésque.* & aliâs meminit, sed sic vt seorsim eos fuisse sciamus inter cruciatus & tormenta, sicut laminas & ignes. Pictores nostri (nec heri, aut hodie) asserculum siue tabellam imæ Christi vesti appingunt, quæ clauis præacutis consita pedibus calcibúsq; euntis illidatur: nunquid alludentes ad hanc Destimulationem? quæ tamen stimulis alijs facta. quos oblongos, siue è sudibus præacutis, siue & ferro præfixis gestabant ad hunc vsum. Sumptum à bubus, quos sic exstimulabant. Sed nisi ea Pictorum mens, ipsi vidento: ego inuenticulæ eius nec auctor sim, nec interpres.

Asinar.

CAP. VII.

In ipsa Fixione nudi in crucem dati: an altam, an in terrâ depositam? id quæsitum, & vtrumque firmatum.

ISTA sunt quæ Ante fixionem: nunc quæ In ipsâ. Tria considero, *Suspensionem*, *Astrictionem*; *Inscriptionem*. Suspensio præit, & ante illam etiam Nudatio. quia simul ad crucem ventum, spoliabant hominem, & sic in eam dabant. Receptum hoc in plerisque supplicijs, velut Naturæ suasu, quæ nudos induxit in vitã & educit: etiam in isto. Artemidorus: Σταυρωθῆναι ἀγαθὸν τῷ πένητι. καὶ γὰρ ὑψηλὸς ὁ σταυρωθείς. τοῖς δὲ πλουσίοις βλάπτει. γυμνοὶ γὰρ σταυροῦνται). *Crucifigi bonum pauperi, quia sublimis est crucifixus: noxium verò diuiti, quia nudi crucifiguntur*. In Christo factum hoc obserues: quem Euangelistæ narrant recepisse vestes post flagellationem iam deducendum, & posuisse iterùm deductum. Ergo nudi dati in crucem: sed Iacentem an Erectam? Pro Iacente, Acta vetera de Pionio Martyre: *Vltrò se vestimentis spoliauit, & in cælum suspiciens ac Deo gratias agens, super lignum seipsum extendit, militique tradidit vt clauis configeretur*. Satis clarè: atque etiam mox clariùs: *Eum igitur ligno fixum erexerunt*. Dici nihil potest, quin fixio hîc in Iacente facta fuerit, quæ pòst erecta. Et ratio etiam aliqua suadet. Nónne enim faciliùs hominem sic affigere supinum & incli-

Nudati ante fixionem.

Lib. II. cap. LVIII.

Quomodo in crucem dati.

Pro Iacente.

inclinatum: quàm tollere in erectam, pendulum, labentem, fortaſſe & reluctantem? Videtur. Tamen quòd in Erectam, pluſculi adfirmant teſtes. *Pro Sublata.*

Lib. v. in Ver. Cicero in Gauianâ cruce deſcribendâ: *Quid attinuit, cùm Mamertini more atque instituto ſuo Crucem fixiſſent poſt vrbem in viâ Pompeiâ, te iubere figere in viâ quæ Rhegium ſpectat?* Et verba & rei ſeriem vide, obſeruabis fixam primò crucem, & tum in eam datum. Idem in Rabirianâ: *In campo Martio Crucem ad ciuium ſupplicium defigi & conſtitui iubes.* Stabat iam defixa, dum cauſſa diceretur, & cruciarium ſuũ exſpectabat.

Cap. 11. Galba apud Suetonium, cuidam inclamanti ſe ciuem Romanum eſſe, *multo præter ceteras altiorem & dealbatam crucem ſtatui iuſſit*. Statui, ac tum ſuffigi.

Lib. VII. Exc. Iud. Ioſephus de Iudæo quodam à Romanis capto: Ὁ δ' Βάσσος προσέταξε καταπηγνύναι Σταυρὸν, ὡς αὐτίκα κρεμῶν τὸν Ἐλεάζαρον: *Baſſus iuſſit defigi crucem, tanquam ſtatim ſuſpenſurus in eâ Eleazarum.*

Io cap. VI. Denique & libro Eſdræ: *Ut omnis homo qui hanc mutauerit iuſſionem, tollatur lignum de domo ipſius, & erigatur, & configatur in eo.* Vtrobique hîc erectio, fixionem antecedit. Nec video quid obduci poſſit: niſi iſtud infirmum, ſtatutas quidem, ſed ſub aduentum noxij iterùm demiſſas. Quis credat? aut irriti laboris quæ ratio? Abnuunt etiam phraſes veteres, quas ſcimus plerumque adſimiles rebus ipſis: Dicunt enim *Tollere*, *Agere*, *Ferre*, *Dare* in crucem: quæ omnia *Reiectio cauilli.* *Iterum pro Sublata.*

 elatio-

elationis ſunt aut molitionis. Item in ipſis ſontibus, *Excurrere*, *Aſcendere*, *Salire* in crucem: quæ mihi videntur conuenire non niſi in Erectam. Priorum phraſium exempla nota atque obuia ſunt: poſteriorum cape iſta. Plautus:

Ego dabo ei talentum primus, qui in crucem excucurrerit. Moſtellar.

Prudentius. *Crux illa noſtra eſt, nos patibulum aſcendimus.* Περὶ στεφ. Hymn. x.

Plautus. *Credo herclè aduenïens nomen mutabit mihi,* Bacchid.
Facietq́; extemplo Cruciſalum me ex Chryſalo.

Sed & teſtes, in ipsâ narratione, pro Erectâ. Nonnus de Christo:

Εἰς δόρυ τετράπλευρον, ἐπήορον, ὑψόθι γαίης
Ὄρθιον ἐξετάνυσσαν.

In lignum quadratum, altum, terráque leuatum,
Rectum extenderunt.

Extentum manifeſtò ait *ſublimem, & ſuper terram.* De eodem eadem Nazianzenus verſibus luculentis: In Christo patiente.

Αὐτίχ' ὅμιλος οὐρανοδρόμῳ ξύλῳ
Ἀνῆγον, ἦγον, ἦγον εἰς ἄκρον τέλος.
Ὀρθὸς δ' ἐς ὀρθὸν αἰθέρ' ἐστηρίζετο.
Ἐς κλῶνα δ' ἐγκάρσιον ἄλλον εὐθέως
Ἔτειναν, ἐξέτειναν, ἥλωσαν χέρας,
Πόδας τε καθήλωσαν ἐν πηκτῷ ξύλῳ.

Quorum verſuum (haud ſanè * optimorum, liberè dicam) hæc ſententia. *Ductum & ſubductum in altam crucem, ad vltimum eius finem: rectum ita ſtatutum: tum ad tranſuerſarium lignum manus fixas: denique & pedes ad ſtipitem defixum.*

* Neque ſcio an ipſa Tragedia Germana Nazianzeni.

Atque

Atque iſta pro Erectâ. In diſſenſu autem nos quid definimus? conſenſum, quâ licet. Dicimus vtrumque vſurpatum, ſæpiùs tamen hoc poſtremum. Imò interim neceſſariò hoc poſtremum. Pone enim in arbore ſuſpenſos (ſæpe factum:) quomodo demitti ea potuit, & tunc attolli?

CAP. VIII.

Clauis figi ſolitos, interdum funibus adſtringi.

SED iam ad *Adſtrictionem* tranſeo; quæ facta clauis, aut funibus, ſed plurimùm illis. Seneca nominat: *Cum refigere ſe crucibus conentur, in quas vnuſquiſque veſtrûm clauos ſuos ipſe adigit.* Ita legendum, ***non adijcit***. Illi, inquit, conantur tollere ſe de crucibus ſuis: vos contrà, magis magiſque affigitis, & clauos adigitis in lignum. Meminit & Apollo in oraculo quopiam, de Chriſto:

De vit. beat. cap. XII.

Γόμφοις καὶ σκολόπεσσι πικρὴν ἀνέτλησε τελευτήν:
Clauisq́; & palis mortem exantlauit acerbam.

Apud Lactant. lib. IIII. cap. XIII.

Loquitur de hac eius morte per crucem: quia, vt Artemidorus ait, ἐκ ξύλων καὶ ἥλων γέγονεν ὁ σταυρός: *ex lignis & clauis crux confecta eſt.* Atque ab hac re Græcis paſſim ipſa crucifixio, προσήλωσις dicta: quaſi dicas *claui-fixio.* Vlpianus in Demoſthenem explicat προσηλοῦσθαι, Σταυρῷ προσηλοῦσθαι τοῖς ἥλοις: *cruci affigi clauis.* Et fortaſſe eò reſpexit Strabo cùm de Cantabris dixit, ἀναπεπηγότας ἐπὶ τῶν σταυρῶν: *ſuffixos in crucibus.* Ergo de clauis cer-

Lib. II. cap. LVIII.

Contra Mid.

Lib. III.

tum: an etiam de funibus? sunt exempla. Ausonius suum Cupidinem facit

Deuinctum post terga manus, substrictaq́ plantis
Vincula mærentem.

Et communi *ligandi* verbo in hac re Artemidorus vsus: Σταυροῦσθαι, inquit, ἀνδρὶ ἀγάμῳ γάμον προσαγορεύει διὰ τὴν δέσιν: *Crucifigi* (in somnis) *viro calibi nuptias designat, ob ligaturam*. quia scilicet ligno iungitur copulaturque. Plinius inter magicas ineptias *Spartum* etiam *è cruce* numerat, id est sparteos funes. Quid, quod D. Andreas ita alligatus? Abdias apertè, & caussam etiam addit: *Proconsul mandat quæstionariis, vt ligatis manibus & pedibus, non clauis affixus suspenderetur, quo diutino cruciatu deficeret.* Ex quo colligas, habitum id magis sæuum. Etsi prima fortasse crucifixio talis, & in Liuij priscis scriptisque libris legas: *Arbori infelici reste suspendito*. Reste, inquam, additur: quod tamen heri ac nuper eiecerunt correctores. An sic quoque appensi latrones bini, qui cum Christo? Vulgò sentiunt, nec aliter pingunt. Tamen falsò: quia illi, pariter ac Christus, fixi. Nonnus adfirmat.

Lib. II. cap. LVIII.

Li. XXVIII. cap. IIII.

Lib. III. Hist. Apo.

Lib. I.

In cap. XIX.

κέντροις ἀντιτύποισιν ἐπὶ Σταυρῷ δεθέντες:
In cruce prædurís clauis fixi, ínque ligati.

Et magis Historia prisca, quæ est de Helena Constantini matre. Ea cùm venisset sacra & Deo homini trita loca, cupidine visendi & venerandi: de cruce etiam inquisiuit nostra illâ seruatrice. Fodit

dit, tres reperit, ac diu animi anceps hæſit quæ eſſet illa vera. Nam Titulus, quo dignoſci potuiſſet, iacebat ſeorſim diſiectus. Denique miraculo & diuina indicatione opus fuit ad diſcernendum. Quid autem opus, ſi veſtigia clauorum modò in vnâ? Argumentum certum eſt, & res ipſa per Eccleſiæ annales.

CAP. IX.

In quibus partibus claui, & quo numero?

CLAVOS autem iſtos, ſiue & funes, in manibus pedibuſque fuiſſe ſatis notum. Nonnus de Seruatore:

καὶ ποσὶ καὶ παλάμῃσι σιδήρεα κέντρα κομίζων:

Et pedibus manibúſque ferens ſtimulos ferratos.

Adu. Iud. cap. x.

Tertullianus de veteri vaticinio: *foderunt manus meas & pedes, quæ propria atrocitas crucis.* Habent *atrocia* libri ſcripti: & rectè, vt amat loqui ille ſcriptor. At quàm multi iſti claui? enimuerò diſſident. Alij de ternis aſſerunt. vt Nonnus, qui Chriſtum depingit

Quot claui in pedibus.

—— ἀμετρήτῳ δὲ πεπαρμένον ἄζυγι γόμφῳ
Διπλόον ἦτορ ἔχοντα μιῇ τετορημένον ὁρμῇ,
Ποσσὶν ὁμοπλεκέεσσιν.

Tres quidam volunt.

Facit ecce *magno & ſingulari clauo pedis vtriuſque pectuſculum transfigi, & quidem vno ictu, illque pedibus mutuò impoſitis & complicatis.* Clarum eſt. etiam illud Nazianzeni, pariter de Chriſto, vbi cruce deponitur:

In Christo patiente.

Γυμνὸν

Γυμνὸν τελσήλῳ κείμθυον ξύλῳ λαϐών:

Nudum triclaui repositum ligno auferens.

At contrà tamen tendunt alij, & ſuggerunt quaternos. De eodem Chriſto Gregorius Turonus: *Clauorum dominicorum, quòd quattuor fuerint, hæc eſt ratio. Duo ſunt affixi in palmis, & duo in plantis.* Sed & Cyprianus melior maiorque auctor πληθυντικῶς ſcripſit: *Clauis ſacros pedes terebrantibus.* Quid, quod Plautus ex more aſtruere videtur tantos?

De Glor. cap. VI.

Alij quattuor.

Serm. De Paſſione.

Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit,

Sed eâ lege, vt affigantur bis pedes, bis brachia.

Moſtellar.

Niſi is tamen ibi ſenſus. vt ſeruulus ad maiorem quaſi cautionem, & ne facilè ſe refigeret, voluerit non ſemel manus pedesque, ſed bis ſingula figi: ita inquam, vt bini in quoque membro eſſent claui. Quàm magis conſidero, tam magis hoc dictum cenſeo: cùm id quoque reperiam, per ſæuitiam multiplicatos alibi clauos. Vt in Martyrologio: *Agricolam plurimis clauis Cruci affigentes interemerunt.* Interdum & in aliâ corporis parte. In eodem Martyrologio: *Philomenus manibus pedibúſque, ac demum capite clauis confixo, martyrium conſummauit.* Itaque ſi morem veterem vides; arbitrarium fuit de clauis, & fruſtrà litigemus. Si de Chriſto tamen quæritur; neſcio, & in diſſenſu Patrum non eſt meum arbitrari.

In Plauto noua explicatio.

Pluribus clauis fixi.

IIII. Nouembr.

XXIX. Nouembr.

C A P.

CAP. X.

Ordo & modus affigendi. An lignum aliquod in Cruce suppedaneum?

ADDO magis de figendi modo. Is fuit, vt manus primùm figerent, inde pedes. Graphicè Lucianus in Dialogo vbi Prometheus figitur. Vulcanus Mercurio loquitur: Ἀνασταυρώσθω, ἐκπετασθεὶς τὰ χεῖρε ἀπὸ τουτουὶ πρὸς τὸ ἐναντίον: *Crucifigatur, extensus ambas manus ab hac parte in aduersam.* Atque initium à manu dextrâ. Ibidem Mercurius Prometheo: Ἀλλ' ὄρεγε τὴν δεξιάν. σὺ δ' ὦ Ἥφαιστε, κατάκλειε, καὶ προσήλου, καὶ τὴν σφῦραν ἐρρωμένως κατάφερε· δὸς καὶ τὴν ἑτέραν, κατειλήφθω δὲ μάλα καὶ αὕτη: *Sed prabe dexteram. tu autem Vulcane, astringe, & confige, & malleum fortiter demitte. Da & alteram, quò illa etiam rectè astringatur.* Tum itum ad pedes. Sed ambigas, Manúsne fuerint toti moli ferendæ? Appâret enim corpus omne(præsertim si quis pedes inflecteret) pependisse à manibus solis. Ego ita arbitror. Quidni? Duræ & neruosæ illæ partes, & lentæ frangi. Fortasse nec in mediâ semper manus volâ claui fixi, sed superius paullò quà cum brachio coït, id est circa carpum. Plautus facit suspicari, qui disertè scribit *brachia offigi*, non manus. Sed puto equidem amplius. si corpus grauius, aut manus tenuior, adminiculum sæpe fuisse funes. Illos quoque additos, & circa humeros aut pe-

Manus primùm fixa.

An ferre potuerint pendulum corpus?

An semper in ipsâ volâ fixi?

ctus medium, ad crucem astrictos. Hoc malim, quàm cum alijs asserculum siue tabellam inducere, in quâ innixi & fixi simul pedes. Nimis accurata ea fabrica, imò delicata. Tamen in Christi cruce Gregorius Turonicus agnoscit; quiáne fuit, an quia piè imaginatus est? Ipse quidem sic: *In stipite erecto foramen factum manifestum est. pes quoque parua tabulæ in hoc foramen insertus est: super hanc verò tabulam, tanquam stantis hominis, sacræ affixæ sunt plantæ.* Nec scio an illuc Innocentij hæc referenda: *fuerunt in Cruce dominicâ ligna quattuor, stipes erectus, & lignum transuersum, truncus suppositus, & titulus superpositus.* Nam vidi qui de *Trunco* sic acciperent: etsi vox videtur abnuere: quæ parùm apta ad minutam illam tabellam. Verba etiam plura & sequentia Innocentij cùm examino, sentire eum dixerim non de hac impositâ, sed verè (vt loquitur) *supposito trunco*, è quo ipsa crux surgat. Ita enim sensisse videtur: truncum aliquem fuisse, siue fulciendæ cruci in imo appositum (ἀντερείδια Græci id genus obliqui sustentaculi vocant;) siue sub ipso recto stipite in terrâ, cui ille immissus, vt firmior staret. Neque ego assero id factitatum: sed mentem scriptoris pono. Trahunt etiam Irenæum istuc, qui crucem sic deformat: *Ipse habitus crucis fines & summitates habet quinque. duos in longitudinem, & duos in latitudinem, & vnum in medio vbi requiescit qui clauis configitur.* En,

De tabellâ suppedaneâ.

De Glor. Mart. cap VI.

Serm. I. de vno Mart.

Lib. II. cap. XLII.

En, inquiunt, medius ille finis tabella eſt in quâ corpus requieſcit. Fateor verba huc ire, nec temerè contenderim de alienâ mente. Tamen Iuſtinus martyr, è quo ſumpta hæc videntur, ſic de iſto fine: Καὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πηγνύμενον ξύλον ὡς κέρας καὶ αὐτὸ ἐξέχον ἐστὶν, ἐφ' ᾧ ἐποχοῦνται οἱ σταυρούμενοι: *Et illud in medio defixum lignum, vt cornu ipſum etiam eminet, in quo feruntur & quaſi inuehuntur, qui crucifiguntur*. Cornu id appellat, & notare vult: quomodo aptè in planâ hac tabellâ? Videndum ne vterque ille ſcriptor aliud intellegat à iam dicto ſenſu. Diuidunt crucem in quinque

A iuerſ. Tryph. Iud.

Vide ſup. Lib. I. cap. VIII.

fines (*Apices* Tertullianus ſcitè appellat) quattuor illos, qui noti ſunt & incurrũt: quintum, quem in mediâ cruce collocant, vbi lignũ tranſuerſum ſcindit tranſitque ſtipitem defixum. Hac conſideratione, quinque ſunt fines: & vnus ille ſtipes (ſed ſectus) facit ternos. Quod autem aiunt *inuehi* & *requieſcere*: verum eſt. corpus acclinatur ei &

Lib. III. adu. Marc. cap. XII.

 quaſi

quasi innititur à tergo. Augustinus hoc sensu scripsit, *Longitudinem crucis à terrâ surgentem, cui corpus erat infixum.* An totum corpus? imò pedes tantùm, quod liquet: sed adfixum innixumque intellegit, nec scio an *innixum* scripsit. Tamen in picturis sculpturisque etiam priscis vestigium tabellæ huius exstare audio: non ergo temerè spreuerim. non certè à Christi cruce: de alijs, audacius. Quod enim vestigium in scriptoribus antiquis?

Vide sup. lib. I. cap. X.

CAP. XI.

De Titulo, quid is Latinis? quomodo adscriptus, aut prælatus.

POST Astrictionem *Inscriptio*. Quid ea est? Caussa supplicij, & ipsum crimen, & Romanâ voce *Titulus*: quâ & Iohannes est vsus. Atque item Nonnus:

Titulus quid Latinis?

Γράμμα, τὸ περ καλέουσι Λατινίδι Τίτλον ἰωῆ.

In ca. XIX.

Mathæus Αἰτίαν benè & signanter dixit. Glossæ Græcanicæ veteres: Αἰτία, *caussa, materia, titulus.* Eædem Latinæ, *Titulus*, ἔλεγχον. Latini etiam passim pro caussâ. Vt poëta:

Et poteris titulum mortis habere meæ?

Valerius: *Fine vitæ nostræ variis & occultis caussis exposito, interdum quadam immerentia supremi fati titulum occupant.* Atque hic Titulus præferri aut apponi solet damnatis. Præferri, vt in Suetonij Caligulâ: *Præcedente titulo qui caussam pœnæ indica-*

Lib. IX. cap. XII.

Damnatis anteferri solitus.

Cap. XXXVIII.

indicaret, *per cœtus epulantium circumducitur.* Epiſtola Lugdunenſium, de Attalo Martyre: Περιαχθεὶς κύκλῳ τὸ ἀμφιθέατρον, πίνακος αὐτὸν προάγοντος, ἐν ᾧ ἐγέγραπτο ῥωμαϊστὶ, Οὗτός ἐστιν Ἄτταλος ὁ χριστιανός: *Circumactus per Amphitheatrum, tabellâ ipſum praeunte, in quâ Latinè ſcriptum, Hic eſt Attalus Chriſtianus.* Sed & appendi, aut apponi damnatis ſolet. Suetonius Domitiano: *Patremfamiliâs detractum è ſpectaculis in arenam canibus obiecit cum hoc titulo, Impiè locutus parmularius.* Quinctilianus oſtendit Gladiatores quoque ſic productos: *Quidam vt patrem ſepeliret, auctorauit ſe. Die muneris productus ſub titulo cauſſæ, rudem populo poſtulante accepit.* Sed facit propriè ad Crucem Dionis locus, de ſeruo, quem Dominus agi in crucem, idque per forum iuſſit: μετὰ γραμμάτων τὴν αἰτίαν τῆς θανατώσεως δηλούντων: *Cum litteris* (ſiue Titulo) *quæ cauſſam mortis aperirent.* Sæpe etiam neglecto aut ſpreto titulo contenti Superdictione fuerunt, id eſt vt Præconis præeuntis voce populo id nunciaretur: de quo more alij, & ego aliàs.

Apud Euſeb. lib. v. cap. I.

Vel ijs apponi.

Cap. x.

Declamat. CCCII.

Lib. LIIII

Loco eius, ſæpe vox præconis.

CAP. XII.

Poſt fixionem, quomodo mortui in cruce? languore, aut fame. Vitalitas quorumdam.

BENE iam & fideliter fiximus: quid Poſt fixionem? hæc tria, *Mors, Corruptio, Cuſtodia.* Mors, lenta, moleſta, & vel à ſtillante paulatim

Mors varia in Cruce, ſed ferè lenta.

latim ſanguine, vel à fame. Quid ſi etiam ab auium ferarumque laniatu? videbimus, & ſingillatim diducemus. De ſanguine quem demittebant fixi, clarum eſt, nec teſtimonij eget: & tum eâ cauſſâ, tum ex acri verberatione quæ præiuerat, credo inualidiores multos obijſſe. At de fame, Euſebius vbi Martyres narrat crucifixos in Ægypto: Τηρούμενοί τε ζῶντες, εἰσότε καὶ ἐπ' αὐτῶν ἰκρίων λιμῷ διαφθαρεῖεν: *& ſeruati ſunt viui, donec in ipſis patibulis fame morerentur*. Itaque legas quoſdam diu in crucibus vixiſſe, vt ingenitum ſcilicet robur erat, aut vires. Beatus Andreas *in Cruce ſuſpenſus, in eâ populum docens*, (ô athletam Deo dignum!) *biduo ſuperuixit*. Victorinus ſub Neruâ, *iuſſus ſuſpendi capite deorſum, ita per triduum vixit*. Quod ſanè miror in ſchemate illo minimè apto ad longam vitam. Magis etiam iſtud: quòd *Timotheus & Maura in Cruce nouem diebus viui pendentes, ac ſeipſos in fide corroborantes, martyrium conſumpſerunt*. Vnde hæc vis aut vitalitas, niſi à vitæ ipſo fonte? Quamquam & alij quidam animosè egiſſe in extremiſſimis iſtis rebus legantur. velut Bomilcar ille apud Iuſtinum: *qui patibulo ſuffixus in foro medio, magno animo crudelitatem ciuium tulit: adeò vt de ſummâ Cruce, veluti de tribunali, in Pœnorum ſcelera concionaretur.* Quidam etiam petulanter: vt proteruuli apud Senecam, *qui ex patibulo ſpectatores ſuos conſpuunt*. Atque etiam adnotaui, quoſdam miſeratione

Lib. VIII. cap. VIII.

Pluſculos dies quidã vixêre.

Martyrol. XXX. Nou.

Martyrol. V. Septem.

Loquentes & ſermocinantes.

Martyrol. III. Maij.

Lib. XXII.

Alij illudentes.

De Vit. beat. cap. XIX.

Prin-

Principis, aut Magiſtratuum è Cruce ablatos, pòſt vixiſſe. Ioſephus in vitâ ſuâ recitat: *Redibam*, inquit, *è vico quodam, & vidi multos ex hoſtibus* (Iudæis) *crucifixos: & tres ex ijs adagnoſcens, cum quibus antè mihi conſuetudo, valdè in animo dolui, & cum lacrimis progreſſus, dixi Tito. Ille autem ſtatim depoſitos eos mandat diligentiſſimè curari, atque ex ijs duo inter ipſam curam obierunt, tertius ſuperuixit.*

CAP. XIII.

Quoſdam à volucribus, aut feris etiam viuos laceratos, & pleroſque omnes mortuos. interdum & lanceis interfectos.

AT de laniatu etiam addidi, & cauſſam illam quoque feci mortis. Haud temerè. quia ſic ligati, & cùm ſe non commouerent, dati reuera * ἑλώρια, vt cum poëtâ dicam, κύνεσσιν Οἰωνοῖσί τε πᾶσι. Atque id etiam viui. Prudentius:

Ab auibus laniati.

**canibus laniena Atque auibus cunctis*

περὶ στεφ. Hymn. XI.

—— Crux illum tollat in auras,
Viuentéſque oculos offerat alitibus.

Horatius aſpexit:

Lib. I. epiſt. XVI.

Horatio lux.

Non hominem occidi. non paſces in cruce coruos.

quia ſicarij ſcilicet & homicidæ dari ſolent in crucem. Item Iuuenalis:

Iuuenalis.

Vultur iumento, & canibus, crucibúſque relictis
Ad fœtus properat, partémque cadaueris affert.

Quin reperio in ſententiâ iudiciali quoq; id aliquan-

quando expressum. Actis Martyrum: *Claudius, Asterius, Neon, cruci affigantur, & corpora eorum auibus laceranda relinquantur.* Itaque Apuleius proprium hunc refert *Patibuli cruciatum, cùm canes & vultures intima protrahunt viscera.* Addit autem & *Canes*: & discas licet cruces non semper fuisse per-altas. Quomodo enim, si canes attingerent, atque etiam lupi? Nam & hos Catullus addit in Epigrammatio, quod mihi quidem non nisi circumlocutio videtur cruciariæ huius mortis.

Lib. VI. De Asin. in fine.

Apuleio.

Opinio de Catulliano Epigrammatio.

Si Comini arbitrio populi, tua cana senectus
Spurcata impuris moribus, intereat:
Non equidē dubito, quin primùm inimica bonorum
*Lingua * exsecta auido sit data vulturio:*
Effossos oculos voret atro gutture coruus,
Intestina canes, cetera membra lupi.

* *Fortasse exserta.*

Istæ mortes. nisi quod interdum lanceis etiam transuerberatos lego, an ad accelerandum fatum, an explorandum? Illud fuit in Marcelliano & Marco: *quibus ad stipitem ligatis in pedibus eorum affixi sunt claui; cúmque transisset vnus dies & nox, iussit ambos* (Fabianus iudex) *lanceis per latera verberari.* At istud in nostro Domino; cui miles iam mortuo lanceâ latus aperuit, scilicet periculum an bonâ fide obijsset.

Lanceis transfixi quidam.

Martyrol. XVIII. Iunij.

CAP.

CAP. XIIII.

Crurifragium à Cruce remotum. Quid fuerit, in quos receptum, & quomodo?

NON autem & crura ijs fracta, inquies, atque ita interempti? Vulgò inualuit hæc opinio, ſed vulgò. Qui penetrant & examinant, vident diſparata hæc ſupplicia & ſeorſim fuiſſe. Induxit vulgum, quòd in ſacrâ hiſtoriâ latronibus duobus crura fracta leguntur. Atqui ſciant pro moribus Iudæorum id fuiſſe: atque illic fortaſſe tantùm. Lactantius monuit: *Suffixus itaque Chriſtus cùm ſpiritum depoſuiſſet, neceſſarium carnifices non putauerunt oſſa eius ſuffringere, ſicut eorum mos ferebat.* Ait cautè *eorum mos*: nempe Iudæorum. Et cur hoc Iudæi? ne fraus legi fieret, quæ iuſſerat ad Solem occaſum ſuſpendioſos deponi. At deponi niſi mortui non debebant: diutius autem plerique viuebant: ergo hac, aut aliâ viâ mors feſtinanda. Aliâ etiam dico viâ: nec crediderim fuiſſe hanc ſolam. Lex quam tango, eſt in Deuteronomio, & vertit ſic doctor Afer: *Si autem fuerit in aliquo delicto, ita vt iudicium mortis ſit, & morietur, & ſuſpendetis eum in ligno, ſed & ſepulturâ ſepelietis eum ipsâ die.* Ergo Crurifragium propriè nihil ad Crucem: tamen quia ſe ingerit, & vile, atque item ſæuum eſt iuxtà crucem, breuiter de eo dicam. Vox ipſa proba & vetus. Gloſſæ priſcæ: *Crurifragium* σκελοκοπία. atq;

Crura non ijs fracta.

Niſi fortè in Iudæâ.

Lib. IIII. cap. XXVI.

Cur ibi.

Tertull. adu. Iud. cap. X

De Crurifragio.

alibi *Crurifrangium* rectè etiam ſcribunt. Nam *Tago & Tango*, & *Frago & Frango*, dixerunt: ſed prior ſcilicet ſcriptio magis pro archaïſmo. Diuiſit elegantiæ gratiâ Apuleius: *Uxor diras in eum deuotiones deprecata, & crurum eius fragium abominata*. vbi *adominata* pro vero magis & pro ſenſu. Ipſa res antiqua, & iam Plauti, & antè æuo, paſſim Crurifragium minati ſeruis. In eius Aſinariâ:

Lib. IX. de Aſin.

Olim in vſu.

——Crura herclè offringentur,
Age impudice, niſi iſtum percies.

Aſinar.

Et credam, vt crucem ipſam, peculiare fuiſſe ſeruis. Seneca: *Magnam rem ſine dubio fecerimus, ſi ſeruulum infelicem in ergaſtulum miſerimus. Quid properamus verberare ſtatim, crura protinus frangere?* Suetonius Auguſto: *Thallo à manu, quòd pro epiſtolâ proditâ denarios quingenos accepiſſet, crura effregit*. Idem in Tiberio: *Utrique mox* (miniſtro cuipiam, & tibicini) *quod mutuò flagitium exprobraſſent, crura fregiſſe*. Ergo in ſeruis: ſed ita, vt liberi non immunes: ſiue in crimine, ſiue potius per ſæuitiam vindicantis. Ita M. Mario Gratidiano Cornelius Sulla *perfringi crura, erui oculos, amputari manus iuſſit*. Et Spendiani rebelles in Africâ, cum Pœnorum optimates cepiſſent, Κολοβώσαντες, καὶ ζυντρίψαντες τὰ σκέλη, ἔτι ζῶντας ἔῤῥιψαν εἴς τινα τάφρον: *admutilantes, & crura conterentes, adhuc viuos proiecerunt in foueam aliquam*. Et in Martyres noſtros pluriſariam ſic ſæuitum.

Ferè in ſeruos.

De Ira. III cap. XXXII.

Cap. LXVII

Cap. XLIIII.

Interdum & liberos.

Sen. de Ira III. cap. XVIII.

Polyb. I.

Martyres ſic occiſi.

uitum. Eusebius de his quæ in Arabiâ aut Cappadociâ: τῶν Μαρτύρων τότε πέλυξιν ἀναιρουμένων, τότε δὲ τὰ σκέλη καταγνυμένων: *Martyribus aliâs securibus interfectis, aliâs Crurifragio punitis.* Martyrologium memorat *Hadrianum Nicomedia, cum aliis vigintitribus, omnes sub Diocletiano martyrium crurifragio consummasse.* Idem de pluribus, atque innominatis: *Commemoratio SS. Martyrum, qui in persecutione Maximini fractis cruribus necati sunt.* Et sæpius: *Modus huius supplicij, vt incus cum malleo, vel vecte ferreo inferretur, ac tibias incudi imponerent,* validis ictibus sic frangendas. Colliges ex Actis Martyrum priscis, quæ Surius vulgauit. Sublatum hoc supplicium à Constantino Victor asseuerat, de quo in * loco.

Lib. VIII. cap. XII.

IIII. Martij.

XIIII. Maij.

Ratio frangendi crura.

Tom. V. die VII. Septembr.

* Lib. III. cap. XIIII

CAP. XV.

Corrumpi in cruce paßi sunt, & nefas sepelire.

CORRVPTIO iam post Mortem. Quam sic intellego, quòd nec mortuos deponerent, sed tabo illic passi sunt diffluere, & à Sole ac pluuiâ corrumpi. Valerius impressè hoc narrat de Polycrate, qui ab Orœte cruci affixus: *E quâ*, inquit, *putres eius artus, & tabido cruore manantia membra, atque illam læuam, cui Neptunus annulum manupiscatoris restituerat, situ marcidam, Samos lætis oculis aspexit.* De quo ipso Afer noster, vt solet, succinctè: *Polycrati Samio filia Crucem*

Corrupti in Crucibus.

Lib. VI. cap. IX.

Tertul. De Animâ.

 pro-

Tertullianum explicatum. *prospicit de Solis vnguine & lauacro Iouis.* Tangit historiam, & somnium quod in Herodoto, & tu ab eo pete. Sed hæc mens somnij, sublimem in cruce madidandum à Ioue cùm plueret, à Sole vngēdum cùm is calidus è nudo corpore saniem eliceret adipemque. Hanc in cruce putrefactionem intellexit Theodorus Cyrenæus, cùm Tyranno minanti eam respondit: *Suâ nihil interesse, humi, an sublimi putresceret.* Neque aliam Artemidorus, cùm malum diuitibus ominatur à somniatâ cruce: τὰς γὰρ σάρκας ἀπολλύουσιν οἱ σταυρωθέντες: *Carnes enim amittunt qui in cruce fixi.* Ita inquam, amittunt, siue tempore & defluxu: siue & lanienâ volucrum ferarumque, de quâ dixi.

Lib. III. Apud Cic. & Valer. Et Artemidorus. Lib. II. cap. LVIII.

CAP. XVI.

Custodia & miles ad Crucem, ne quis detraheret.

Rarò ablati è cruce. ITAQVE hoc fine asseruati in Cruce, & deponi rarum omnino fuit. Nisi quod Philo tamen notat, *receptum moribus fuisse in Natali Imperatoris, aut simili die festo quosdam è crucibus deponi, & permitti ad sepulturam: at Flaccum contrà, nouos etiam tum ijs affixisse.* Ne quis autem deponeret, miles & custodia assēdit. Petronius: *Miles cruces asseruabat, ne quis corpora ad sepulturam detraheret.* Plutarchus in Cleomene: Ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις οἱ τὸ σῶμα τοῦ Κλεομένους ἀνεσταυρωμένον φυλάττοντες, εἶδον εὐμεγέθη δράκοντα τῇ κεφαλῇ περιπεπλεγμένον, καὶ ἀποκρύπτοντα τὸ πρόσωπον, ὥστε μηδὲν

Contrà Flacc. Custodes inibi. In Satyr.

ὄρνεον

ὄρνεον ἐφίπταδς σαρκοφάγον: *Paucis pòſt diebus, ij qui Cleomenis cruci affixum corpus cuſtodiebant, viderunt magnum ſerpentem capiti eius circumplexum, & faciem velantem tegentémque, ne qua carniuora auis attingeret.* Vbi vtrumque habes, & cuſtodiri ſolitos mortuos; & aues faciem in primis inuolaſſe. Poſſis ad hanc Cuſtodiam illud Euangeliſtæ referre: Ἔχετε κυστωδίαν, ἀπάγετε: *Habetis cuſtodiam, abite.* Quæ Pilati vox fuit ad Iudæos petentes aſſeruari monumentum. Videtur autem intelligere cuſtodiam, quæ paullo antè ad crucem. niſi quis malit, *Habete cuſtodiam*; quaſi ab imperante, & indignanter dante. Vox enim Græca in vtrumuis valet.

Matth. xxvii.

Ambiguus intellectus in Euangeliſtâ.

I. LIPSI DE CRVCE LIBER III.

CAP. I.

Transitio ad Rarum figendi Modum. Furca diuisa, & hic de Ignominiosâ dictum.

ABVNDE, quæ ad *Vulgarem* crucifigendi modum, diximus: *Rarus* superest, quem ipsum pari curâ imus expunctum. Eum suprà descripsimus (& vox præfert) *sepositum, & minus in assiduo vsu.* Sepositum *æuo*, Inusitatum vel *Schemate* vel *Fine*. De his tribus ordine & partitè dicam (iuuat in his talibus) & in lucem fortasse protraham, quæ vsque adhuc parum claro oculo conspecta. Æuo seposita *Furca* est: olim quidem in creberrimo vsu, sed quæ paulatim desijt atque aboleuit. Mentio crebra non in historijs solùm, sed Comœdijs priscis: mentio tamen magis, quàm explicatio. ego hîc faciam, & pro copiâ ingenij dabo in splendorem. Vt possim, duplicem illam facio, *Veterem* & *Nouam*. Priorem, quæ priscis Romanis (non enim apud alias gentes legi) vsitata: atque hanc iterum duplicem. *Ignominiosam* & *Pœnalem*. Illa est,

Quid Rarus modus.

Is diuisus.

Furca duplex.

Iterum duplex.

est, *quâ collo impositâ serui circumduci solent ob culpam aliquam, ostentui & ad irrisum.* Isidorus: *Furcifer dicebatur olim, qui ob leue delictum cogebatur à dominis, ignominia magis quàm supplicij causâ, furcam circa vrbem ferre, prædicans peccatum suum, & monens ceteros ne quid simile peccarent.* Plutarchus in Coriolano, *Humanè habitos seruos à priscis dominis* notat, & addit: ἦν γὰρ μεγάλη κόλασις οἰκέτου πλημμελήσαντος, εἰ ξύλον ἁμάξης ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερείδουσιν ἀράμενος, διεξέλθοι παρὰ τὴν γειτνίασιν. ὁ γὰρ τοῦτο παθὼν καὶ ὀφθεὶς, οὐκέτι πίστιν εἶχεν, ἐκαλεῖτο δὲ φουρκίφερ: *Erat autem magna castigatio serui delinquentis, si lignum currus, quo temonem sustentant, tollens & ferens exiret circa viciniam. Id enim passus, & sic conspectus, non vltrà fidem habebat, & vocabatur Furcifer.* Talia idem in Quæstionibus Romanis Glossæ veteres: *Furcifer*, σταυρηκόμιστος, δικρανοφόροι. οἱ πταίοντες ἀντὶ τιμωρίας δίκρανον ἐν τοῖς τραχήλοις ἔχοντες περιεκόμιζον, διὰ τῆς πόλεως περιαγόμενοι: *qui patibulum fert, qui furcam. Qui peccauerant, pro pœnâ furcam in collo habentes circuibant, per vrbem vndique ducti.* Atque hæc illa prima est, ab ipsâ re & fine *Ignominiosa* à me dicta: quæ origo aut exemplar tamen *Pœnalis.*

Lib. 2. Orig.

Ignominiosa.

CAP. II.

De Furcâ Pœnali, & casos sub eâ ad mortem.

EA est, *quâ item collo impositâ circumducti, sed cum verberibus & pœna causâ.* Atque adeò

mors

mors plerumque huic consequa: siue sub ipsâ Furcâ ad necem cæsis, siue cum eâ in crucem latis. Seorsim vtrumque explicabo, & firmabo. Sub eâ ad mortem cæsi: ex Suetonio, *qui pœnam more maiorum* interpretatur, *nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi*. Atque idem etiam Victor: *Senatus sententiâ constitutum, vt, more maiorum, collo in furcam coniecto, virgis ad necem cæderetur*. Ac reperio exempla etiam in historiâ, etsi haud crebra. Liuius* incestum cum Vestale sic punitum ostendit: *L. Cantilius scriba Pontificum, quos nunc minores Pontifices appellant, qui cum Floroniâ stuprum fecerat, à Pontifice Max. eousque virgis in Comitio cæsus, vt inter verbera exspiraret*. Dionysius in culpâ simili, & de ijs qui Vrbiniam stuprarant: τῶν δὲ διαπραξαμένων τὴν ἀνοσίαν φθορὰν, ὁ μὲν ἕτερος ἑαυτὸν διεχειρίσατο, τὸν δὲ ἕτερον οἱ τῶν ἱερῶν ἐπίσκοποι συλλαβόντες, ἐν ἀγορᾷ μάστιξιν αἰκισάμενοι, καθάπερ ἀνδράποδον, ἀπέκτειναν: *Ex ijs autem qui illicitam corruptionem patrauerant, alter seipsum interemit, alterum ij qui sacris praerant* (ij sunt Pontifices) *comprehendentes, in foro flagris secantes tanquam mancipium, interemerunt*. Nam etsi neuter furcæ hîc mentionem faciat, tamen cum verberibus ad necem datos denarrent, probabile id ita ritu prisco factum: hoc magis, quòd Dionysius quasi indicans addidit, καθάπερ ἀνδράποδον, *seruilem in modum*. Quòd autem liberi etiam sub furcâ interdum cæsi, exemplum

Sub furcâ cadi.

Ad mortem.

Neron. cap. XLIX.

In Nerone.

*Vide Festum in Probrum.

Lib. XXII.

Lib. IX. Antiq.

Lib. LV. plum in Epitomâ Liuij clarum, de C. Matieno: qui *accusatus apud Tribunos quòd exercitum in Hispaniâ deseruisset, damnatúsque, sub furcâ diu virgis cæsus, & sestertio nummo vanijt*. Nam etsi ille non ad veram mortem cæsus, tamen ad ciuilem, & libertatem ciuitatemque pariter amisit. Atque ideò dixi *plerumque* mortem consequam: cùm & in Plauto legam: Non ad mortem.

Menæch. *Et ob eam rem in carcerem tedesse compactum scio,*
Et postquā es emissus, cæsum virgis sub furcâ scio.

Quæ obijciuntur seni viuo etiam & videnti.

CAP. III.

Ligatos ad Furcam in crucem solere tolli, Furcam & patibulum videri eadē, aut haud longè dissita.

SED cum Furcâ in crucem latos etiam dixi: quod rei nostræ facit. atque id tale fuit. Ligati ad Furcam, & sub eâ cæsi, per viam ducebantur; fixi deinde ad eam, tollebantur in crucem. Firmamus veterum scriptis. Arnobius: *Seruum pessimè meritum per Circi aream mediam traduxisse cæsum virgis, &, ex more, multasse pòst patibuli pœnâ*. Ita legimus, non *pœnam*. Et quod ait, *ex more*, huic rei seligimus: quasi receptum videlicet & tralaticium post cæsionem hanc, suspendi. Nam etsi Arnobius non expressit sub Furcâ cæsum: tamen ita fuit, & in ipsâ hac narratiunculâ alij omnes consensu produnt. Liuius: *Seruum quidam paterfamilias non-*

Cum Furcâ appensi. Lib. VII. adu. Gent. Arnobius obiter correctus. Lib. II.

dum commisso spectaculo, sub Furcâ cæsum, medio egerat Circo. Cicero: *Seruus per Circum, cùm virgis cæderetur, Furcam ferens ductus est.* Valerius: *Cùm seruum suum verberibus multatum sub Furcâ, ad supplicium egisset.* Denique Lactantius, qui & Patrisfamiliæ nomen expressit: *Antonius Maximus* (potius *Autronius*, ex Macrobio) *diuerberatum seruum sub Furcâ, medio Circo ad supplicium egerat.* Ergo sub Furcâ ad supplicium acti: sed nunquid in eâ appensi? Ita. quia hæc Furca non aliud quàm Patibulum fuit. Certa auctoritas Macrobij: qui de illo ipso facto. *Autronius*, inquit, *Maximus quidam seruum suum verberatum, patibulóque constrictum, per Circum egit.* Quid hoc est, *patibulo constrictum*, nisi quod alij omnes *Furcam* dixerunt, & Liuius de Horatio, *sub Furcâ vinctum*? Nam ita res fuit. Alligari brachia manusque ad hanc furcam solent: atque ita circumduci, mox in eâ attolli. In Plauto legis, *Dispessis manibus patibulum habere.* item: *ire patibulatum per vias.* Et quod Nonius ex eo citat; *Patibulum ferre per vrbem, deinde affigi cruci.* Nota verba & seriem: *Ferre*, deinde *Affigi.* Quæ ipsa in Licinij historici fragmẽto apud eundem Nonium: *Ad patibulos* (ita mutato genere, pro *patibula*) *deligantur, & circumferuntur, cruci defiguntur.* Clarè omnia. Habes, vt in Macrobio, ligari constringique ad patibulum; habes, circumferre; habes defigi. *Circumferre* inquam. nam quod vulgò

Furca & patibulũ, eadem.

Plautini locũ facta lux.

De Diuinat. I. — Lib. I. cap. VII. — Lib. II. cap. VIII. — Lib. I. Saturn. cap. X. — Mostell. — In patibul.

vulgò est *circumferuntur*, vereor vt rectum sit. quia non profectò circumlati, sed ipsi pedibus suis ibant: nisi tamen capias quasi circumductos. Sed ego malim, *circumferunt* reponi. vt sit ligatos ad patibula, eapsa circumtulisse. Ita Plautus: *Tu quidem hodie canem & furcam feras.* Nam ibi Furcam, quod patibulum aliàs dixit. sicut & hîc: *Cum furcâ in vrbem, tanquam Carbonarium.* Atqui docendum etiam est, inquies, in eâ appensos. Nónne res clamat? Si enim Furca idem quod patibulum: quid ambigas? Constat certè in patibulo suspensos. Sed firmo & testibus. Festus: *Furcillæ siue furcilla, quibus homines suspendebant.* Cedò, de quibus alijs hoc accipies? Plinius: *Supplicia annua canes pendunt, inter ædem Iuuentutis & Summani, furcâ sambuceâ, arbore fixi.* Vix est vt aliter intelligas, quàm in furcâ ad arborem fixos. At clarissimè iam Firmicus: *Seuerâ animaduertentis sententiâ patibulo suffixus, in crucem crudeliter erigetur.* En, primò patibulo suffigitur, deinde tollitur in crucem. Atque hinc illa phrasis, *Patibulo crucis affigi*: quia patibulum scilicet, hoc sensu, pars crucis. Distinguit & Tacitus: *Patibula, ignes, cruces.* & quod patens hæc transuersáque pars sic dicta, Seneca indicat: *Alij brachia patibulo explicuerunt.* sicut inferior defixusq; stipes, *Crux* propriè dictus.

Correctus Licinius Macer.

Casinâ.

In ipsâ furcâ appensi.

Lib. VI. Mathes. cap. XXXI.

Patibulum propriè à Cruce diuersum.

CAP. IIII.

Quæ forma Furcæ fuerit, obscurè traditum in veterum scriptis.

SED qualis hæc suspensio, & quâ verâ germanaque facie ipsa Furca; vt ingenuè dicam, hæreo, & velut inter Solem & Orcum erro. Video, non video; probo, improbo; & planè quod Græci dicunt, τὴν γνώμην ταλαντεύω. Suidas Furcam sic describit: Φοῦρκα παρὰ ῥωμαίοις ξύλον δίδυμον: *Furca Romanis est lignum duplex siue geminum.* Plutarchus paullò magis videtur aperire: διπλοῦν ξύλον, ὃ ταῖς ἁμάξαις ὑφιστᾶσιν: *duplex lignum quod curribus subijciunt.* Tamen hoc ipsum satis φυσικῶς & ἀορίστως. itaque distinctius alibi: ξύλον ἁμάξης ᾧ τὸν ῥυμὸν ὑπερείδουσι: *lignum currus, quo temonem sustentant.* Atque addit: ὃ γὰρ ἕλληνες ὑποστάτην καὶ στήριγμα, τοῦτο ῥωμαῖοι φοῦρκαν ὀνομάζουσι: *quod enim Græci Hypostaten & Sterigma* (suffulcimentum & sustentaculum) *id Romani appellarunt Furcam.* Benè & clarè pro suis Græcis: nos an scitiores? In Hesychio hoc saltem reperio: στηρίγγας (idem quod στηρίγματα) *dici à quibusdam,* τὸ δικροῦν ὅπερ ὑποτιθέασι τῷ τῆς ἁμάξης ζυγῷ: *illud biceps aut furcatum, quod subijciunt currus iugo.* Iuuat, an moratur? istud potius, quoniam Ζυγὸν scribit siue *Jugum*, quod Plutarchus *Temonem* & ῥυμόν. Vtri accedimus? Plutarcho magis, nec video quid Iugo fulciendo subieceris, quod dependet & fertur

[Margin notes:] *Quid Furca quæsitum.* — In caussis. — *Plutarchi designatio.* — In Coriolano. — *Dubitatū de Hesychij loco.*

tur

tur collo boum. Ergo, me quidem arbitro, Hesychius, in vicinis voculis, sic corrigatur. Atque ex istis rem factam habeamus, si nota veterum curruum membra. Nescimus, & aliunde, si potest, lucem etiam mutuemur. In Dionysio, vbi pœnā describit serui illius Autronij Maximi (de quo pluscula suprà) hæc lego: Ἀνὴρ ῥωμαῖος οὐκ ἀφανὴς θεράποντα ἴδιον ἐπὶ τιμωρίᾳ θανάτου παραδοὺς τοῖς ὁμοδούλοις ἄγειν, ἵνα δὴ περιφανὴς ἡ τιμωρία τοῦ ἀνθρώπου γένηται), δι᾽ ἀγορᾶς αὐτὸν μαστιγούμενον ἐκέλευσεν ἕλκειν, καὶ εἴτις ἄλλος ἦν τῆς πόλεως τόπος ἐπιφανής. οἱ δ᾽ ἄγοντες τὸν θεράποντα ἐπὶ τὴν τιμωρίαν τὰς χεῖρας ἀποτείναντες ἀμφοτέρας, καὶ ξύλῳ προσδήσαντες περὶ τὰ στέρνα τε καὶ τοὺς ὤμους, καὶ μέχρι τῶν καρπῶν διήκοντι, παρηκολούθουν ξαίνοντες μάστιξι γυμνὸν ὄντα: *Vir Romanus haud ignobilis, seruum suum ad mortis supplicium tradens conseruis aliis ducendum, vt conspicua & illustris pœna hominis eius fieret, per forum verberibus affectum trahere ipsos iussit, & si quis alius in vrbe locus celebris. Qui autem ducebant eum ad pœnam, manus eius ambas extendentes, & ad lignum alligantes, quod circa pectus et humeros ad manuum volam pertingeret, sequebantur flagris cadentes sic nudum.* Iam Plautus imagine etiam videtur voluisse expressam:

—— ego remittam ad te virum
Cum furcâ in vrbem, tanquam carbonarium.

Fortassis emendandus.

Lib. VII. Antiq.

Dionysij verba de Furcâ.

Plauti comparatio.

Casinâ.

I 3 CAP.

CAP. V.

Ex ijs tres sententiæ erutæ, & singulæ explicatæ. Tertiam πιθανωτάτην videri.

HÆC sunt quæ apud veteres quidem legerim rei huic illustrandæ. Nos ex ijs sententias, an somnia nostra? proponemus: impetrabili tamen veniâ, sicubi in antiquitatis illis tenebris subsistemus, aut labemur. Sententias, dixi. nam tria sunt quæ ex descriptiunculis elicio iam dictis. Primùm, Furcam potuisse esse facie quâ nostrum hodie Patibulum: atque idipsum reliquias & exemplar esse à pœnâ priscâ. Ait Plutarchus, *currui aut temoni subiectum fuisse.* quid olim, nescio: tale aliquid in nostris curribus supra ipsum axem. Ait Dionysius, *per humeros, per pectus ijsse*: hoc in isto, si collo imponas. Obstat tamen huic, quod disertè aiunt ξύλον διπλοῦν, δικροῦν, δίδυμον: *lignum duplex, biceps, geminum*. Nam certè hoc triplex lignum est: etsi ista quoque forma Furca olim dicta. Sententia altera, Lignum fuisse geminum, quod à tergo per humeros, & antè per pectus, hominem medium includeret; atque ita rectum ad expansas vtrasque manus iret. Forma, quam Dionysius ingerere videtur & suadere. Quid tamen hîc simile Furcæ? quomodo in vtroq; isto ligno homo suspensus? Nam anterius illud incommodauerit, imò ad guttur strangularit. Sed nec in curribus quid simile, scio. Sententia tertia. Furcam,

Opiniones tres de Furcâ.

Prima.

Secunda.

Tertia: atque ea firmata.

IIII. De L. L.

cam, veram esse furcam: quam hodieque dicimus, & quam Varro indicat, vbi Vallum ἐτυμολογεῖ: *quòd singula ibi extrema bacilla furcillata figuram habeant litteræ* v. Pro hac sententiâ multa sunt. Primum quod *Furca* δίκραιος in bonis priscisque Glossis. item *Furcifer*, δικραιοφόρος. Atqui δικραίοις Hesychius describit τὰς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἐπὶ δύο ἐκνευούσας, οἷον δύο τέλη ἐχούσας: *eas quæ ab vno initio & capite in duo desinunt, tanquam duos fines habentes.* Est planè figura Varroniana, & litteræ iam dictæ. Quid, quod in curribus hodie, quâ Temo cum axe coït, Furca est sustentando illi aut fulciendo? Denique cum descriptione Dionysij mihi conuenire videtur examussim. Da Furcam istam paulatim diuaricantem; ab humeris per pectus, & inde manus veniat; est illud ipsum lignum quod descripsit. Iam Plauti Carbonarium, quò nisi huc referas? Ecce qui lignarios fasces aut carbonum saccellos hodieque ferunt, furcam iungunt. cuius caput cum exstantiâ aliquâ bacillorum à tergo est; longiores duo fines diuersi per pectus descendunt, & manu vtrâque (quasi ad contranixum) sustentantur. Atqui, inquies, manus hîc non in alto expansæ. Fateor non in alto, expansæ tamen: & cum funibus traherentur, ligatis ad extremas manus, etiam protendebantur tollebanturque. Quin alius locus Plauti est, qui videatur ab hac modestâ expansione, si attendis. Nam in Milite, seruus quispiam in ostio stabat, mulier-

Iniectio remota.

mulierculam redituram exspectans, & nequa elaberetur. Ad eum seruus alter:

Credo ego istoc tibi exemplo eundum esse actu- Milite.
tum extra portam,
Dispessis manibus, patibulum cùm habebis.

Benè est, inquit. forma & status in te, qui mox erit; cùm herus alligatum te patibulo per vrbem ducet. Atquin stetisse ego eum opinor, manibus ante se proiectis & leuiter diductis, habitu quo solent captantes & apprehensuri.

CAP. VI.

Ratio ſuſpendendi per ſingulas illas formas expoſita, atque etiam oculis propoſita.

TRES ſententias ſuper Furcæ formâ habes: tu elige: etſi nos ad vltimam vides proclinatos. Quomodo autem nunc Suſpenſio? Pro formis diſtinguenda eſt. Si prima placet, res facilis. in trunco abſciſo, in paxillo infixo, imò in fiſſurâ supernè factâ, potuit firmiter appendi. Imaginem (oculorum enim magis res quàm verborum eſt) infrà habes. Si altera, tùm ſic cenſeo, ductos quidem cum duplici ligno ad Crucem, ſed non cum vtroque in eam actos. Quod ante pectus, depoſitum putem: manus fixas in altero, atque idipſum in trunco, paxillo, fiſſurâ (vt prius) firmatum. Imaginem vide. Nec abſurda aut vero nimis extranea ſententia eſt: cùm & Patibulum reperiam ſingularem eiuſmodi rectúmque ſtipitem dictum. Nonius ex Titinio citat:

In primâ Furcâ appenſio.

In ſecundâ.

Patibulū vnus ſtipes etiam.

— *ſi quiſquam hodie* præter hanc*
Poſticum noſtrum pepulerit, patibulo hoc
Ei caput defringam.

In Patibulum.

* Malim præteriac, vt poſtiac, antehac.

Et interpretatur *Seram, quâ oſtia occluduntur, quòd hac remotâ valuæ pateant.* Credo eum ex ipſo argumento fabulæ ſic proferre, & quòd Ianitor aliquis atque oſtij cuſtos hæc dicat. Certè quidem Sera eſt lignum tranſuerſum quod oſtijs opponi ſolet, in poſtem vtrimq; immiſſum. Hodie quoq;

vſus. Itaque Gloſſæ: *Sera, μοχλὸς θύρας*. Et Poeta aliquis —— *excute poſte ſeram*. Atque ego amplius arbitror. etiamſi olim Furca aliâ facie fuerit: tamen commodi cauſsâ, & quia pronior faciliorque hæc appenſio, ſucceſſiſſe ſingulare hoc rectumque lignum, & id tuliſſe in humeris, manibus inibi reuinctis, in eoque mox figendis. At ſi tertia ſententia ſedeat, duplex potuit fuiſſe ſuſpenſio. Prior iſta, quòd hominem ſic reuinctum clauis in loco fixerint: tum Furcâ ſublatum appenderint funibus ijſipſis (ſiue & alijs, non refert) quibus traxiſſent. Figuram infrà vide. Poſterior, quòd Furcam ipſam, ſed inuerſam, in trunco, aut paxillo appenderint, facie quam hîc quoq; vides.

Ouid. in Amor.

Furcæ ſpecies.

In tertiâ appenſio.

CAP. VII.

De Nouâ Furcâ, quæ nostrum Patibulum. Tribonianum substituisse passim in Legum libris.

DE veteri Furcâ sic censemus, cum lege resipiendi & resiliendi, si quis meliora. Mutare in his tabulis non mihi probrum. *Noua* sequitur quam dixi, quia inferioris æui inuentum. Ea est *instrumentum è ligno triplici, formâ Jugi veteris, cui appensos homines laqueo strangulamus*. Hodie quoque vsum & speciem hanc habet in pleráque Europâ. Non & priscis cognita? non arbitramur. Pœna quidem laquei Homero expressa, qui facit impudicas ancillas ab Vlysse sic puniri. atque idem infamem καὶ μὴ καθαρὸν θάνατον (ita loquitur) *& impuram mortem* ostendit: vti & Plinius, qui *praeposteram* dixit. quia *spiritus intercluditur, cui exitus quærebatur*. Sed à Græcis vsurpatam vix reperias: nec à Romanis quidem in publico. etsi ij, in carcere, damnatis gulam * laqueo frangebant. Credo cœpisse, cùm Crux desijt, & vicariam illi factam. Isidori quidem æuo nomen hoc & vsum habuit. *Patibulum vulgò*, inquit, *Furca dicitur* (ita nunc quoque in Hispaniâ, vbi ille scripsit) *quasi ferens caput. Suspensum enim & strangulatum hæc exanimat.* In libris legum, quas Tribonianus atque eius adiuuæ collegerunt, satis frequens hoc nomen: &, vt opinor, significatione nouitiâ: quia sublato Crucis supplicio, quidni

Quid noua Furca?

Laqueo an prisci necauerint?

* Sed non vt appenderent.

Lib. v. Orig.

Quando id cœperit?

etiam Furca vetus? Itaque ipſos Iuriſconſultos vſurpaſſe, non habet fidem apud * iuris & moris antiqui peritos. qui verè notant, ſubſtitutum id pro Cruce: cauſsâ apertâ & liquidâ, quia Conſtantinus lege latâ ſuſtulerat Crucem. Ergo ipſi quoque, qui leges collectum ibant in æui illius & ſequentis vſum. Exempla plura ſunt, & notata alijs: quædam etiam vbi inconſpectio. vt in iſto Calliſtrati, de Pœnis: *Famoſos latrones furcâ figendos placuit.* Inconſpectè, inquam, imò ineptè. Quid? ad Furcam nouam homines figuntur? certum eſt aſtringi. Sed fuerat *Cruci figendos*: mouerunt alterum, altero retento, quod non debebant. Simile in Vlpiani de Pœnis: quod exſcriptor etiam fortaſſe corrupit. *Decuriones in metallum dari non poſſunt, nec furcæ ſubijci. Cruci* in Vlpiano fuerat: ſed quis dixerit, *Cruci ſubijci*? Itaque * *ſubfigi*, vel *ſuffigi*, verum cenſeam, & eamdem ἀπεραβλεψίαν hîc agnoſcam.

* Cuiaciũ, Fabium, alios.

L. xxix.

L. ix.

* Vt in libris aliquoties ſcriptum vidimus, cauſſam corruptelę.

CAP. VIII.

De Raro modo in Schemate. & primùm de Inuerſâ ſuſpenſione.

ADFATIM de Furcâ, quæ inter *Raros* figendi primus Modus fuit. Alter, qui *Schemate* à vulgari diuerſus. Intellego, *cùm alio atque alio habitu hominem affigebant.* Id quoq; factitatum, vt ingenioſa crudelitas eſt in pœnas. Ioſephus, vbi narrat Iudæos iuſſu Titi crucifixos: Περονήλων δὲ

Varij figendi modi.

Lib. v. Excid. cap. xxviii

καὶ σαυρῶσαι δι' ὀργὴν καὶ μῖσος τοὺς ἁλόντας, ἄλλον ἄλλῳ σχήματι, πρὸς χλεύην: *Affigebant milites, ab irâ & odio, eos quos ceperant, alium alio schemate, ad ludibrium.* Hæc schemata varia fuêre; quæ in lectione vidi, tangam. Est illud, quod *Inuersum* dixeris, cùm hominem in caput suspendunt, pedibus sublatis. Seneca: *Alÿ capite conuerso in terram suspendêre.* Eusebius ostendit Martyribus in Ægypto id factum: καὶ ἄλλοι πάλιν μὲν ἀνασκολοπισθέντες, οἱ μὲν κατὰ τὸ σύνηθες τοῖς κακούργοις, οἱ δὲ καὶ χειρόνως ἀνάπαλιν κατωκάρα προσηλωθέντες: *Atque alÿ iterum crucifixi. quidam more in maleficis recepto; quidam etiam deterius, inuersâ figurâ, & in caput pendentes.* Quod ipsum in D. Petro, sed eo rogante, ne assimilaretur Magistro. Abdias: *Et accedens ad Crucem, rogauit vt inuersis vestigÿs figeretur.* Chrysostomus: Χαίρεις Πέτρε, ὁ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ ἀπολαύσας, καὶ καθ' ὁμοιότητα τοῦ διδασκάλου σταυρωθῆναι οὐ θελήσας ἐν ὀρθῷ σχήματι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ κεφαλὴν, ὡς εἰς οὐρανὸν τὴν πορείαν ἐπὶ γῆς ποιούμενος: *Gaudeas, ô Petre, crucis lignum degustans, & ad instar Magistri crucifigi recusans in recto Schemate, sed magis in caput obuersus, tanquam in cœlum viam à terrâ faciens.* Et Petrum quidem etiam clauis inibi fixum, idem Chrysostomus testatur: Ὦ εὐλογημένοι ἧλοι, οἵτινες τὰ ἅγια ἐκεῖνα μέλη διῆλθον: *O benedicti Claui, qui sacra illa membra penetrarunt!* Sicut & Calliopius Martyr, *post tormenta, verso in terram capite Cruci affixus est.*

Consolat. ad Marc. cap. xx.

Inuerso capite.

Lib. VIII. cap. VIII.

Oratio. in Petr. & Paul.

Martyrol. VII. April.

Affixus, non deuinctus. Tamen & funibus adstricti. vt Symeon. Metaphrastes de Philippo Apostolo: *Flagris cædunt & verberant, deinde cùm funibus à talis vinxissent, sublimem suspendunt præcipitem.* In cruce enim aut stipite sic suspensum accipio. Nec aliter Ammianum: *Dracontius & Diodotus, iniectis per crura funibus, exanimati sunt.* Lib. XIII.

CAP.

CAP. IX.

De obliquâ suspensione, de varicante, & inter arbores scissione.

REPERIO & obliquos super crucem cruceśve positos: vt in Plutarchi Artaxerxe: Is narrat Parysatidem regis matrem infensam Eunucho cuipiam, arte redegisse in suam potestatem. tum iussisse ἐκδεῖραι ζῶντα, καὶ τὸ μὲν σῶμα πλάγιον διὰ τριῶν σταυρῶν ἀναπῆξαι, τὸ δὲ δέρμα χωρὶς διαπατταλεῦσαι: *cutem viuo detrahi, & corpus quidem obliquum iacénsque tribus stipitibus siue crucibus infigi, pellem seorsim in palo poni.* Video & inter duos palos dispessis manibus pedibusque alligatos, vt in Martyrologio, de Anastasiâ: *Manibus & pedibus extensis ligata est ad palos.* Video & inter arbores appensos, & reductis ijs, scissos. De Coronâ Martyre: *Ipsa inter arbores scissa, Victor autem decollatus est.* Quod ipsum Schema ad Cruces referendum Propertio facilè accredam, qui sic appellat:

Arboreasque cruces Sinis, & non hospita Graijs
Saxa, & curuatas in sua fata trabes.

Senecam etiam huc traham, si fidem libris priscis habeo, qui inter genera Crucium recenset, *distracta in diuersum actis cruribus membra.* Ita libri inquam, quos ego vidi. Est tamen vulgò *curribus*, bono & suo sensu. ad Metium enim respiciat: etsi vetus desitumque id supplicium, nec inter vsitata fortasse ibi referendum.

Obliqua infixio.

Decussata.

Martyrol. XIIII. Maij.

Epist. XIIII.

CAP. X.

De Modo qui Fine diuersus. primùm de his qui in Cruce vstulati.

TERTIVS figendi modus Rarior, qui *Fine* diuertit à vulgato. Quem intellego, cùm *cruces aliò spectant, & hominem capiunt moriturum in ipsis, non per ipsas.* In exemplis disces. Tale, cùm appensi flamâ aut fumo necati. Olim factum, ex Cicerone discas: qui fratrem obiurgans, *Quid opus fuit*, inquit, *eiusmodi litteris, quas ad ipsum misisti? Illum crucem sibi constituere, ex quâ tu eum antè detraxisses. te curaturum fumo vt comburatur, totâ plaudente prouinciâ.* Verba Quincti & minæ eò spectant, vt homo in cruce fixus vstuletur fumo. Alexander etiam Imp. quempiam qui fumum vendiderat, quasi cômpari pœnâ affecturus, *ad stipitem ligari præcepit, & fumo apposito quem ex stipulis & humidis lignis fieri iusserat, necauit, præcone dicente, Fumo punitur qui vendidit fumum.* Atque in Martyribus nostris hoc genus crebrum. Acta vetera de Pionio: *Confixus clauis in cruce, aggestis lignis, flamâ combustus est.* Nec aliter Polycarpus mortuus, antistes Smymæorum. Ipsi in epistolâ: Μελλόντων δὲ αὐτὸν καὶ προσηλοῦν, εἶπεν, Ἄφετε με οὕτως. ὁ γὰρ δοὺς ὑπομεῖναι τὸ πῦρ, δώσει καὶ χωρὶς τῆς ὑμετέρας ἐκ τῶν ἥλων ἀσφαλείας ἀσκύλλως ἐπιμεῖναι τῇ πυρᾷ. Οἱ δὲ οὐ καθήλωσαν, προσέδησαν δὲ αὐτόν: *Cùm pararent eum cruci suffigere, dixit,*

Fumo necati in cruce.

Lib. I. ad Q. Frat. epist. II.

Samprid. in Alex.

Aut flammâ.

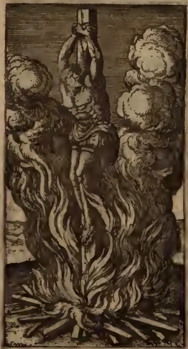
Apud Euseb. li. IIII. cap. XV.

dixit, Relinquite me sic. qui enim dedit exspectare ignem, dabit & sine vestrâ clauorum firmitate, solutum manere in rogo. Illi autem non confixerunt eum, sed ligarunt. Quin vno etiam tempore plures, *appensi pedibus in sublime* (nota hîc & Schema inuersum) *capite verso deorsum, suffocati fumo, & lento igne consumpti sunt.* Non ergo iniuriâ Tertullianus scripsit: *Licet nunc Sarmentitios & Semaxios appelletis, quòd ad stipitem dimidij axis reuincti, sarmentorum ambitu exurimur.* significat enim adeò crebrum in maiores illos nostros & in religione proceres supplicium hoc fuisse, vt in illudium conuitiumque venerit; & Christiani vulgò *Semaxij*, à stipite cui astringebantur, & *Sarmentitij*, à sarmētis quibus vrebantur, sint dicti. Atque hoc est quod *Axem* vocat alibi *incendio constrictum*, id est, ad incendium iam cum homine ligatum.

Martyrol. XXIII. Iunij.

Apologet. cap. vlt.

Tertullianus explicatus.

* Lib. De pudicit. cap. vlt.

L CAP.

CAP. XI.

De his qui bestijs in Cruce obiecti.

Bestijs obiecti in cruce.

CRVX & ista Fine alia, cùm homines in eâ fixos bestijs obijciebant. In publicis ſpectaculis id ſæpe factum. Epiſtola Lugdunenſium, de Blandinâ Martyre: Βλανδίνα ἐπὶ ξύλου κρεμαθεῖσα προὔκειτο βορὰ τῶν εἰσβαλλομένων θηρίων. ἣ καὶ διὰ τοῦ βλέπεσθαι σταυροῦ σχήματι, καὶ διὰ τῆς ἐντόνου προσευχῆς πολλὴν προθυμίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐνεποίει: *Blandina in ligno ſuſpenſa proſtituta eſt eſca & laniena incurrentium ferarum. Quæ & quòd in ſpecie Crucis videbatur, & ob continuam orationem, multam alacritatem injiciebat certantibus.* Sed factum & nõ Chriſtianis. vt illi apud Martialem Laureolo:

Apud Euseb. Lib. v. cap. 1.

Martialis explicatus.

Qualiter in Scythicâ religatus rupe Prometheus
Aſſiduam nimio pectore pauit auem,
Nuda Calidonio ſic pectora præbuit vrſo,
Non falsâ pendens in cruce Laureolus.

Lib. 1.

Nec ſatis capiunt, certè non reuelant, interpretes. Vult quempiam ſuſtinuiſſe velut in fabulâ perſonam Laureoli: & cum is pro argumento crucifigendus eſſet, ſed in ſpeciem & moris cauſsâ: rem ex fabulâ Titus fecit, & noxium quempiam ita fixit, & fixum beſtijs etiam obiecit. Dicò *obiecit*. atque ita propriè: aliud eſt, dare ad beſtias. Vopiſcus in Aureliano: *Sanè Mneſtheus poſtea ſurrectus ad ſtipitem, beſtiis obiectus eſt.* Surrectus, valet rectiùs ligatus. Hic eſt *ſtipes*, quem Tertullia-

lianus appellat *Leoni concessum*. Ita lego, non *Leone*, libello De Pudicitiâ extremo. *Tertullianus.*

Atq; ad hunc ipsum morem infamis & infanda illa turpitudo Neronis: *quâ viros feminásq; ad stipitem deligatos, ipse feræ pelle contectus, emissus è caueâ, medios inuadebat.* *Et Suetonius.* *Sueton. cap. XLIX.* Xiphilinus è Dione: *In Nerone.* Μειράκια καὶ κόρας σταυροῖς γυμνὰς προσδέων, θηρίου τέ τινος δορὰν ἀνελάμβανε, καὶ προσπίπτων σφισὶν ἠσέλγαινεν, ὥσπερ τὶ ἐσθίων.

CAP. XII.

De mortuorum in Cruce suspensione.

AC postremò Crux *Fine* alia, cùm non viui sed mortui in eâ appensi. Notabis. & quod nobis sollenne in rotâ exponere supplicio iam affectos, ad notam sceleris & infamiam, id olim in Cruce, & Orientalibus præsertim. *Mortui in Crucem dati.* De Romanis nondum legi. nisi quòd Cæsar *piratas, à quibus captus esset, cùm in deditionem redegisset, quoniam suffixurum se cruci iurauerat, iugulari prius iussit,* *Suet. cap. LXXIIII.*

atque ita suffigi. Sed id per clementiam, & vt subtraheret diuturnæ pœnæ. Alij per sæuitiam & ad infamiam, vt dixi. Ita Carthaginenses in Hannone. *qui captus virgísque cæsus, effoßis oculis, & manibus cruribúsque fractis, velut à singulis membris pœna exigerentur, in conspectu populi occiditur: corpus verberibus lacerum in cruce figitur.* Idem Parysatis in Eunucho, de quo * supra. Item Ptolomæus Ægypti rex, in Cleomene. qui etsi manu suâ animose cecidisset, tamen προσέταξε τὸ σῶμα κρεμάσαι καταβυρσώσαντας: *iußit corpus crucifigi, cùm cutem priùs detraxissent.* Vbi obseruò obiter, antiquum hunc morem excoriandi in supplicijs, Ægyptijs Persisque fuisse, quem & hodie Ægyptij tenent. nam grassatores sicariósque ita puniunt, diu viuos, donec ad vmbilicum carnifex perueniat: quod narrat Iohannes Leo, qui cum fide satis & iudicio res Africæ & Ægypti scripsit. Nec cadauer solùm, sed imagines sublatæ in crucem. exemplo in Celso: cuius *corpus à canibus consumptum est, & nouo iniuriæ genere imago in crucem sublata.* Auctor Pollio in XXX. tyrannis.

Plerumq; post mutilationem.

Iustin. lib. XXI.

* *Cap. IX. huius libri.*

Deglubere olim crebrum Orientalibus

CAP. XIII.

E quo ligno Crux fuerit? Item in Monte plerumque defixam, ipsam sæpe altiusculam.

PEREGIMVS, de Formâ & Modo: duo velut succisiua & extra diuisionem relicta, nunc adiungo *Materiam* & *Locum*. E quâ materie Crux?

Crux? ex obuio & prompto aliquo ligno. E quâ nostri Seruatoris? censemus è quercu. Primùm quia viri fide digni afferunt, frusta sacratissimi huius ligni quæ hodie exstant, speciē hanc referre. Tum, quia crebra & frequens in Iudæâ olim & nunc quoque illa arbor. Tertiò, quia robustum lignum & fixioni laturæque aptum. Itaque Silius in eo etiam crucifigit.

Crux Christi è quercu.

Lib. I. *Quem postquam diro suspensum* robore vidit.*

*possis tamen pro quouis ligno capere, more poëtarum.

Iterum.

Ibidem. —— *Erecto suffixum robore mæstis*
Ostentabat ouans populus.

Nam quòd superioris aliquot æui scriptores tria aut * quatuor genera ligni in Cruce dominicâ agnoscunt, curiosè magis dictum arbitramur quàm verè. At quis *Locus* cruci? Incertus, & pro arbitrio: tamen plerumque conspectus aliquis, & iuxta vias. Exempla enim exempla esse definunt, nisi aliorum animum oculosque in se vertant. Quinctilianus: *Quoties noxios crucifigimus, celiberrimæ eliguntur viæ, vbi plurimi intueri, plurimi commoueri hoc metu possint.* Ita Alexander Imp. Eunuchum *in crucem tolli iussit per eam viam, quâ erat seruis suis ad suburbana Imperatoria iter frequentissimum.* Quinetiam opida, certa loca habuisse videntur, huic rei adtributa. Sic Mamertini, *more atque instituto, crucem fixerunt in viâ Pompeiâ.* Sic Romæ iuxta vrbem Tacitus agnoscit *Locum seruilibus pœnis sepositum*: quod

*Cedrum, Palmam, Cupressum, Oliuam.

Cruces vbi?

Declam. CCLXXV.

Iuxtà vias.

Cic. v. in Verr.

Annal. xv.

de Cruce & Crurifragio interpretamur. Hac ipsâ de caussâ posita ea sæpe in monte. Vt Seruatoris nostri, in Caluariæ: vt Polycratis, *in excelsissimo Mycalensis montis vertice.* Quin ipsa sæpe alta, præsertim in noxio aliquo insigni. Irrisio Galbæ huc pertinuit. qui cuidam *imploranti leges & ciuem Rom. se testificanti, quasi solatio & honore aliquo pœnam leuaturus, mutari, multóque præter ceteras altiorem, & dealbatam, statui crucem iussit.* Altiorem, vt digniori; albatam, * vt ciui, qui in veste albâ. Tale in Iustino, de Carthalone: quem pater, *cum ornatu suo, in altissimam crucem, in conspectu vrbis suffigi iussit.* Et Pœni factitarunt in Regulo. Apud Silium:

—— vidi cum robore pendens
Italiam cruce sublimis spectaret ab altâ.

Iam illa Amanis prælta: qui Mardochæo *crucem quinquaginta cubitorum* posuit, sed ipsi ascendendam. Sanè pleræque omnes altiusculæ. atque ideò communiter Tertullianus: *Timebit forsitan Caro gladium grauem, aut crucem excelsam.* Quam ipsam rationem Lactantius in Dominicâ assignat. *Nam quoniam,* inquit, *is qui patibulo suspenditur, & conspicuus est omnibus, & ceteris altior: crux potius electa est, quæ significaret illum tam conspicuum tamq; sublimem futurum, vt ad eum cognoscendum pariter & colendum cuncta nationes ex omni orbe concurrerent.* O inopinatam, sed veram dictionem! cui fides maximè nostro æuo facta:

Marginalia: *In alto.* — Lib. VI. cap. VIII. — Sueton. cap. IX. — *Siue etiam, vt magis notabilis conspicuáque esset. — Lib. XVIII. — *Ipsæ cruces sæpe altæ.* — In Esthere cap. VI. & VII. — Ad Mart. cap. IIII. — Lib. IIII. cap. XXVI. — *Crux omnia amplexa.*

ĉta: cùm, virtute & gloriâ magnâ Hiſpanicæ gentis, Nouus etiam orbis vênit in Chriſtianas leges.

Cap. XIIII.

Crux ſublata, atque etiam Crurifragium fortaſſe. Quando id factum, quæſitum.

NVNC pedem in vltimo velut ſpatio pono, quod eſt *Quatenus* Crux vſurpata. Poſtquam enim Vitam ipſam interfecit, nòn diu illi vita: & ſuſtulit ex humanis, aut certè Romanis rebus, Conſtantinus. Seriò iam ille Chriſtianus, noluit ſalutare ſignum ſubſeruire ad perniciem; & colendum illùd atque eximium pœnis vileſcere damnatorum. Ergo ſuſtulit. Victor: *Vetus veterrimúmque ſupplicium patibulorum, & cruribus ſuffringendis, primus remouit.* Caſſiodorus: *Supplicium Crucis, quod primitus apud Romanos erat in vſu, lege prohibuit.* Atque efficaciter etiam ſuſtulit: nec poſteà reperies reductam. Auguſtinus: *Anteà homines cruci figebantur, quod poſteà edicto prohibitum, manet.* Scholiaſtes Iuuenalis ad illud — *Partémque cadaueris adfert*; notat: *Hominum. nam antiqui crucibus figebant.* Non ergo eius quo. atq; ex eo diſcas non nimis antiquum ipſum, etſi antiqua doctum. Quando autem ſuſtulit? ſerò, nec niſi ſub imperij extrema. Colligo, quia illo iam imperante mentio etiam crucium: quid, quod apud ipſum? Lex in eius nomine exſtat Theodoſij Codice: quâ ſerui ac liberti, *qui dominos*

Conſtantinus crucem è ſupplicijs tulit

In Conſtant.

Hiſt. Trip. I. cap. 12.

Quæſt. in Vet. Teſt.

Tempus inueſtigatum.

Lib. 11. Tit. v.

nos aut patronos accuſare aut deferre tentauerint, denegatâ audientiâ, patibulo adfiguntur. Iam Iulius Firmicus, qui eius regno ſcripſit, non ſemel Crucis meminit vt recepti ſupplicij atque vſitati. Suprà exempla reperies, atque adde iſtud de latronibus: Hi, inquit, *in crucem tollentur, aut publicâ animaduerſione damnati crudeliſſimâ nece peribunt.* Atquin illa ipſa Firmicus ſcripſit, ſub finem eius imperij, & liberis iam adultis. Diſces ex fine libri primi. Ergo ſerò, vt dixi, & ſub vitæ finem. Indicat clarè Sozomenus, qui inter omnes ab eo leges hanc recenſet poſtremam. Ἀμέλει τοι πρότερον, inquit, νενομισμένην ῥωμαίοις τὴν τοῦ σταυροῦ τιμωρίαν νόμῳ ἀνεῖλε τῆς χρήσεως τῶν δικαστηρίων: *Denique priùs vſitatam Romanis crucis pœnam, lege ſuſtulit ex vſu tribunalium ac iudiciorum.* Ait, δικαστηρίων: an hoc indicans, quod nondum ſublata ex vſu omni priuato? & quod dominis etiam in ſeruos vetus ſuum ius? cogitandum ſit. Sicut & illud, ſatíſne Victor ex vero de Crurifragio pariter ſublato ſcripſerit, verbis quæ iam antè dedi. Ratio vix eſſe videtur. Quid enim Cruci aut Chriſto etiam cum Crurifragio? niſi quia latrones fortaſſe iuxta Chriſtum. Ridiculum videatur. & ſi fuit; illud magis ſit, quòd martyres multi eo tætro ſupplicio ſint interfecti. Sed profectò ſub Conſtantio eius filio vnum id reperio. *Apollinares ambo,* ait Ammianus, *pater & filius, vt mandatum eſt, fractis cruribus occiduntur.* Nam quod Firmicus

Lib. VIII. cap. XI.

Lib. I. cap. VIII.

Appenſa verba Sozomeni.

An Crurifragium vnà ſublatum.

Lib. XIIII.

Lib. VIII. cap VI.

etiam

etiam agnoſcit, abijci elidiq́ue poteſt ratione quam præiui. Tamen eius verba hæc: *Hi tales aut in crucem tolluntur, aut illis crura publicâ indicum animaduerſione franguntur.* Vbi notabis, palàm, vt diuerſum, à cruce ſeiungi: quod ſuprà monui.

CAP. XV.

Honores quos Conſtantinus Cruci habitum iuit. Signis ea & vexillis impoſita, aut inſerta.

HIC exitus Pœnalis Crucis fuit: & iam à Conſtantini primordijs Salutaris noſtra cœpta honorari. Cauſſa & origo à victoriâ contra Tyrannum. Nam cùm Maxentium aggreſſurus eſſet, ἀγωνιῶντι διὰ ταῦτα, τύπος αὐτῷ σταυρικὸς μεσούσης ἡμέρας δι' ἀστέρων ἐφάνη κατ' οὐρανόν, καὶ γραφὴ περὶ τὸν σταυρὸν ῥωμαϊκοῖς στοιχείοις, Ἐν τούτῳ νίκα. Ἐκ χρυσοῦ τοίνυν αὐτίκα σχεδιάσας σταυρὸν κατὰ τὸν φανέντα τύπον αὐτῷ, καὶ τοῦτον κελεύσας στρατιᾶς αὐτοῦ προπορεύεσθαι, τοῖς τοῦ Μαξεντίου συρρήγνυται καὶ ὑπερτερεῖ: *ambigenti & animo anxio ob iſta, figura ei crucis mediâ die, ſtellis effecta, apparuit in cælo, & ſcriptura circa eam Romanis litteris, In hoc vince. Igitur ex auro ſtatim ſubitario opere efformans crucem, iuxta ſpeciem quæ apparuiſſet, & hanc iubens prægredi exercitum, cum Maxentianis prœlium commiſit, & ſuperauit.* Itaque ſtatim victrix illud ſignum militaribus ſignis inſeruit, & maximè Labaro quod inter ea primum. Prudentius ad ipſam Romam.

Zonar. in Conſtantino.

Honos primus Cruci.

Inſignis militaribus.

Contra Symmach.

Agnoscas Regina lubens mea signa necesse est,
In quibus effigies crucis aut gemmata refulget,
Aut longis solido ex auro præfertur in hastis.

Dupliciter Poeta notat Crucem insitam signis, semel in vexillorum purpurâ, gemmis intextam & expressam: iterum in hastarum vertice superstantem, solido auro formatam. Sed, vt dixi, in Labaro maximè ea conspicua. de quo Prudentius:

Contra Symmach.

Christus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat labarum.

Duplex nota in Labaro.

Quomodo Christus? quia & nomen eius in ipso velo expressum, & crux nihilominus in hastâ. Eusebius diffusè: Ὑψηλὸν δόρυ χρυσῷ κατημφιεσμένον, κέρας εἶχεν ἐγκάρσιον, σταυροῦ σχήματι πεποιημένον. ἄνω δὲ πρὸς ἄκρῳ τοῦ παντὸς, στέφανος ἐκ λίθων πολυτελῶν καὶ χρυσοῦ συμπεπλεγμένος κατεστήρικτο. καθ' οὗ τῆς σωτηρίου ἐπηγορίας τὸ σύμβολον δύο στοιχεῖα, τὸ Χριστοῦ παραδηλοῦντα ὄνομα, διὰ τῶν πρώτων ὑπεσήμαινον χαρακτήρων, χιαζομένου τοῦ Ρ κατὰ τὸ μεσαίτατον: *Sublimis hasta auro circumuestita cornu transuersum habebat effictum in formâ crucis. Supra verò, in ipso culmine omnium, corona è lapidibus pretiosis & auro contexta infigebatur: iuxta quam salutaris appellationis symbolum, duæ litteræ Christi nomen exprimentes, per primos dumtaxat characteres, litterâ Græcanicâ P scilicet decussatâ & scißâ per medium ipso X.* Neque cruces modò signis inseri voluit; sed hoc amplius, solas: ἐκ τῶν χρυσῶν ἀγαλμάτων ὁποῖα πρότερον αὐτοῖς ἔθος ἦν, τὸ μηδέν: *& aurearum*

Lib. I. cap. XXV. De vita Constant.

Euseb. De vitâ Const. lib. IIII. cap. XXI.

rum imaginum cuiusmodi anteà solebant, nullas. Intellegit aureas imagines vultusque Imperatorum. Forma ecce in Nummis.

CAP. XVI.

Crux in militum armis: in Imperatorum capite & manibus: in monachorum veste: inferi eam praeferunt & templa.

NEc verò in Signis solùm Crux expressa, sed etiam ipsorum militum armis. Eusebius:

Ηδη ᾗ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὅπλων τὸ τοῦ σωτηρίου τροπαίου σύμβολον κατασημαίνεσθαι ἐποίει: *Iam verò in armis ipsorum militum salutaris tropæi signum iußit exstare.* Ibidem.

In Clypeis Christus. Quibus armis? duplicibus, Clypeis & Galeis: sed ita, vt Christi quidem ipsum nomen (litteris & notis, quibus in Labaro) clypeis inscriberetur, *Crux in Galeis.* Galeis autem imponeretur supernè Crux ipsa. Prudentius sic discriminat: Contra Symmach.

—— clypeorum insignia Christus
Scripserat, ardebat summis crux addita cristis.

Et meritò Christus in clypeis, eo ritu quo solent nomina Imperatorum. Atque etiam hodie Constantinopoli sunt columnæ, à Constantino, vt putatur: in quarum basibus clypei cum his notis Α ☧ ω.

Crux in Diademate. Sed & crucem in suum caput & ad Diadema Imperator transtulit, hícne, an alius? In Hieronymo quidem lego: *Regum purpuras & ardentes diadematum gemmas patibuli Saluatoris pictura condecorat.* Et credo ab ipso esse Constantino: qui, *Et in effigie Imperatoris.* *& in figurationibus solidorum & in imaginibus proprijs signum crucis iußit inscribi.* Id Sozomenus quoque asserit: Πλαττομένῳ τε ἐν νομίσμασι καὶ εἰκόσι γραφομένῳ ἐκέλευσεν ἀεὶ συγγράφεσθαι καὶ συντυποῦσθαι τοῦτο τὸ θεῖον σύμβολον. καὶ μαρτυροῦσιν εἰς ἔτι νῦν εἰκόνες αὐτοῦ ἐπὶ τούτου οὖσαι τοῦ σχήματος: *Impresso autem sibi in nummis, aut picto in imaginibus, iußit semper adprimi & adpingi istud diuinum symbolum: & testantur etiamnunc imagines quæ in eo schemate exstant.*

Epist. ad Lætam.

Historia Tripart. lib. I. cap. IX.

Heraclij Imp. nummus aereus.

stant. Statuam etiã sibi erigi fecit Romæ in vrbe mediâ, quæ manu hoc salutare signum teneret, cum inscriptione quam apud Eusebium, qui volet, leget. Et exemplum secuti Imperatores alij, in quorum * Nummis hodieque cruces variè videmus. Aliâs victoriæ sunt quæ manu eas leuent; aliâs ipsi, idque dupliciter. aut enim solam eam gestant, aut globulum cui ea infixa. De globulo Suidas etiam tangit, & caussam aperuit, in Iustiniano. Qui, inquit, ἔστησε τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα ἐπὶ κίονος ἐφ' ἵππου. καὶ τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ φέρει σφαῖραν, ἐμπεπηγότος τοῦ σταυροῦ ἐν αὐτῇ, ὑποσημαίνοντος ὡς διὰ τῆς εἰς τὸν σταυρὸν πίστεως τῆς γῆς ἐγκρατὴς γέγονε. σφαῖρα μὲν γὰρ ἡ γῆ, διὰ τὸ σφαιροειδὲς τοῦ αὐτῆς σχήματος· πίστις δὲ ὁ σταυρὸς, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ σαρκὶ προσηλωθέντα θεόν: Iustinianus *imaginem suam posuit super columnam in equo. Eâ sinistrâ manu fert globum, cruce in eo infixâ: significante quod per fidem in crucem, terræ dominus sit factus. Globus enim terra est, ob hanc eius rotundam formam: fides autem crux, ob Deum qui carne in eâ affixus.* Nec tamen Iustinianus inuenti eius auctor: exstant Theodosij aliorumq; nummi sic insigniti diu ante illum. Quin obseruo Principes Byzantinos in progressibus publicis crucem hanc prætulisse suâpte manu. Ioannes Curopalates: Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν τοιούτων φορημάτων φορεῖ ὁ βασιλεὺς οἷα ἂν βούλοιτο, τὸν δέ γε σταυρὸν ἐν δεξιᾷ φέρει αἰεί: *E reliquis gestaminibus gestat Imperator quæ voluerit cunque: Crucem autem dexterâ semper gestat.*

Manu id tenet.

De vitâ Const. I. ca. XXXIII. & alibi.

* Etiam quorundam, qui nec Christiani. Ocronotat in *Gallieno, & Romulo* Augustis.

In globo fixa.

Eum Princeps manu ferebat.

Lib. De Offic. Aulæ Constant.

Atque

Atque infrà: Καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κατέχει τὸν σαυρόν, ὡς συνήθές ἐστι κρατεῖν τὸν βασιλέα ὅταν καὶ τὸ στέμμα φορεῖ: *Et dextrâ quidem manu tenet crucem, ſicut ſollenne eſt teneri ab Jmperatore, quoties & Stemma fert*, id eſt diadema. Ab hoc ritu etiamnunc crucifer ille globus inter Sacri illius Imperij inſignia: quod tu nunc RVDOLPHE CAESAR per tot inclytos maiores ad te miſſum tenes, tenebiſq; diu (ita voueo) bono Chriſtiani orbis.

CAP. XVII.
Laudatiuncula Crucis.

SED iam mihi ſalue

Ω ξύλον μακαριστόν, ἐν ᾧ θεὸς ἐξετανύσθη.

O lignum felix, in quo Deus ipſe pependit.

Sibylla apud Sozomen. II. cap. I.

Quod

Quod his elogijs cum Damaſceno lubens meritò afficio, Θυρεὸς καὶ ὅπλον καὶ τρόπαιον κατὰ τοῦ διαβόλου, σφραγὶς, ἵνα μὴ θίγῃ ἡμῶν ὁ ὀλοθρεύων, τῶν κειμένων ἀνάστασις, τῶν ἑστώτων στήριγμα, ἀσθενῶν βακτηρία, ποιμαινομένων ῥάβδος, ἐπιστρεφόντων χειραγωγία, προκοπτόντων τελείωσις, ψυχῆς σωτηρία καὶ σώματος, πάντων τῶν κακῶν ἀποτρόπαιον, πάντων τῶν ἀγαθῶν πρόξενος, ἁμαρτίας ἀναίρεσις, φυτὸν ἀναστάσεως, ξύλον ζωῆς αἰωνίου: *Clypeus & armatura, & tropæum contra diabolum, ſignaculum, ne tangat nos euerſor, iacentium erectio, ſtantium fulcrum, infirmorum ſcipio, paſtorum virga, reuertentium manuductio, proficientium perfectio, animæ conſeruatio & corporis, omnium malorum auerſio, omnium bonorum conciliatio, peccati pernicies, ſtirps reſurrectionis, lignum vitæ æternæ.* Da hanc nobis ô AETERNE.

Lib. IIII. De Orig. Fide.

FINIS LIBRI III. DE CRVCE.

I. LIPSI

IVST. LIPSI AD EOSDEM LIBROS NOTAE.

ALLOCVTIO.

AD TEXTVM etiam meum, Lector, viſum fuit breuiter hæc notare. Cur non in ipſo? quia non pro omnium guſtu hæc talia, & pleriſque ſatis eſt capita rerum delibaſſe. Cauſſa etiam, quia placuit quædam explicatius aut firmius iterare. Debui ſanè, vt hoc æuum eſt: in quo calumniæ, vt ille inquit,

Quaſi herba irrigua, ſuccrêrunt vberrimè.

In culpâ ſumus, ſiue quid commiſimus, ſiue etiam omiſimus: & pleriſque pulchrum, non niſi τὰς ἀκάνθας τῶν βιβλίων ἐκλέγειν.* Ego verò ſcio *neminem eſſe tam felicem, qui non ſubiectus ſit errori, & hoc non dementis eſſe proprium, verùm hominis.* Itaque ne nunc quidem cùm caueo, ſatis cauero: vtique in iſto vario & diffuſo ſcribendi

* Spinas librorum eligere.

 genere,

genere, in quo *alius alio plura inuenire potest, nemo omnia.* Quò magis mirũ, quoſdam nobis inſultare: nec cogitare quàm multa ipſi fortaſſe non repperiſſent, ſi primi quæſiſſent. Non ſum tam Lynceus, inquiunt, quàm mihi videor. Egóne? teſtor te ſumme Deus, non videor: & ſiquid olim in calidâ illâ ætate calidius, abijt, & veris me pretijs nunc æſtimo & pendo. Quò longius in hac vitæ viâ progredior, magis magiſque aſpicio circumfuſam animo caliginem, corpori imbecillitatem. Heracleitus, opinor, olim dicere ſolitus, *Se cùm iuuenis eſſet, nihil ſcire; cùm ſenex, nihil ignorare*: mihi planiſſimè contrà euenit, & qui olim aliquid ſcire viſus, nunc parum aut nihil. Et ô miſeri, quid nos, doctrina, fama ſumus? Ipſi puluis, illa opinio, iſta ventus. Atqui etiam tangunt quaſi manum iniecerimus ſcriptis alienis. Vellem parciùs: certè non merito meo fit, qui prolixè & libenter honorem ingenijs inuentoribusque habitum iui, niſi ſicubi Dialogorum ratio & decorum id impediuit. Tale in Saturnalibus. neque negamus virum magnum multa ante nos

tè nos in eo argumento obſeruitaſſe: ſed ſcripta eius exſtant, quid detraximus? Illud tamen non arbitror, ibi aut alibi inſigniorem notam aut correctiunculam malâ fraude in nomen meum tranſſcriptam. Tetigit aliquis hanc aut illam materiam? quid tum? ego fortaſſis impleui. Et vt ſeriò loquar, lectionis aut collectionis tota iſta res eſt: cur alteri imputemus? Tot iam annos, imò luſtra, in iiſdem illis ſcriptoribus verſor, voluo reuoluo in eaſdem curas: malè mehercules de induſtriâ ingenioq; noſtro ſentit, quiſquis aut non lecta ea nobis cenſet, aut neglecta. Vt è fonte quod haurimus, noſtrum eſt, quiſque tamen ſuo vaſe: ſic quod è communibus illis ſcriptoribus, ſed quiſque pro iudicij ſui modo. Denique legere aut colligere, parum eſt: ſeligere, diſponere, eloqui, poſcit laudem. Hæc & talia ſatiare nos ſcriptionis poterant: melior ratio reuocauit, & ſuaſit publico prodeſſe quâ poſſum. Opes atque arma noſtra, ſtilus. Quem tamen in alium nunquam ſtringam aut proferam: abſit: Chriſtianum me cõmemini, id eſt, Sacer-

dotem pacis. *Habet gloria*, ait Plinius, *præ-ſertim in ſtudijs, quiddam* ἀκοινώνητον : Nolo in me expetat. & quandocumque moriar, feram mecum hanc conſcientiam, nullius me famæ inuidiſſe, quoſdam meæ. Quod ſi æuum hoc parum etiam gratum ſit: quid noui? *Suum cuique pretium poſteritas rependet*. Tu Lector vale, & iuuantem, aut certè volentem, ama.

Inſociabile.

NOTÆ AD LIB. I.

CAP. II.

GABALVM] Exoticam vocem esse per me suspicabar, didici & Hebræam origine à Mart. Antonio Delrio, doctissimo & amicissimo viro. nam illis *Gab*, excelsum: *Gabal*, terminus, aut rectus stipes in agris. Quid nisi tale crux, quæ erecta, & in excelso? Reperio & in Persicarum vocum indice (à Franc. Raphelengio nostro habui) *Gals* notare excelsum. Iam nostras vox quantulum abit, qui Patibulum *Galgam* appellamus?

Cruces Caucasorum.] Pores pro ipsis supplicijs accipere, & cruciariâ morte. Ausonius de hac quoque Promethæâ:

Sic inter rupes Scythicas stetit alitibus crux.
Vnde Promethæo de corpore sanguineus ros.

Iunius Bassus apud Senecam lib. I. Controu. III. *Nihil amplius putabam adÿci istius audaciæ posse, quàm quòd in illâ cruce Vestam nominauerat.* Nusquam sanè crux, sed virgo deijcienda de saxo erat, Vestam inuocauit, & cecidit illæsa.

AD CAP. III.

Confixum esse Christo dicit.] Est illud Pauli ad Rom. cap. VI. Ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη.

Cruciarius.] Quo modo & *Verberonem*, *Flagrionem*, *Mastigiam* dicimus, verbere, flagro, mastige dignum. Tertullianus aliter hac voce vtitur. *Febris per cruciarios & mortiferos exitus erogat hominem*: id est, cruciantes. Quâ mente & *Vinum crucium* in Lucilio Festus obseruat, insuaue, acerbum.

AD CAP. IIII.

Σταυρὸς & Σκόλοψ.] Nec tamen nego pluribus etiam verbis in hanc rem vti. Ecce & Ἰκρίον appellant crucem. Scriptor anonymus apud Suidam: Ἰκρίῳ Ἰουδαῖοι τὸν σωτῆρα προσήλωσαν: *Ligno recto Iudæi Seruatorem affixerunt.* Sunt qui ita hoc verbi explicent & vertant in Thucydidis vitâ, quam scripsit Marcellinus: Ἰκρίον ἐπὶ τοῦ τάφου κεῖσθαι. τοῦ κενοτάφου δὲ τοῦτο γνώρισμα εἶναι ἐπιχώριον καὶ νόμιμον ἀτυχοῦς τοῖς ἐπὶ τοιαύτῃ δυστυχίᾳ τετελευτηκότων, καὶ μὴ ἐν Ἀθήναις ταφέντων: Ait quosdam opinari Thucydidem peregrè & in exsilio mortuum. *Lignum enim siue Tabulam super sepulchrum eius positum esse. Hoc autem inanis & honorarÿ tumuli*

patrium signum & sollenne Atticum haberi, in ijs qui tali infortunio obyssent, nec Athenis sepulti essent. Sunt, inquam, qui *Crucem* aut *Furcam* vertant, nec mihi probant. Magis est, vt Ικρίον hîc lignum nauale sit (peregrinantis, aut absentiæ indiciũ, quoniam mari ferè ex Atticâ abitur) de quo Hesychium vide. Ille idem Grammaticus addit: Ικρίον, σανίδωμα, ἢ ξύλον ἐν ᾧ κακοῦργοι ξέονται. Melius δέονται. Id esset, *lignum siue axis in quo malefici ligantur.* Atque ita Eustathius in Iliad. x. Σανὶς, ἐν ᾗ τοὺς κακούργους ἔδουν: *Asser, in quo maleficos ligabant.* Item Aristophanes: Βασανίζων πάντα τρόπον, ἐν σανίδι δήσας: *Omni modo torquens, in assere ligans.* Reperio & in Eusebio Ικρίον pro cruce, & suprà adduxi, lib. II. cap. XII. Σανίδα in hac re dixit Herodotus in extremâ Calliope: Απαγαγόντες δὲ αὐτὸν ἐς τὴν ἀκτὴν, σανίδα προσπασσαλεύσαντες ἀνεκρέμασαν. Quod vertunt: *Adductum hunc in litus depactis humi asseribus suspenderunt.* Vide an non σανίδι legas potius, hoc nostro sensu: *Abducentes eum ad litus, asseri affigentes suspenderunt.* Esset affixio in stipite simplex.

Κρεμᾶν.] Ita palàm Plutarchus in Cæsare, de piratis: πολλάκις ἠπείλησε κρεμᾶν αὐτοὺς: *Sæpe minatus crucifigere eos*, vt Latini omnes loquuntur & narrant. Est & Antiochi regis edictum, quo philosophos regno pellit, & pœnam etiam affectantibus ponit istam: τῶν δὲ νεανίσκων ὅσοι ἂν ἁλίσκωνται πρὸς τούτοις γινόμενοι, ὅτι κρεμάσονται, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν αἰτίαις ἔσονται μεγίσταις: *Iuuenum verò quicumque reperientur apud istos, ij suspendentur, & patres eorum hærebunt in maximâ noxâ.* Ita Athenæus recitat lib. XII. sed vtrum de hac nostrâ in cruce suspensione, an de aliâ in trabe accipimus? In trabe, inquam, ad verberandum flagellandumque. quem morem Græcis Latinisque fuisse, comœdiæ atque alia docent.

Aliorum inanes logos.] Ita verè, inanes. Nam Alciati quale est? Ait *Histiæum Milesium* intellegi, *quem Sardibus præpositum Artaphernes & Harpagus cruci fixerunt, capite desecto & ad regem misso.* Ita Herodotus, inquit, libro sexto. Quod verum est: sed quid Histiæo, cum Achæo? Respondet, *ideò sic vocari à poëta, quia Histiæus Milesius fuit, Milesij coloni Ionum, Iones Achæi. Ergo à Patriâ, Achæus.* Quis color in hoc sermone? Sed nec amicum nostrum audio sine auctore scribentem: *Achæum intellegi Lydiæ regem, qui ob auaritiam necatus in Pactoli aquis pependit.*

In versu 174.

Lib. x. paverg. cap. XXIIII.

AD CAP. V.

Memorem Veneris Proserpina Adonim.] Ausonius fabellam aspicit, quæ est ista. Venus iam olim puerum hunc deamauerat, & vt

& vt sola frueretur, clàm deposuerat apud Proserpinam. Sed hæc mox in eâdem flammâ: ac reperenti Veneri negar dare. Lis est, itur ad Iouem. Ille rem sic componit, vt Adonis, quod ad vsum, in tres anni partes secaretur. Primâ, vt Adonis Adonidis esset: secundâ, Veneris: tertiâ Proserpinæ. Acquieuerunt. sed enim Adonis pronior in Venerem, suum quoque trientem illi tribuit. Hæc Apollodorus lib. III. Bibliothecæ. Ergo istud est, quod Proserpina nunc cruce vindicat. Theocritus & ipse huc aspexit, Eidyll. XIIII.

> Ἕρπεις ὦ φίλ' Ἄδωνι, καὶ ἐνθάδε κ' εἰς Ἀχέροντα
> Ἡμιθέων, ὡς φαντὶ, μονώτατος.
> *Migras, ô bone Adoni, istuc & ad infera regna,*
> *Semideûm, vt dicunt, solus.*

Nam vult non alteri concessum, vt modò ad inferos modò ad superos iret, & alternis copiam sui faceret duabus deabus.

Arbores recisas leniter.] Ad has, vel ad nudum alium stipitem, allusit Quinctius in epigrammate quo poëtam Græculum facetè est vltus. Ille Philippum & Macedones insigni victoriâ fregerat, cuius laudem ad Aetolos transferre Alcæus quispiam voluit Græcâ leuitate. Scilicet quia in auxiliis Romanis fuerant Ætoli. Scripserat igitur:

> Ἄκλαυστοι καὶ ἄθαπτοι, ὁδοιπόρε, τῷδ' ἐπὶ τύμβῳ
> Θεσσαλίας, τρισσαὶ κείμεθα μυριάδες,
> Αἰτωλῶν δμηθέντες ὑπ' ἄρεος, ἠδὲ Λατίνων,
> Οὓς Τίτος εὐρείης ἤγαγ' ἀπ' Ἰταλίας:
> *Indefleti, inhumati, hoc campo ecce iacemus*
> *Thessaliæ, cæsi millia ter decies,*
> *Ætolo domiti sub Marte, & Marte Latino,*
> *Quos Titus è latâ duxerat Italiâ.*

En Ætolos Romanis præpositos, & quasi hi accessio illorum. Momordit Titum, & vltus est, sed versus versu. Rescripsit alludens:

> Ἄφλοιος καὶ ἄφυλλος, ὁδοίπορε, τῷδ' ἐπὶ νώτῳ
> Ἀλκαίῳ σταυρὸς πήγνυται ἠλίβατος:
> *Corticibusq; & fronde carens, hac monte, viator,*
> *Alcæo crux de-figitur aëria.*

Quibus versibus significat crucem defixam ibi stare, quæ hominem illum exspectet. Plutarchum in Quinctio lege: & simul nota, altam hîc Crucem poni, quasi in scelere insigni, suo loco à nobis dictum.

Isidem verò Cererem.] Ipse Tertullianus hoc affirmat, de Coronâ militis: *Prima Isis repertas spicas capite circumtulit.* nam quæ hæc Isis quæ spicas repperit, nisi Ceres?

AD

AD CAP. VI.

Nescio an Mæcenati descripta.] Ambiguè profecto, quia etsi Mæcenatis verba nobis faciunt, vix tamen Senecæ, qui velut interpretans subdit: *Suffigas licet, & acutam sessuro* (ita legendum, non *sensuro*) *crucem subdas, est tanti vulnus suum premere & patibulo pendère districtum.* Atqui *pendère*, & *patibulo* quidem, vix est vt conueniat in nostram Acutam. Nisi si tamen patibulum etiam de vno ligno, in quo homo quomodocumque expansus: quod haud nimis velim sperni. Si displicet: alia interpretatio quærenda sit crucis hîc *acutæ*. An ideò talis, quia cùm dolore acri necat? vt morbi quidam acuti medicis. Lente probem: & mauolim opinari genus aliquod crucium triste, rarum, in quo stipes, cui homo acclinatur, stimulis clauisque acutis sit præfixus. vt cùm acquiescere vellet (*sessuri* vox in Senecâ) pungeretur ac scinderetur in corpore auerso. Nihil super hôc legi, fateor: commentum est merum, nisi si quid iuuat illa Reguli machina, quæ sic armata, & in eam ipse inclusus. Quæ etsi nostra crux non fuit (aumarium potiùs quoddam & arca) tamen & *crucem* Seneca appellauit epistolâ XCVIII. itemque libro de prouidentiâ cap. III. Certè quidem *Acutæ* vocem in Mæcenatis versibus non sic leuiter & in ventum additam, ipse indicat Seneca, qui eam attollit ac repetit (tu vide) quasi in eâ sententiæ momentum.

Iam olim sic legimus.] Nempe in Curis secundis: idque è libris. tantùm? imò antè me Pincianus, vir fidei & iudicij bonus. Muretus tamen aliter: sed qui benè examinat, stabit à nostrâ. cuius senttentia, *Hanc vitam mihi sustine & proroga, etiam sedenti in acutâ cruce.*

AD CAP. VII.

Ipsi verterunt ξύλον δίδυμον.] Quod ipsum pro cruce posuit incertus scriptor apud Suidam: Εὑρὼν δὲ Ἰλλοῦστον φθορέα, ἐκρέμασεν ἐπὶ διδύμου ξύλου: *Inueniens Illustum corruptorem suspendit in gemino ligno.* Id est *cruce*: etsi Suidas interpretatur, τὴν παρὰ ῥωμαίοις φοῦρκαν. Vide ipsum in voce Δίδυμον, & Ἰλλοῦστος.

AD CAP. VIII.

Penulæ aut manui.] In penulâ aut veste monachorum crux, imò & cruces, si rectè capio Nicephorum Gregoram, qui sic de Imp. Andronico monacho nouello: Ἄνω μὲν ἐρυθρὸν ἐφόρει τὸν τοῦ θείου σταυροῦ τύπον, κάτω δὲ μέλανα: *Supernè rubrum pratulit diuinæ crucis signum, infernè nigrum.* Duas diuersi coloris cruces appo-

appositas videtur dicere: nisi tamen vnam intellegit, sic distinctam. Quod manu autem tulerint, hodieque in Æthiopibus siue Abyssinis ille mos, vti vulgus reliquum cruces è collo pendulas gestet, monachi hoc amplius etiam manu. Auctor Damianus à Goës in illorum rebus. Illud etiam mihi nouitium lêgi, miseros oppressosq; cruces prætulisse, haud aliter quam olim infulas & velamenta. Ligurinus lib. VIII. de Italis hoc notat, qui ius auxiliumque poscebant ab Imp. Frederico:

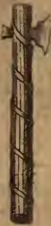
> *—— ex omnibus vndique multi*
> *Vrbibus ac vicis aderant, querulóque ferebant*
> *Innumeras clamore cruces. hoc quippe querelas*
> *More solent aperire suas.*

Cum annulo vel ansulâ.) Ansulam Becanus facit, & interpretatur (ita ingenium & scopus viri fuit) μυστικῶς, quasi moneamur apprehendere crucem, & eam tenere. Quid si oculum esse dicam? Iuuet aliquid Macrobius, qui inter notas Ægyptiacas refert, & significare ait Solem. Lib. I. Saturn. cap. XXI. *Osirim Aegyptij vt Solem esse asserant, quoties Hieroglyphicis litteris suis exprimere volunt, insculpunt sceptrum, inq; eo speciem Oculi exprimunt, & hoc signo Osirim monstrant: quia Solem, Iouis oculum, appellauit antiquitas.* Et sanè quia signum hoc Tau *Vitam venturam* designauit: nónne apposite Sol asscriptus, qui auctor vitæ?

AD CAP. X.

Vnicornis enim cornua.] Curiosè & pæne dixerim morosè explicat Iustinus. simplicius multo Tertullianus, aduers. Iud. cap. X. *Tauri decor eius, cornua vnicornis cornua eius, in eis nationes ventilabit pariter vsque ad summum terræ. Non vtique Rhinoceros destinabatur vnicornis, nec Minotaurus bicornis: sed Christus in illo significabatur. cuius cornua essent crucis extima. Nam & in antennâ nauis, quâ crucis pars est, hac extremitates huius cornua vocantur. Vnicornis autem medij stipitis palus.*

* Ἄλλων μὲν καὶ τῶν τροπαίων.] Mutilus locus. & aptant quidem hæc ad trophæa vulgaria, siue monumenta victoriæ: ego cùm in verba intendo, ambigo: & nescio quid de fascibus potius subolet dictum. *Per illos* (ita verterim δι' ὧν) *progressus in publicum fiunt*: illi verè *signa imperij & potestatis*. Atque cum insertâ securi, crucem referunt planissimè. Nónne etiam Tropæa? inquies. Quis nescit? sed præiuit fortasse aliquid de Tropæis illis: hîc magis de fascibus (mihi quidem) dixisse videtur. Nec moueor quod Τροπαίων voce vtatur: nónne & suprà Malum in

nam sic vocauit? & Eusebius etiam Labarum illum militarem. Possunt & verba alia excidisse. Nec pono tamen ista, sed propono.

Αὐτοκρατόρων ἀποθνησκόντων τὰς εἰκόνας.) Quæ illæ sunt? quis me docet? In Nummis, in statuis nihil tale video, nec vsquam in cruce propositos Principes defunctos. Subdubitabam an ad aquilas respiceret, quæ volantium habitu, & in cælum tendentium passis alis conspiciuntur in Nummis, & additum CONSECRATIO. Scilicet quasi Iouis illa ales animam defuncti ferret in gremium Iouis. Certè quidem eam formâ crucis esse & Patres monent & res ipsa docet. Sed non placet. Hoc nunc magis, intellegere eum imagines defunctorum Principum, quæ ordine innexæ in militaribus signis. Nec enim viuorum, solùm illìc effigies, sed magis mortuorum.. De isto ipso æuo Constantini Eusebius, libro II. De vitâ eius, cap. XVI. Describit Licinij milites in pugnam, more veterum, id est, gentilium exeuntes: *οἱ δὲ*, inquit, *πολυπληθείᾳ θεῶν θαῤῥοῦντες σὺν πολλῇ δυνάμει χειρὸς στρατιωτικῆς ἐπῄεσαν, νεκρῶν εἴδωλα θανόντων ἐν ἀψύχοις ἀγάλμασι προβεβλημένοι*: *Hi quidem numero deorum freti cum multâ manu militari ingruebant, mortuorum imagines in signis inanimatis præferentes.* Et scripsi de hoc more ad Taciti Annales. Ergo hoc Iustinus exprobrat, Vos, inquit, cruces colitis, cùm Imperatorum & quidem Diuorum imagines proponitis in hastis & vexillis, quid nisi in crucibus? Nam ea illis figura. Respexi etiam aliquando ad Tertullianum, in Apologetico: *Quod non simulacrum prius argilla deformat, cruci & stipiti superposita?* Sed hoc diffusum nimis est, nec tangit Imperatores tantùm.

AD CAP. XI.

Populariter & ad caussam Cicero dixerit.] Quod historicâ fide, non opinor. Plinius non ei fautor lib. XXXVI. cap. XV. *Nouum & inexcogitatum anteà. postea& remedium inuenit ille rex* (Tarquinius Superbus) *vt omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora, spectanda ciuibus, simul & feris volucribusq́ lace-randa.* Nam liquet eum loqui de mortuis & iis qui se interficerent laborum tædio, quos ille crucifixit. At non id in viuis vsurpauit primus, vt ait, vltimusq́ue.

Arboribus suspendunt.] Haud iniuriâ ambigo, ad vtram pœnam referam, laquei, an Crucis. Nam nec verba alterutrum cum-

euincunt, nec alia exempla. Lego in Martyrologio, die XIIII. Martij. de duobus Monachis, *quos Longobardi suspendio necauerunt in arbore.* In ipsis Longobardorum legibus, Tit. c. XIIII. *Si seruus regis Morth fecerit, ita decreuimus vt componatur ipsa persona sicut adpreciatus fuerit: & seruus ipse super fossam mortui appendatur, & in eum vindicta detur, & sit caussa finita.* Plurium (antiquorum quidem) nunc non memini: & hæc ipsa incerta, nec diiudicauerint litem.

IVSTI LIPSI

AD LIB. II. NOTÆ.

CAP. II.

CAPVT *obnubito*] Quod plerisque puniendis factum, præsertim si gladio. Hegesippus lib. v. cap. XLVII. *Dum percussor moratur, clausis iam fasciolâ oculis, sese proripuit ad Romanos.* In vitâ Cypriani: *Posteà verò B. Cyprianus manu suâ oculos sibi texit.* Sed & cum ducerentur ad carcerem, aut ad mortem, caput tegebatur. Tacitus IIII. Annal. *Trahebatur damnatus, quantum obductâ veste & astrictis faucibus niti poterat, clamitans.* Ammianus lib. XIIII. *Carnifex rapinarum sequester, & obductio capitum, & bonorum vbique mulctatio.* Imo & torquendis hoc factum. In Curtio lib. VI. de Philotâ: *Dum obligantur oculi, dum vestis exuitur, deos patrios, gentium iura inuocabat.* Propriè autem de crucifigendis, vetus illud carmen quod iam explico: & in libro Esther, cum Aman ad crucem rapitur, *Statim operuerunt faciem eius.*

AD CAP. III.

Ἀστραγαλωτὰς μάστιγας.] Addo, si nosse lubet, quasdam etiam dictas στραγγαλωτὰς, istis haud absimiles, contortas scilicet & nodosas. Suidas: στραγγαλιῶδες, διεστραμμένον· Καὶ στραγγαλωτὴ μάστιξ. Addit deinde verba incerti scriptoris: Ὁ δὲ ἐκέλευσεν αὐτὸν μαστιγῶσαι τῇ στραγγαλωτῇ μάστιγι.

AD CAP. V.

Quid opus erat auxiliatore & subsequâ, qui adleuasset?] Ita vulgata quidem opinio est, dumtaxat adleuasse. At D. Hieronymus in Matthæum censet etiam tulisse, sed seorsim & post Christum. Nam cùm Ioannes apertè scribat Christum tulisse, alij tres Euangelistæ Simonem Cyrenæum: ipse conciliat, & *hoc intelligendum est*, inquit, *quòd egrediens de Prætorio Iesus ipse portauerit Crucem suam: posteà obuium habuerint Simonem, cui portandam crucem imposuerunt.*

AD CAP. VII.

Super lignum seipsum extendit.] Quid si de transuersario tantùm ligno capias, in eo figi solitos, & deinde subduci atque appendi? Pugna omnis cesset; & breuiter fortasse rem dixi.

AD CAP. VIII.

Clauis aut funibus.] Nescio an Lucanus non vtrosque memoret in his occultioris sententiæ versibus; qui quoniam toti ad crucem, ponamus, & retegamus. Lib. VI. de magâ Thessalâ.

> ——*Laqueum nodósque nocentes*
> *Ore suo rupit, pendentia corpora carpsit,*
> *Abrasitq́, cruces, percussáque viscera nimbis*
> *Vulsit, & incoctas admisso Sole medullas:*
> *Incertum manibus chalybem, nigramq́, per artus*
> *Stillantis tabi saniem, virusq́, coactum*
> *Sustulit, & neruo morsus retinente pependit.*

Quod ait *laqueum & nodos nocentes*: alij *nocentum* edunt: atque ita haud incommodè ad vincula aptes, quibus noxij ad cruces astricti. Tamen in aliquot scriptis libris, *recentes*. & id malim: credamque ad suspendiosos dumtaxat referendum, & qui seipsos illaquearunt. Reliqua iam de Cruce: & *percussa viscera nimbis, & incoctas sole medullas.* significanter dixit de corporibus quæ (vt lib. II. cap. XV. scripsi) in crucibus relicta, situ marcida & tabida fiebant, quatenus volucres non laniarent. Iam *Incertum manibus chalybem*, clauos intelligi liquebit, si emendes *Insertum*. Nam hos quoque appetitos ad Magicas artes Apuleius ostendit, in describendâ ferali illâ officinâ, lib. III. *Hic nares & digiti, illic carnosi claui pendentium.* Sed & ampliùs de his funibus addo. Videri, quorundam iudicio, necessarios fuisse in omni fixione. Nam volunt manus ligatas, ne se subducerent ad ictum aut commouerent. tum etiam vt firmiùs & cum adminiculo penderent, deinde

deinde & alterum funem ad pectus, corpus ambiisse sub ipsas alas, eoque subleuatum hominem & attractum in summam crucem. Id porrò factum admotis vtrimque scalis. Eius sententiæ vir stirpe & moribus antiquis Ioannes Boisotus est, qui amicè hoc suggessit. Et sanè de scalis, apponere eas pænè necessarium videtur, vtique ad Erectam crucem. Quomodo aliàs subduxeris, aut fixeris? Etiam de funibus sunt quæ suadeant, præter antè dicta. vt Hilarius de Trinitate lib. x. *Penduli in cruce corporũ pœna, & colligantium funium violenta vincula, & adactorum clauorum vulnera.* Iungit simul & funes & clauos, vt Lucanus. Etiam illud Christi vaticinium in Petri mortem, poscit funes. Ioannis cap. XIX. *Extendes manus tuas, & alius te cinget.* Cinctio ista vinculorum in cruce est. Theophylactus: *τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἔκτασιν καὶ τὰ δεσμὰ δηλοῖ: Extensionem in cruce & vincula notat.* Tertullianus in Scorpiaco: *Tunc Petrus ab altero cingitur, cùm cruci adstringitur.* Atque ecce in tabula formam duplicem fixionis, pro duplici subductione.

Aeschylus μαγκαλιστῆρας appellat, in Prometheo.

Tres repperit.] An & duas latronum transtulit, non cultus sed memoriæ caussâ? Videtur ex Suida, si tamen ex meo nunc sensu corrigendus. In voce φόρος inquit: κάτωθεν τοῦ φόρου κεχωσμένοι ὑπῆρχον δύο στρατηγοὶ τῶν δύο λῃστῶν, καὶ βικίον μύρου ᾧ ἠλείψατο ὁ χριστὸς, καὶ πολλὰ ἕτερα σημειοφορικὰ, τεθέντα μὲν παρὰ κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, ἀφανισθέντα δὲ ὑπὸ τοῦ μεγάλου θεοδοσίου: Nam puto legendum δύο σταυροί. Qui verò fuerint στρατηγοὶ, siue *duces duorum latronum*? nec id sit idonei vllius sensus. Vertam igitur: *Infra forum defossæ erant duæ cruces duorum latronum, & vasculum vnguenti quo Christus vnctus, & alia multa insignia, posita quidem à Constantino magno, sublata verò sub Theodosio magno.* Admonitus posteà per litteras sum à Ioanne Liuineio amico nostro, seriò & sine ambitione docto, vitium esse ab imperitia transscriptorum. qui cùm in autographo repperissent σϱοὶ, quod compendiariâ illâ scripturâ σαυροὶ erat, fecêrunt flagitiosè στρατηγοί.

AD CAP. IX.

Ἀμφιβήτῳ γε] Ita benè & doctè Franc. Nansius, cùm anteà esset ὀμφιβήτῳ. Et sanè claui isti grandes: atque ita ipse Nonnus idem-

idemtidem σιδήρεα κέντρα appellat, *Stimulos ferreos.*

Contrà tendunt alij, & suggerunt quaternos.] Atque ego, etsi negaui me decidere, pronior sum in hanc partem. In templis Græciæ hodie intellego passim Christum cruci affixum, disparatis pedibus sic pingi. Vidimus id ipsi Venetijs in gentis eius templo, tum & alibi in antiquioribus picturis. Audio & Treuiris clauum qui asseruatur, disertè in memorijs antiquis scribi *clauum pedis dextri*. Addo autem, Constantinum Imperatorem quosdam ex his clauis (id quoque multitudinem suadet) inseruisse capiti statuæ quam suo nomine Constantinopoli posuit. Zonaras: Ὁ δὲ θειότατος αὐτοκράτωρ εἰς οἰκεῖον ὄνομα τὸ ἄγαλμα (τοῦ Ἀπόλλωνος) ἔστησε, τῇ κεφαλῇ τούτου τινὰς τῶν ἥλων ἐναρμοσάμενος οἳ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου προσεπαττάλευσαν τῷ σωτηρίῳ σταυρῷ.

AD CAP. X.

Extensus ambas manus.] Proprium hoc Crucis, extendi. Itaque Euangeliorum vetus Gothica translatio (auctor Antonius Morillonus) vertit identidem Crucifigere, Ufstramm, quasi dicas extendere, & quidem propriè de pannis, quos in palis vallisq; distendit fullo. Ea extensio ad manus maximè refertur. Artemidorus lib. 1. cap. LXXVIII. Εἰ δέ τις ὑψηλὸς ἐπί τινος ὀρχοῖτο, εἰς φόβον καὶ δέος πεσεῖται. κακοῦργος δὲ ὢν, σταυρωθήσεται, διὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν τῶν χειρῶν ἔκτασιν: *Si quis sublimis in loco quopiam saltet, in periculum & metum incidet. maleficus autem existens, crucifigetur, ob altitudinem & manuum extensionem.* Epictetus apud Arrianum, ab hac caussâ comparat salsè eos qui in balneis se distendunt & lauandos fricandosq; præbent, cum crucifixis, lib. IIII. Dissertat. cap. XXVI. Ἵν' ἐν τῷ βαλανείῳ ἐκδυσάμενος, καὶ ἐκτείνας σεαυτὸν, ὡς οἱ ἐσταυρωμένοι, τρίβῃ ἔνθεν καὶ ἔνθεν: *Vt in balneo exutus & teipsum distendens, vt solent crucifixi, fricêris hinc atque illinc.*

Vestigium huius tabellæ exstare audio.] Imò & video: ac misit ad me Dionysius Villerius vir veteri doctrinę & mihi valdè amicus ectypon nummi Græcanici veteris, qui aureus asseruatur in monasterio Laetiensi in Hannoniâ, quem ecce habes.

Inscriptio in eo est: Κόσμου τὸ λύτρον αἷμα τοῦ θείου λόγου: *Mundi redemptio, sanguis diuini verbi.* Missus is nummus cum alijs sacris donarijs est ab Henrico Imperatore, tunc Constantinopoli, anno Christi ∞. CC. VIII.

AD CAP. XI.

Περιαχθεὶς κύκλῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου.] Id dicunt Circunduci; ficut Traduci, cùm oſtentui dumtaxat per ora populi ducebantur, & ſæpe alibi puniendi. Suetonius in Tito, cap. VIII. *Hos* (Delatores)*nouiſsimè traductos per amphitheatri arenam, partim ſubyci in ſeruos ac vænire præcepit, partim in aſperrimas inſularum auehi.* Neſcio an Martialis verſus, qui iamdiu cubat in morbo, ſic ſanandus, lib. I. de hiſipſis Delatoribus & Titi facto:

Turba grauis paci placidæq; inimica quieti,
Quæ ſemper miſeras ſollicitabat opes:
Traducta eſt titulis, nec cepit arena nocentes,
Et delator habet quod dabat exſilium.

Titulis enim vult traductos Delatores. quomodo? nónne omnium vnus eſt communis? non hîc: quia additum, quos & quàm illuſtres quiſque detuliſſet. Exempli cauſsâ: *Hic eſt Titius qui Camerinum detulit. Hic, qui Lateranum*, & talia. In libris legitur: *Traducta eſt getulus*, in alijs, *Tradita Gætulis*: & emendarunt, *Traducta eſt Gyaris*, quod ego & ratio facilè refellant.

Πίνακος αὐτὸν προάγοντος.] In tabellâ enim hæc talia ſcribi ſolent: ſicut & Titulus Seruatoris. Cyprianus de montibus Sinâ & Syon: *Pontius Pilatus impulſâ mente à Deo accepit Tabulam, & titulum ſcripſit tribus linguis: & in capite ligni clauis tribus Tabulam cum nomine regis Iudæorum confixit.* Ex cuius verbis vides etiam Tabulam non ſuper lignum (vt multi repræſentant & pingunt) ſed in ipſo ſupremo ligno clauis fixam.

De quo more alÿ.] Inter eos P. Faber libris Semeſtrium; vbi & ſparſim plura de Cruce, & quædam ſelecta atq. edecumata.

AD CAP. XIIII.

Diſparata hæc ſupplicia.] Notauit & publicè ante nos monuit Cæſar Baronius, vir ſacra profanaq; doctus, in Martyrologio. Sed cur frangebant ijs, quos ſtatim mortuos vellent, crura? An non cauſſa in Plinio? Ille lib. XI. cap. XLV. notat in ijs vitalitatem eſſe: atque addit. *Namque in ipſâ genus vtriuſque commiſſurâ, dextrâ læuâq;, à priore parte, gemina quædam buccarum inanitas ineſt: quâ perfoſſâ, ceu iugulo, ſpiritus fugit.* Aliud autem eſt à fragio crurum, *Exſecare crura*: quod in Ammiani lib. XXII. leges, in oratione Iuliani: *Quiſque agmini cohærens incedat, ſciens quod, ſi remanſerit vſquam, exſectis cruribus relinquetur.* Hoc enim proinde eſt, quaſi dixiſſet, neruis aut ſuffraginibus inciſis. Vetus ſæuitia, & Annibali vſurpata in Romanos. Ennius: *His pernas ſuccidit iniqua potentia Pœni.* Potentia Pœni, more

ni, more Græco, est Pœnus. Liuius de eaipsâ re, in clade Cannensi: *Quosdam iacentes viuos succisis feminibus poplitibúsque inuentos fuisse.* nempe ne attollerent se, & vt desolati morerentur. Vsurpatum est Tyrannis in Christianos. Sozomenus lib. I. cap. x. de Paphnutio & Maximo: quos, inquit, Μαξιμῖνος ἐν τοῖς μετάλλοις ἐργάζεσθαι κατεδίκασε, τοὺς δεξιοὺς αὐτῶν ἐκκόψας ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς ἀριστερὰς ἀγκύλας ἀποτεμών: *Maximinus ad opus metalli condemnauit, dextros eorum oculos excutiens & sinistri pedis suffragines abscindens.* Eusebius ostendit aduri etiam solere, lib. VIII. cap. XII. vbi quorundam meminit τοὺς λαιοὺς πόδας κατὰ τῶν ἀγκυλῶν καυτῆρσιν ἀχρειωμένων: *qui sinistris pedibus, circa poplites, ferro adustis, inutiles facti essent.*

Liberi non immunes.] Lego in Eusebij lib. VI. cap. XIX. de Apollonio Martyre, cùm is sub Commodo Principe delatus esset vt Christianus, accusatori, ex lege, crura fracta fuisse. Verba huic rei: ὅτι μὴ ζῆν ἐξὸν ἦν, κατὰ τὸν βασιλικὸν ὅρον, τοὺς τῶν τοιῶνδε μηνυτὰς, αὐτίκα κατάγνυσθαι τὰ σκέλη: *quoniam viuere nefas, iuxta legem Principis, talium delatores, statim crura ei fracta sunt.* Sed cuius Principis hæc lex tam commoda in Christianos? Non opinor ipsius Commodi. Nunquid M. Aurelij? de quo Tertullianus Apolog. cap. V. *Qui sicut palàm ab eiusmodi hominibus* (Christianis) *pœnam dimouit; ita alio modo palàm dispersit, adiectâ etiam accusatoribus damnatione, & quidem tetriore.* Et quod ait de *damnatione tetriore*, possis vel ad Crurifragium istud referre: vel ad Viuicomburium, quo affici accusatores Christianorum iubet eiusce Principis epistola apud Onufrium in Fastis expressa.

AD CAP. XV.

A Sole ac pluuiâ corrumpi.] Exemplum huic rei etiam in libris sacris, vt Reg. II. cap. XXI. *Dedit eos* (septem viros) *in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram Domino. Tollens autem Respha filia Aia cilicium substrauit sibi supra petram ab initio messis, donec stillaret aqua super eos de cælo, & non dimisit aues lacerare eos per diem, neque bestias per noctem.* Hoc de pluuiâ: de sole, in Artemidoro lib. V. Ἔδοξέ τις λαμπάδας ἀπὸ τῆς ἑστίας μὴ δυνάσθαι ἀνάψαι, καὶ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀνάψαι ἐσταυρώθη. καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τῷ οὐρανίῳ πυρὶ ἐθάλπετο: *Visus aliquis faces è foco non posse accendere, & à cælo eas accendit. crucifixus est. atque hoc modo igne cælesti concalefactus.*

IVSTI LIPSI
AD LIB. III. NOTÆ.

CAP. II.

VERBERATVM *patibulóque constrictum.*] An ergo huc referas Dionis etiam illud lib. XLIX. de Antonij sæuitiâ in Iudææ regem Antigonum? τὸν δὲ Ἀντίγονον, inquit, ἐμαστίγωσε σταυρῷ προσδήσας (ὃ μηδεὶς ἄλλος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ῥωμαίων ἐπεπόνθει) καὶ μετὰ τοῦτο καὶ ἀπέσφαξεν: *Antigonum flagellauit cruci siue furcæ alligans (quod nemo alius rex à Romanis vnquam passus erat) ac posteà interfecit.* Verba ita præferre videntur: nec abhorrear ab Antonij impotentiâ, vt seruiliter sæuierit etiam in regem. Tamen verius puto vt capias vertasque *Palum.* Vt palo, inquam alligatus fuerit, solenni Romanis more, & tum securi percussus. Quod ipsum huic Antigono factum, etsi Dio non expressit, notauit Strabo, citante Iosepho (nam hodie non exstat) lib. XVI. Antiq. cap. I. Ἀντώνιος Ἀντίγονον τὸν Ἰουδαῖον ἀχθέντα εἰς Ἀντιόχειαν πελεκίζει, καὶ ἔδοξε μὲν οὗτος πρῶτος ῥωμαίων βασιλέα πελεκίζειν: *Antonius Antigonum Iudæum Antiochiam perductum securi percutit. & visus est primus Romanorum securi subiecisse regem.* Idem Plutarchus, in Antonio.

Furcillæ, quibus homines suspendebant.] Nec negauerim tamen, etiam ita accipi posse, quasi his furcillis sublatum erectumque ipsum patibulum, postquam homo in eo affixus. Non enim dicit *in quibus*, sed *quibus suspendebant.* Certum enim est siue funibus subduci in stantem crucem debuisse, siue furcis. nisi quis admotas arbitretur & scalas. Ἀπολογήματα hæc videantur, sed necessaria rei capiendæ.

Patens hæc transuersáque pars sic dicta.] Strictè & propriè inquam. Aliàs quis nescit totam crucem sæpe venire in hoc nomen? Sallustius vero modo acceperit haud dixerim, in loco vitiato. Fragmentum est apud Nonium, è IV. Histor. *In quis notissimus quisque aut malo dependens verberabatur, aut immutilato corpore improbi patibulo eminens affigebatur.* Lego *mutilato corpore*: quia mos ille frequens Orientalibus, vt priusquam crucifigerent admutilarent, aut etiam per tormenta necarent. Exempla habes in hoc libro, cap. XII. & alibi. At illud *improbi*, quî reformandum ignoro. Tentaui olim *in proris.* An & *imprope*? quod sic compositum pro simplici, vt *inante* & talia, apud Tertullia-

tullianum reperies Exhortat. ad Castitat. cap. x. An etiam *improbè*? vt sit corpus fuisse improbè mutilatum? Credo enim hæc narrasse de sæuitiâ Mithridatis in Cyzicenos, quos terrâ marique obsedit.

AD CAP. V.

Facie quâ nostrum hodie patibulum.] Quæ sententia fuit Antonij Morilloni, viri summi futuri si diutius vixisset. Argumenta habebat (vidi & legi in epistolâ eius ad Lindanum, quam heredes adseruant) quòd id referret formam Iugi: ferre autem iugum, ignominia & quasi comminatio huiusce mortis. itaque illinc petenda forma. Amplius, Liuius ait lib. I. Romanos *spectasse furcis duodenos à terrâ spectacula alta sustinentibus pedes*: eas furcas proclinantia vtrimque ligna fuisse cum tertio transuersario supernè immisso, quod genus *Capreolos* Latini vocant, & nos hodie *Schragas*: ergo hanc esse faciem Furcæ. Tertiò Hebræos hodieque suum Tau sic pingere: cum eo autem comparari passim: tale igitur esse. Credo etiam addere (non firmiter nunc commemini, sed addi potest) Ausonium cum Φ. litterâ Græcâ Crucem comparare: at ea quoque istuc abit. Sed hæc sententia, etsi arguta, proba mihi non est ob multas caussas, atque hanc vnicam firmissimam, quòd refellunt spectiones & monumenta omnia antiqua, omnia inquam consensu. Quid Christianis nobis fiet, si ipsa imago crucis aliter vbique non pingenda solùm, sed manibus cottidie deformanda? At enim iugum tale olim. Ita, sed quid ad rem? militaris saltē ignominia illa fuit: & liberorum ea hominum, non seruorum, vt larura furcæ. De Liuio, nihil impedit Furcas nostro vulgarique more intellegi, quibus ligna transuersa iniecta, & super ea asseres, ad spectandum insistendumque. Fit & hodie, & olim primas domos sic erectas ex Posidonij sententiâ puto Senecam alibi tradere, & vti pariter voce *furcæ*. De Hebræis, verum est, sed hodiernis. Priscas eorum litteras alias & diuersiformes fuisse, periti eius linguę atque ipse Hieronymus tradiderunt. Iam de Ausonij versu, is talis:

Et crucis effigie Palamedica porrigitur Φ.

Lectionem non muto, etsi alij libri proferunt *gruis*: nec id malè. Sed esto *crucis*: verissimum est in nostrâ etiam formâ. quomodo? in cruce inquam vestitâ, & in quâ homo appensus. Vide faciem & pendula à ligno brachia, est hæc ipsa litteræ forma. Sed enim cum multa de Furcâ, & variè dubieque dixerim, hoc etiā lubet. Quid si ipsa crux nostra vulgaris, vetus furca sit? Plutarchus cum temonis aut * iugi sustētaculo confert: certè in antiquis

* Facit hoc quod suprà in Minutij verbis: *Cùm erigitur iugum, crucis signum est.*

tiquis curribus tale reperio, qui sunt in Columnâ Traiani aut Antonini. Vide imagines. Dixeris hoc non falsò iugum sustinere aut sufferre, quà collo supero boum impositum est, & iugũ illi adnexum. Sed & ipsum temonẽ: (nam lectio Græca variat, vt dixi) hoc ipso, quòd ita in collo firmum, temonem attollit & prohibet à casu aut delapsu. An & ad Dionysij descriptionem aptari potest? potest dupliciter. Siue vt à pectore stipes longior & ipse temo propendeat: siue potius vt à tergo, quod res magis poscit. In figuris vide & cogita.

Subij-

Subiicio & formam crucifixionis quam imaginabatur & delineabat Morillonus.

AD CAP. VII.

Impudicas ancillas sic puniri.] Et est sane ignaua mors, & *Feminea* etiam Panegyristæ dicta. *Alteri manibus satellitum Britannorum gula domi fracta, & inusta feminea mortis infamia, vt scilicet maluisse vir ferri amantissimus videretur laqueo perire quàm gladio.* Victor *postremam* appellauit, vilissimamque, in Maximiano : *Pœnas mortis genere postremo, fractis laqueo ceruicibus, luit.*

Patibulum vulgò Furca dicitur.] Quo ipso sensu inferiores Græci dixerunt φυλκίζειν *in furcam agere*, asperiore illâ litterâ mutatâ. Cedrenus in Iustiniano Rinotmetâ: Ἐν τῷ τείχει πάντας ἐφούλκισεν. quod vertẽdum est, *In muro omnes de furcâ suspendit.* Docet Zonaras qui in eâ ipsâ re: Ἐν ξύλοις παρὰ τοῖς τείχεσιν ἀπηώρησε : *In lignis apud muros suspendit.* Credo autem hanc Furcam primò non nisi dimidiatum Patibulum fuisse, id est, facie adhuc aliquâ Furcæ : paullatim, & quo plures appendi possent, immutasse.

AD CAP. IX.

Iniectis per crura funibus.] An magis placet hic sensus, Funes ipsos per crura eorum traiectos & transmissos? Tale in Curtio lego Alexandrum vsurpasse in Batin quendam, lib. IIII. *Per talos spirantis lora traiecta sunt, religatúmque ad currum traxère circà vrbem equi.* Id factum à rege exemplo Achillis, qui Hectorem sic fœdauit, vt Curtius inibi notat. Sed tamẽ Ammianus *Iniectos* ait, non *Traiectos*: nec id supplicij credam vulgò vsitatum.

AD CAP. X.

Moriturum in ipsis, non per ipsas.] Præter exempla quæ de-

di hoc rarum videatur in Philippo, de quo Eusebius in Chronico, anno XII. Claudij: *Philippus Apostolus Christi apud Hierapolim Asiæ ciuitatem, dum Euangelium populo nunciaret, cruci affixus, lapidibus opprimitur.* Quasi in ipsâ cruce lapidibus obrutus esset. Atque hoc quidem in vulgatis libris, in veteri & probo meo manuscripto vestigium non est horum verborum.

AD CAP. XIII.

Viri fide digni asserunt.] Inter eos eximius Theologus Alfonsus Ciacco, qui de signis Crucis nunc nuper accuratè scripsit.

Iam illa Amanis præalta.] De quâ accipienda quæ in Codice Iustinianæo leguntur, De Iudæis & cælic. vbi scribuntur *Iudæi quodam festiuitatis suæ sollemni, Aman ad pœnæ quondam recordationem incendere, & sanctæ crucis adsimilatam speciem in contemptum Christianæ fidei exurere,* atque id facere deinceps vetantur. Totidem pænè verbis in Cod. Theod. lib. XVI. tit. VIII. Ex quibus vides Iudæos Amanis inimici sui mortem annuâ memoriâ repræsentasse, & in cruce suspensum cum eâ ipsâ combussisse: specie Amanem, re & mente Seruatorem & nostram crucem. Ideò meritissimò interdicti.

Nouus etiã orbis.] In quo sanè hoc mirum, cruces repertas fuisse plurifariàm in templis atque in sepulchris. De Indiâ Occiduâ loquor. Quâ origine aut fine? nescimus, nisi si iamtunc prouidus ille Deus extare voluit omen & signum dominaturæ illic crucis.

AD CAP. XIIII.

Edicto prohibitum manet.] Atqui in Panegyricâ oratione, sanè disertâ, quæ Theodosio dicta, mentio etiam crucis quasi licitæ & manentis. *Et post hanc tu vocem, non illum in crucem tolli, non culleo insui, non discerpi in frusta iussisti.* Et fieri sanè potest vt apud gentiles, & Christo aduersos, supplicium etiam manserit. sicut de Slauis in Helmoldi Chronico scriptum lib. I. *In illis diebus Slaui quendam Danum suffixerunt cruci:* In ignominiam scilicet diuinæ crucis.

AD CAP. XV.

In hoc vince.] Nummis hoc pluribus expressum cernitur, atque etiam quibusdam vberius, *In hoc signo vince.* Sanè Christiani libenter appellarunt *Signum dei*, aut *Christi*, ipsam crucem, quasi Imperatoris illius tesseram aut vexillum. Iustinianæo Codice vetatur, *signum saluatoris Christi humi vel in silice insculpi.* Quid, quod Græci interpretes sic legem Scæuolæ accipiunt,

piunt, XXXVIII. De aur. arg. mund.? *Fieri volo iubeóque ſignum dei ex libris centum.* Accipiunt inquam, & reddunt *Crucem.* An verè? minimè. ſcimus *ſignum dei* ſtatuam eſſe apud Scæuolam ſiue Solis, ſiue indigenæ cuiuſpiam & familiaris dei. Sed pietas, nō error, Gręcos eò traxit. Monuit ſuper hac interpretatiunculâ Petrus Oranus, iuris & litterarum conſultus, & germanum in modum mihi amicus.

Ex χρυσοῦ χειδιάσας σαυρὸν.] Quem ſuo æuo extitiſſe in Palatio Socrates aſſeuerat, Eccl. Hiſt. lib. 1. cap. 1. Τούτῳ πεισθεὶς τῷ χρησμῷ, κατασκευάζει μὲν τὸ σαυροειδὲς τρόπαιον, ὃ μέχρι νῦν ἐν τοῖς βασιλείοις φυλάττεται: *Huic oraculo fidem habens, conficit ſimile illud cruci tropæum, quod vſque nunc in regiâ ſeruatur.* Idem Cedrenus: τότε σαυρὸν χρυσοῦν χειδιάσας, ὅς ἐστι μέχρι καὶ νῦν: *Tunc crucem auream efformans quæ etiamnunc exſtat.* Non opinor tamen hanc eſſe, de quâ Suidas: σαυρὸς ἐπὶ τὸ βόρειον τοῦ φόρου μέρος ἵσατο, ὡς εἶδεν αὐτὸν Κωνσαντῖνος, χρυσέμπλαστος ἐν τοῖς ἀκροτελευταίοις σρογγύλοις μήλοις, ἔνθα καὶ αὐτὸς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καθεωρῶντο χρυσέμβαφοι: *Crux ad partem Borealem fori ſtabat, vt vidit eam Constantinus, auro illita in extremis rotundis pomis, vbi & ipſe & filÿ eius conſpiciebantur aurati.*

——*gemmanti textum in auro Signabat labarum.*] Dixi ipſi velo nomen intextum: & poëta hîc apertè. Tamen ex deſcriptione Euſebij, videbis & ſuprà velum ſæpe ex auro ſtatui: & exempla in nummis vtriuſque poſituræ dedi. illius tamen magis crebra. Ipſa Labari vox qualis? vereor vt peregrina, certè nouitia, & ſub Traiani aut illud æuum nata. Vetuſtior Tertulliano, qui hodie extant, non commeminit. Gregorius Nazianzenus, doctus & fortis Orator, ait Καμάτων λυτήριον εἶναι, καὶ κατὰ ῥωμαίους ὀνομάζεσθαι: *Laborum leuamen pauſámque eſſe, & à Romanis ſic appellari.* Igitur à labore deriuauit, eò procliuiùs, quia ipſi Græci λάβωρον ſcribebant. Sed noſtri poëtę nónne corripiunt? Quomodo etiam pauſam laboris, non aliâ additione, vox ea ſignificet? Nec ſcio an non mos militiæ repugnet, quia certè ſublato ſigno illo Imperatorio & conſpecto, miles ad laborem ipſum & expeditionem', ſiue prælium etiam, vocabatur. Ita ſi lubet illinc ducere; magis ſit, quòd eo viſo miles laborem quoque videbat, & id acclamabat, *Labor, labor*: atque hinc nomen.

Orat. III. in Iulian.

. *Duæ litteræ Chriſti nomen exprimentes.*] Ita eſt, & conſpicuæ ſunt in Nummis. Ipſum etiam Chi ſolitarium, ſignabat Chriſtum. In Antiochenorum dicteriis recenſet Iulianus, Miſopogone: Τὸ Χῖ, φασὶν, οὐδὲν ἠδίκησε τὴν πόλιν, οὐδὲ τὸ Κάππα. & addit: ἡμεῖς δὲ ἐδιδάχθημεν ἀρχὰς ὀνομάτων εἶναι τὰ γράμματα, δηλοῦν δ' ἐθέλειν τὸ

λεῖν τὸ μὲν Χριστὸν, τὸ δὲ Κωνστάντιον: *Chi, inquiunt, & Kappa nihil iniuriæ intulerunt ciuitati. Nos autem didicimus initia nominum esse has litteras, & significare velle illud quidem Christum, hoc Constantinum.* Ita Iulianus, qui has ipsas litteras è Labaro posteà conatus remouere. Frustrà, & vicit nomen quod æternùm viuit & vincet.

AD CAP. XVII.

Ὦ ξύλον μακαριστόν.] Verè, quia nos per illud μάκαρες. Atque ita προσκυνητὸν καὶ τίμιον, *adorandum & venerabile*, Imperator appellat nouellâ quintâ. Eaque caussâ vetitum in lapidibus sculpi, quæ in solo. Lex exstat in Codice Iustinianæo: & apud Paullum Diaconum sic Tiberius: *Crucem domini quâ frontem nostram & pectora munire debemus, eam sub pedibus conculcamus?* Tale & Synodus habita in Trullo, can. LXXIII. Quamquam autem è pauimentis templorum remota, non etiam è tectis. Fulsit iam olim ibi, clarum certumque symbolum Christiani cultus. Nicephorus Gregoras lib. IX. in descriptione tempestatis quæ Constantinopoli: Τηνικαῦτα μέντοι πεπτώκασι καὶ πολλοὶ τῶν ἐπὶ τοὺς ναοὺς ἱδρυμένων ἐκ σιδήρου σταυρῶν, ὑπενεγκεῖν οὐ δυνάμενοι τὴν τοῦ πνεύματος βίαν: *Tunc cecidère multa crucium, quæ templis imponi è ferro solent, sufferre non valentes vim venti.*

FINIS.

APPROBATIO.

HOS I. *Lipsij, Academiæ Louaniensis Professoris clarißimi, de Crucis supplicio conscriptos tres libros vnà cum Notis additis testor nihil sacræ ac orthodoxæ fidei repugnans aut ab ea dissentiens continere, insuper & varia eruditione refertos ac prælo dignißimos esse censeo. Louanij 12. Calendas Decembres 1592.*

Henricus Cuyckius D. Petri
Louanij Decanus, Academiæ
Cancellarius, & Pontificius ac
Regius librorum Censor.

MAXAEMYLIANI DE VRIENDT,

SENATVI GANDAVENSI A SECRETIS, AD IVSTI LIPSI de Cruce libros,

Epigramma.

Supplicij ferale genus, trabs hospita leti,
Crux olim, & dirus sontibus horror erat.
Tormentum inuisum, durum, execrabile lignum,
Quo grauius nullum terra nouerca dabat.
At postquam sata patre Deo, sata Virgine proles
Diluit in celsa crimina nostra cruce:
Victima pro seruis dominus, pro sontibus insons,
Pro læsis medicus, pro grege pastor amans;
Ilicet ex illo, Crux lux, mors vita, trophæum
Furca, decus probrum, pœna medela fuit.
Hospite pressa Deo tanti Crux numinis, olim
Crux scelerum Nemesis, nunc scelerum vna salus.
Hoc olim tam grande decus, tam nobile pignus
Terra diu cæco texit auara sinu:
Dum veluti postliminio tandem extulit illam,
*Et luci lucem * Cæsar habere dedit.*
Fallor? an & IVSTVS ceu Cæsaris æmulus, atra
Nocte laborantem tollit ad astra Crucem?
O factum iustè: sic rident lumina iustis,
Inuidiâ iniustis lumina fracta dolent.

* Constantinus.

Anumam rex Delius indit.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis. &c. Nostro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quæ DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina sunt, quæ in literis liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, vt tanquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram sequoq; dignam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in literis ac disciplinis operam ponunt, præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantiæ tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio, concessuque sumus, inprimis pertinere existimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, quique iudicare de Literis possint, acceperimus, insignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuæ ita literarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque exornasse, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara florescentis minimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in antiquis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituisti, dum vetusta Latinæ antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singulari artificio eleganter conuertisti: ad exquisitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitarit, peruenisse, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, vt in eo quod tam feliciter tractes scriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna & viris doctis grata ac Reipub. vtilia scribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assiduè verseris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haud quaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animandum magis patrocinioque nostro defendendum pro benigna nostra in te susciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcunque fraudem, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decernimus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum, aut aliorum, qui librariam negotiationem exerceut, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut

forma,

forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumque ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorúmue hæredum consensu audeat: Hac autem lege addita, vti tria vt minimùm cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solùm eiusmodi libris, tibi, hæredibúsue tuis, auxilio Magistratus, vbicunque reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius semissis quidem Fisci nostri Procuratori, fraudis vindici: alter verò semissis, tibi hæredibusue tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscumque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiámue exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuscunque modis coërceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostrâ subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo Nonagesimo secundo. Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

RVDOLPHVS. *Subsign.*

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ M^tis proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M^tis in cerâ rubrâ.

TIbi IOANNES MORETE, *pro amicitiâ quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti hos libros* DE CRVCE *& in eos* NOTAS *typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar dixit.*

Iustus Lipsius.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

REGIAE Maiestatis Priuilegio cautum est, Ne quis *Iusti Lipsi de Cruce Libros tres vnà cùm Notis*, citra voluntatem Ioannis Moreti Typographi Antuerpiensis, intra octennium vllo modo imprimat, vel alibi impressos importet, distrahat, venalésue habeat per omnes eius ditionis fines; qui secus faxit, confiscatione librorum, & graui pœna mulctabitur: vt latiùs patet in litteris datis Bruxellæ, XXIII. Iunij, M.D.XCIII.

Signat.

I. de Buschere.

&

S. de Grimaldi.

Errata ſic corrigantur.

Pag. 18.	lin. 8. *παρισωγμένα.*	Corr. *παρεζευγ.*
23.	lin. 22. *omiſit. An de.*	corr. *omiſit, an.*
	lin. 25. *ſublatum.* Εἰς δόρυ.	tolle punctum.
25.	lin. 12. in marg. Lib. 11.	adde, *Val. lib. 11.*
26.	lin. 16. *Romano, ſenſu.*	tolle commation.
37.	lin. 16. *multimodis.*	corr. *multinôdis.*
	lin. vlt. *lorum, flagellum.*	fac. *loreum flagel.*
38.	lin. 19. *ἀντιπρόσωποι.*	ſcrib. *ἀντι προσῶποι.*
41.	lin. penult. *Inuenticulæ,*	fac. *Inuentiunculæ.*
59.	lin. 10. *Et ſapius: Modus.*	corr. *Et ſæpius.* verba quæ ſequuntur, mea ſunt.
63.	lin. 17. *Romanis Gloſſæ.*	corr. *Romanis.*
70.	lin. 3. *πιθανυτάτην.*	corr. *πιθανωτάτ.*
85.	lin. 12. *populus.*	corr. *populis.*
88.	lin. 27. *vnum.*	corr. *viuum.*
96.	lin. 4. *βαρτηρία.*	leg. *βακτ.*
	lin. 5. *ῥαβδὸς.*	leg. *ῥάβδος.*

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
APVD VIDVAM, ET IOANNEM MORETVM,
M. D. XCIIII.

